

De Takkeling

Werkgroep Roofvogels Nederland

Derde jaargang (1995) nummer 3

Werkgroep Roofvogels Nederland
in samenwerking met Vogelbescherming Nederland

De Takkeling is een uitgave van de Werkgroep Roofvogels Nederland (WRN). De WRN is een landelijke werkgroep die, in samenwerking met Vogelbescherming Nederland, de belangen behartigt van de Nederlandse roofvogels. Naast activiteiten als het geven van voorlichting en het stimuleren van maatregelen voor een effectieve roofvogelbescherming, voert de WRN gestandaardiseerd onderzoek uit naar de ecologie van de in ons land voorkomende soorten.

Bestuur

Voorzitter: Rob Vogel (SOVON)
Secretaris: Maria Quist
Penningmeester: Hans Peeters (Vogelbescherming Nederland)
Leden: Frank de Roder (Staatsbosbeheer), Hans Dekker en Andri Binsbergen (NBLF), Lex Tervelde (AID).
Landelijk coördinator: Maria Quist
Administratieve ondersteuning: Ans Blanckenborg en Tineke Breddels

Redactie: Willem van Manen, Maria Quist en Rob Bijlsma
Opmaak: Willem van Manen
Tekeningen: Willem van Manen, Rob Bijlsma en Claire en Corinne Stouthamer, Maria Quist en Rud Raymakers
Drukwerk: Drukkerij Van Goor, Diever

Redactieadres: Aekingaweg 3, 8426 GN Appelscha
Tel. 0516-432660, Fax 0516-433330

U kunt onze activiteiten steunen door lid te worden van de WRN. U bent dan tevens geabonneerd op De Takkeling. De minimale jaarlijkse bijdrage is Fl. 15,-, meer is welkom. Gelieve het bedrag over te maken op postgiro 76284 t.n.v. Werkgroep Roofvogels te Appelscha o.v.v. 'nieuw lid'. Vermeld a.u.b. duidelijk uw naam en adres.

De Takkeling

Derde jaargang (1995) nummer 3

Werkgroep Roofvogels Nederland

Telling roofvogeltrek, Orgambideska, Pyreneeën, september 1989 (Martijn de Jonge)

Intro

Maria Quist

Na een schitterende zomer beginnen de dagen weer onherroepelijk te korten. Vanaf eind juli werd het rustig in het veld, maar de laatste tijd roert zich weer het een en ander. De bomen leven soms van de groepen mezen, vinken en goudhaantjes. Buizerds bakenen met diepe vleugelslagen hun winterterritorium af, sperwers scheuren rond en doen zich te goed aan de kleine trekkers. De eerste groepen koperwieken en kramsvogels beginnen binnen te komen en een flink aantal van de exemplaren die niet slim en snel genoeg blijken te zijn, komen terecht in de magen van de immer alerte haviken.

's Morgens vroeg, bij een heldere lucht met flinke wolkenpartijen, is de trek prachtig waar te nemen. Kiekendieven, groepen buizerds en met wat geluk rode wouw en visarend zeilen voorbij. Het ene moment is er niets te zien, even later is de lucht vol zwevende stippen, die zich in zuidelijk richting laten afglijden. Het is trouwens lang niet altijd raak. Regelmatig is het uren blauwbekken en kleumen voor niets. Niets te zien, niets te horen, hooguit wat kieviten en een krijssende Vlaamse gaai. Vergeefs turend, de onrendabele kostbare uren betreurend, kortom balen! Maar de volgende keer zit je toch weer op je stekje, je weet maar nooit...

Ik weet niet of het U is opgevallen, maar sinds 5 september zijn er een aantal schitterende roofvogelpostzegels op de markt gebracht. Ik was uitgenodigd voor de presentatie, vond het eigenlijk allemaal flauwekul, maar moest toevallig diezelfde dag in de buurt zijn, dus vooruit dan maar. Nou, wat ben ik blij dat ik gegaan ben! Er waren enkele sprekers uitgenodigd, en uit wat deze heren te melden hadden bleek dat eindelijk, en ook in de "hogere regionen", was doorgedrongen dat we hier in het overgecultiveerde Nederland nog roofvogels hebben en dat we daar trots en zuinig op moeten zijn... dat roofvogels het heden ten dage zwaar te verduren hebben door allerlei stuitende praktijken ... én dat dit probleem de aandacht heeft en op steun kan rekenen, ook vanuit Den Haag. De WRN werd genoemd en ons boek de Ecologische Atlas geprezen. Ik werd er helemaal warm van. Duidelijk werd, dat we door onze jarenlange acties gehoor hebben gevonden en dat de roofvogels in Nederland en hun problemen eindelijk de aandacht krijgen die ze verdienen en nodig hebben. Ik heb me twee maal bediend van de passerende sherry en vele malen van de bitterballen en overig lekkers en kwam er in feeststemming vandaan. In deze Takkeling vindt U de integrale speech van de heer Van Aartsen, minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, een van de sprekers bij de presentatie.

Hoewel het nodig is om roofvogelkillers op te sporen en te vervolgen en alles wat voorvalt op dit gebied naar buiten te brengen, is er nog een andere manier van roofvogelbescherming: de preventieve methode. In Friesland rommelt het op het gebied van vervolging behoorlijk in een aantal gebieden. Ook schroomt de eierzoekende Friese jeugd niet om roofvogelnesten te plunderen. Dit gebeurt dusdanig rigoureuus, dat ook dit jaar plaatselijk in Friesland vrijwel alle buizerd- en haviknesten werden leeggehaald. De WRN is door Staatsbosbeheer benaderd om gezamenlijk iets te doen aan voorlichting op scholen, met name in die gebieden waar dit probleem het meest van zich doet spreken. We hopen hiermee begin volgende jaar van start te gaan. In de volgende Takkeling meer hierover.

In het verleden hebben we ons nogal eens negatief uitgelaten over het gebrek aan medewerking van politie en soms AID. De tijden veranderen en wel in positieve zin. Met de AID verloopt de samenwerking inmiddels uitstekend. Een afgevaardigde van deze instantie neemt binnenkort plaats in het WRN-bestuur. Verder is ons alle medewerking toegezegd en wordt het AID-budget voor het onderzoek naar dode roofvogels fors verhoogd.

De medewerking van de politie is persoonsgebonden. In veel gevallen stuiten we nog steeds op desinteresse en onwil. Wanneer echter op de afdeling Bijzondere Wetten van de politie (de afdeling waar roofvogelvervolging wordt behandeld) iemand zit die roofvogels een warm hart toedraagt en vervolging onacceptabel vindt, dan is het andere koek. De zaak wordt onmiddellijk opgepakt en er wordt serieus aandacht aan besteed en tijd voor uitgetrokken. In een aantal gevallen van roofvogelvervolging waarbij een verdachte werd aangehouden, werd door de bewuste politiemensen soms dag en nacht aan de zaak gewerkt. Uren werd gepost in weer en wind om de verdachte op heterdaad te betrappen. De zaken Heino, Beetsterzwaag, Driebergen en Hoeksche Waard (meest recente geval) kwamen dankzij de enorme inzet van deze politiemensen, veelal geruggesteund door de Officier van Justitie, aan het licht.

We zijn hier verschrikkelijk blij mee. In ons eentje redden we het niet, al doen we nog zo ons best. Ondersteuning door de opsporingsinstanties is onmisbaar. Dat dit voor de betreffende politiemensen lang niet altijd meevalt, is te lezen in het verslag van Jan Leenhouts van de politie van Raalte, die aan de zaak Heino werkte (deze Takkeling).

Nog een ander positief bericht uit deze hoek: een medewerker van de politie uit Drachten heeft het initiatief genomen om samen met vogelwerkgroepen/vogelwachten, WBE's, de WRN en grondeigenaren te komen tot een vermindering van vervolging. En wel door preventie in de vorm van voorlichting. Binnenkort hebben we hierover de eerste bijeenkomst.

Een aanwinst bij het opsporingswerk tenslotte vormen de onlangs geselecteerde en opgeleide nieuwe onbezoldigde ambtenaren van de AID. Een flink deel van deze groep werd gerecrueteerd uit actieve medewerkers van de WRN. De meesten slaagden voor het zware examen. Gefeliciteerd boys en nu aan de slag! (Nog geen dames onder de kandidaten helaas. Hallo dames, waar blijven jullie?).

Dan in het kort nog even het volgende. De eerstkomende Landelijke Roofvogeldag wordt gehouden op zaterdag 10 februari 1996 te Meppel. Zelfde plaats als vorig jaar, de Stadsschouwburg. Maar ditmaal, zoals men ons met de hand op het hart verzekerd heeft, met een uitstekende diapresentatie en een perfecte filmkwaliteit. Waarom weer Meppel? Omdat ze verreweg het goedkoopst zijn en omdat het een ontzettend gezellige ruimte is. Ik heb op meer plaatsen geïnformeerd, Zwolle, Apeldoorn, Amersfoort etc. Maar dat is voor ons niet betaalbaar, of we moeten een forse entree heffen en U geen koffie meer aanbieden. En dat past niet binnen de sfeer van onze werkgroep. Ik moet er niet aan denken, zo ongestuurd. Verder is de dag alleen toegankelijk voor leden! We hadden de keuze tussen het toelaten van alle belangstellenden (zoals dit jaar), maar dan moeten we de IJsselhallen wel afhuren, of alleen de eigen leden. We hebben besloten voor het laatste. In de Takkeling vindt U een aanmeldingsformulier. Na aanmelding ontvangt U te zijner tijd het programma. U bent (na opgave) van harte welkom.

Op 24 augustus j.l. werd op een landgoed in Driebergen een jachttopzichter betrapt bij het vangen van roofvogels in een vangkooi. Hij gaf toe daar al 12 jaar mee bezig te zijn, maar dat het al jaren geleden was, dat hij hiermee in totaal twee haviken had gevangen. Een daarvan had hij doorverkocht aan een valkenier. Onder de kooi lagen echter volop veren van een juveniele havik/haviken van dit jaar.

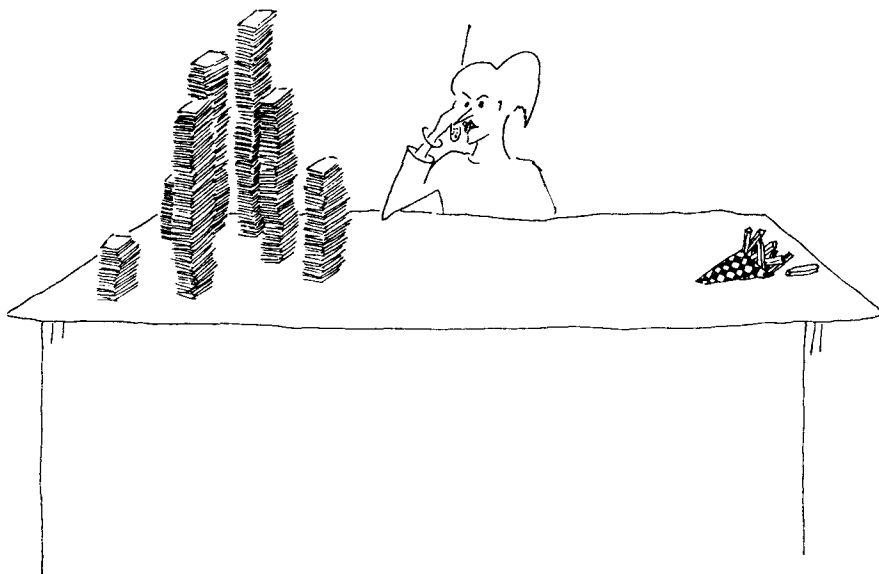
Vandaag (2 oktober) kwam de melding binnen, dat in de Hoeksche Waard een jachttopzichter was geverbaliseerd voor het uitleggen van vergiftigd aas en gifreien. In het gebied werden vier dode buizerds en een dode kiekendief aangetroffen. De jachttopzichter gaf toe de eieren te hebben uitgelegd.

Het is de zevende maal dit jaar dat proces-verbaal werd opgemaakt voor het vervolgen van roofvogels en/of overtreding van de Vogelwet. In alle gevallen was de verdachte afkomstig uit de jachtwereld...

Tenslotte: zoals U weet zijn we het afgelopen jaar weer flink gegroeid. Het runnen van de hele organisatie en het op poten zetten van allerlei activiteiten brengen steeds meer kosten met zich mee. Ondanks de inzet van honderden vrijwilligers hebben we geld nodig om de zaak draaiende te houden. Om onze kas te spekken gaan we een grote landelijke verkoopactie houden van Ansichtkaarten en (dubbele) correspondentiekaarten met daarop afbeeldingen

van roofvogels. We zouden deze actie met nadruk onder uw aandacht willen brengen en hopen van harte dat U er aan mee wilt werken. Meer hierover verderop in de Takkeling.

Dat was in grote lijnen weer het nieuws van de afgelopen maanden. Hartelijk dank voor uw inzet van de afgelopen maanden en namens de redactie wens ik U een plezierige herfst- en winterperiode toe met veel mooie (roof)vogelwaarnemingen. Tot ziens op de Landelijke Roofvogeldag!

Wel of niet verzekerd?

Bestuur Werkgroep Roofvogels Nederland

Vaak krijgt het bestuur van de WRN vragen gesteld door vrijwillige medewerkers of zij tijdens hun activiteiten wel of niet verzekerd zijn? Op zich niet zo'n gekke vraag natuurlijk.

Stel, je bent aan het inventariseren, loopt daarvoor met het hoofd omhoog en je stapt onverwachts in een kuil of een sloot. Gevolg: een gebroken been (ik hou van duidelijke voorbeelden).

Of je gaat nesten controleren, klimt in een boom en ... inderdaad valt naar beneden. Gebroken wat?

Of je bent 's ochtends vroeg, na een avond zwaar stappen, op weg naar het inventarisatiegebied en rijdt met de auto, bromfiets of fiets tegen een boom. Alles in de kreukels.

Of je bent druk bezig met het inventariseren-ringen-observeren-fotograferen van roofvogels en zoals gewoonlijk heb je de handen vol. Door al dat gedoe valt je net nieuw aangeschafte Zeiss op de stenen. Lensje gebarsten.

Of met het struinen door de bossen krijg je enkele teken te gast, die je vervolgens te laat opmerkt en die je de Lyme-ziekte bezorgen. Gevolg: veel narigheid en hoge doktersrekeningen.

Zo kunnen we nog wel even doorgaan, maar voorlopig lijkt ons dit genoeg ellende bij elkaar. Toch is het niet helemaal overdreven en een aantal van ons zullen zich best in een van deze situaties herkennen. Maar wat zijn in dergelijke situaties je rechten als vrijwillig medewerker van de WRN? Kortom is de WRN hiervoor verzekerd?

NEEN, mensen, dat zijn we niet. Een kort maar krachtig antwoord, maar het is niet anders. Onze verzekeringsdeskundige weet te vertellen dat er wel moeilijke verzekeringsconstructies te bedenken zijn, maar die kosten dan al gauw het veelvoudige van de huidige donateurskosten. Met de sterke groei van het aantal vrijwilligers, waar we uiteraard verschrikkelijk blij mee zijn, zijn alle verschillende activiteiten niet meer te overzien en wordt verzekeren alleen maar duurder.

Iedereen die dus als vrijwilliger van de WRN of als lid van een vogelwerkgroep tijdens zijn of haar activiteiten een ongelukje krijgt, is op zijn of haar eigen verzekering aangewezen. Dat geldt dus zowel voor de ziektekosten-, ongevallen-, levens-, wettelijke-aansprakelijkheids-, motorrijtuigen-, diefstal-, kostbaarhedenverzekering en wat er allemaal nog meer te verzekeren valt.

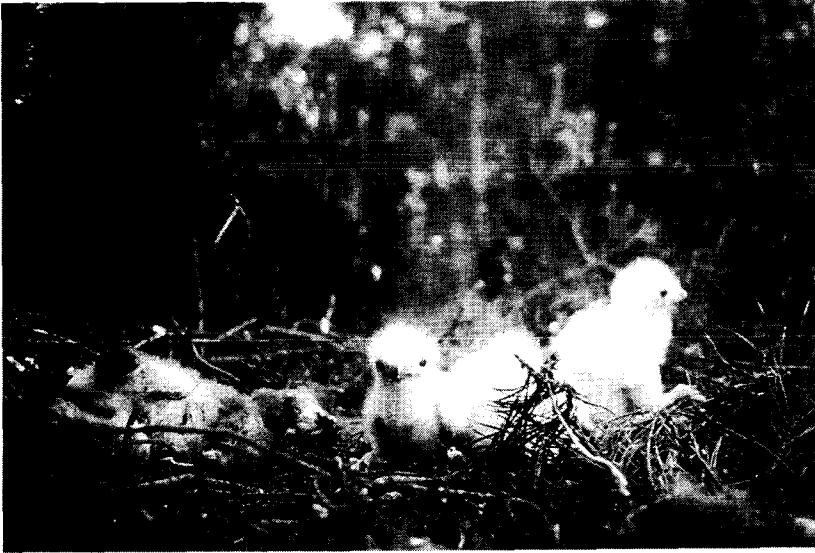
Kortom: het is dus ieders eigen verantwoordelijkheid.

Klim dus niet in bomen als je geen ervaring hebt. Niet voor niets pleiten wij er altijd voor om met ervaren klimmers mee te gaan en je goed te laten instrueren en begeleiden.

Als bestuur kunnen wij jullie alleen maar op het hart drukken: "Wees voorzichtig en doe geen onbezonnen dingen."

We hopen dat niemand van jullie in zo'n vervelende situatie terecht komt en wensen jullie allemaal nog een heel lang en gezond leven toe!

Adres: Aekingaweg 3, 8426 GN Appelscha.

Drie jonge Buizerds (6-10 dagen) + konijn als prooi (gewicht: 306 g, achtervoetje: 60 mm).
Wapserveld, mei 1994 (Rob Bijlsma)

Teken *Ixodes ricinus* en de tekebeetziekte

Erwin Ruessink

Tijdens roofvogelinventarisaties in 't Oostermaet te Bathmen viel het me op dat ik vaak werd gebeten door teken als ik een boom had beklommen. Of in ieder geval teken bij me droeg. Tekenen zijn overbrengers van de Lyme-ziekte (zie Maria Quist in De Takkeling 2(1): 32-33). Het leek me daarom belangrijk genoeg dit onderwerp nog eens onder de loop te nemen. ✱

Tekenen zijn parasieten. Ze bijten zich vast in de huid van mensen en dieren om bloed te zuigen. Vooral kleine knaagdieren zijn favoriet bij teken, maar ook bij grotere zoogdieren (inclusief mensen) voelen teken zich thuis. Tekenen loop je op via bomen en struiken of dieren.

Niet alle teken brengen de Lyme-ziekte over. Circa 15% van de teken is besmet met de bacterie *Borrelia burgdorferi*, die de Lyme-ziekte veroorzaakt. De kans op besmetting wordt groter naarmate de besmette teek zich langer heeft vastgezogen. Het is zaak de teek zo snel mogelijk te verwijderen. Nog beter is het om een tekenbeet te voorkomen. Dit zal niet altijd meevallen maar sluitende kleding helpt wel.

Het verwijderen van een teek is niet altijd makkelijk. Er is dan een ook speciale pincet voor het verwijderen van teken ontworpen. Het is de bedoeling dat de teek wordt verwijderd zonder dat het lichaam van de teek wordt samengeknepen. Men draait de teek, met behulp van de pincet, een kleine slag links- en rechtsom en trekt hem uit de huid. Hetzelfde trucje is met de nagels te doen. Nadien het wondje desinfecteren met alcohol.

De verschijnselen van de ziekte worden in drie verschillende stadia ingedeeld. Alle drie de stadia laten zich meestal met succes behandelen. Niet alle verschijnselen zijn altijd even duidelijk, zodat het lijkt alsof er een stadium is overgeslagen. Het herkennen van de ziekte kan dan tot problemen leiden.

Het eerste stadium kenmerkt zich door een chronisch verlopende, zich centrifugaal uitbreidende rode plek die een doorsnede van 50 cm kan bereiken. Na verloop van tijd wordt het midden van de cirkel wit van kleur. Men kan daar de resten van de insectenbeet aantreffen. ✱

Het tweede stadium kan gepaard gaan met koorts, hoofdpijn, pijn in armen en benen en ontstoken gewrichten. Aangezichtsverlamming, hersenvliesontsteking en zelfs aandoeningen van het hart kunnen voorkomen.

Men spreekt van het derde stadium als de verschijnselen chronisch worden. Tevens kan er dan een huid-aandoening ontstaan die een donkerrode tot paarse verkleuring van de handen, onderarmen, onderbenen en/of voeten laat zien.

Als u denkt te zijn geïnfecteerd, raadpleeg dan uw huisarts. Het is belangrijk zo snel mogelijk te starten met de behandeling. De ziekte wordt aangepakt

met antibiotica. Welke middel er wordt gebruikt, hangt af van de ziekteverschijnselen. De resultaten van de behandeling zijn vrij goed, hoewel gewrichtsklachten (vooral in de knieën) nogal eens kunnen aanhouden. Na een behandeling ben je niet immuun voor Lyme-ziekte. Je kan dus opnieuw worden besmet.

Adres: Noorderenk 32, 7437 VR Bathmen.

Naschrift redactie: meer informatie over teken en de Lyme-ziekte is te vinden in een artikel van Wim Köhler in NRC-Handelsblad van 28 maart 1991 (eerste pagina Bijlage Wetenschap & Onderwijs) en in een artikel in de Scientific American (september 1994: pagina 20-25, hier ook meer verwijzingen naar medische literatuur) van F.S. Kantor: Disarming Lyme Disease.

Verder bestaat er een Nederlandse Vereniging voor Lyme-patiënten, die een bulletin met de fraaie naam 'Laat je niet lymen' uitgeeft. Het is erg informatief en de moeite waard voor iedereen die patiënt is (geweest). Het contactadres is: A. Fokkerstraat 44, 9254 CK Hardegaryp (tel. van 09-11 uur: 0511-476636, fax: 0515-430480).

Het kan verder geen kwaad ook even te wijzen op een nieuwe bedreiging van de gezondheid van veldwaarnemers, namelijk het *Hantavirus*. Dit virus wordt vermoedelijk via aerosolen (door de lucht) overgebracht op mensen en voor zover bekend, fungeren muizen als tussengastheer. Na besmetting treden koortsverschijnselen op die aan een griep doen denken. De ziekte kan een virulent verloop hebben, compleet met hoofdpijn, zwaar bloedverlies (via de longen), uitschakeling van de nieren en snelle dood. In Europe zijn Rosse Woelmuis en Grote Bosmuis als gastheeren geïdentificeerd. Misschien dat daarom voorzichtigheid is geboden bij het aanraken van muizen, hoewel mogelijk het virus via de urine van diezelfde muizen in de lucht kan komen en dezelfde effecten teweeg kan brengen. In het laatste geval zijn bewoners van muizenrijke gebieden mogelijk vatbaarder om het virus op te lopen, zoals in de Verenigde Staten is gebleken bij een indianenstam. Voor meer informatie zij verwezen naar Science 262, 5 november 1993: 832-836 (Hantavirus outbreak yields to PCR).

Dode vogels, veren, skeletten en eieren*

Hans Peeters

Het is niet ongebruikelijk dat vogelliefhebbers verzamelingen aanleggen van bij voorbeeld veren en vogelschedels. Dit kan een leuke en zelfs educatieve hobby zijn. Maar juist voor die personen (en voor verzamelaars in de dop) is het goed om te weten dat de Vogelwet afgelopen jaar op een aantal punten is gewijzigd.

Voorheen was het verboden om beschermde vogels dood of levend onder je te hebben, evenals hun eieren. Thans verbiedt de Vogelwet ook het onder zich hebben van delen van beschermde vogels, waaronder skeletten en delen daarvan. Betekent dit nu dat je de gevonden ruiveren in het bos moet laten liggen of dat je de braakballen niet meer uit mag pluizen? Hieronder passeren de belangrijkste zaken de revue:

Dode vogels

Alle in ons land voorkomende roofvogels zijn beschermd. Dode roofvogels mag je dus niet onder je hebben. Vind je als WRN-lid een dode roofvogel die je voor onderzoek op wilt sturen naar het ID/DLO in Lelystad, dan zou je dus eigenlijk de vogel moeten laten liggen en er een opsporingsambtenaar (politie of AID'er) bij moeten halen. Dat gebeurt in de praktijk meestal niet. Het risico dat bij terugkomst met de sterke arm de vogel verdwenen is, is te groot. Het is echter wel zaak om met je dode roofvogel zo spoedig mogelijk aangifte te doen bij de politie of AID.

Ook komt het voor dat je een dode roofvogel vindt, waarvan de doodsoorzaak meteen al duidelijk is. Bij voorbeeld een doodgereden Torenvalk langs de snelweg. Wil je zo'n vogel op laten zetten, dan kan dat wel maar moet je bepaalde voorschriften volgen. Beschermde vogels mogen namelijk alleen opgezet worden door erkende preparateurs (iemand met een vergunning daarvoor). Om de vogel naar de preparateur te vervoeren, heb je een vervoersvergunning nodig. Zo'n vervoersvergunning kan afgegeven worden door zowel de politie als de AID. Je neemt de doodgevonden vogel mee naar het politiebureau of een AID'er. Als deze constateert dat het aannemelijk is dat de vogel een natuurlijke dood is gestorven, geeft hij de vervoersvergunning af waarop onder andere het adres van de preparateur vermeld staat. Vervolgens geef je de vogel met de vervoersvergunning af bij de preparateur. Als je later het geprepareerde kunstwerk ophaalt, geldt het aan de vogel bevestigde preparateursmerkteken als bewijs dat deze 'legaal' is.

* Bron: ministerie LNV, Directie Natuurbeheer.

Schedels en skeletten

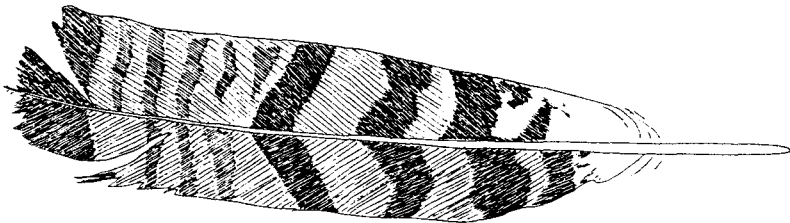
Tot 1 september 1994 was het onder zich hebben van skeletten en skeletdelen (dus ook schedels) zonder meer toegestaan. Nu is dat verboden. Het verbod geldt niet voor skeletten en delen waarvan de houder kan aantonen dat hij ze vóór het in werking treden van het verbod reeds in zijn bezit had. Hoe toon je dat nu aan? Door bij voorbeeld zelf een verklaring op te stellen dat je op 1 september 1994 al een collectie met name genoemde schedels in je bezit had. Met deze verklaring ga je naar het politieburo en laat hem daar afstempelen. Voor schedels die je na 1 september 1994 vindt, is voortaan ook een ontheffing nodig en moeten worden voorzien van een preparateursmerk. Dus dan geldt dezelfde bepaling als bij dode vogels. Je haalt een vervoersvergunning op bij de politie of AID'er en gaat ermee naar een erkende preparateur.

Veren

Strikt genomen zijn veren ook delen van vogels en mag je deze dus niet meer onder je hebben. Heb je een grote collectie, handel dan als bij de schedelverzameling hiervoor. Stel een verklaring op en laat deze afstempelen op het politieburo.

Elke wet dient echter te worden geïnterpreteerd op de wijze zoals hij is bedoeld. De wetgever heeft vast niet bedoeld om het verzamelen van ruiveren te verbieden. Het juist zo educatieve aspect van het kind dat een buizerdveer vindt en mee naar huis neemt, wil de wetgever niet verbieden. Ook wil hij de werkgroep die braakballen verzamelt en op een winteravond uitpluist, niet aanmerken als een stelletje criminelen. Eigenlijk zou voor al deze handelingen wel een vergunning aangevraagd moeten worden, maar daar zitten de ambtenaren ook weer niet op te wachten. Over een losse veer, een enkele schedel of een doosje braakballen zal dus niemand (met een redelijk gezond verstand) problemen maken.

Anders wordt het als de collectie grotere vormen aanneemt, of voor educatieve doeleinden gebruikt wordt op plaatsen waar publiek komt. Dan is wel een vergunning nodig. Voor dergelijke vergunningen kan men terecht bij de DUR (Dienst Uitvoering Regelingen).

Eieren

Het in het bezit hebben van eieren van beschermde vogels was al langer verboden. Tegen het hebben van een eierverzameling werd tot nu toe altijd streng opgetreden en dat zal in de toekomst niet echt veranderen.

- Voor vogelwerkgroepen die al vergunningen hebben voor het onder zich hebben van een eierverzameling blijft de verleende vergunning van kracht voor eieren die op de dag van ingang van deze vergunning al in het bezit zijn van de vergunninghouder. Ofwel: houden wat je hebt, niks nieuws erbij. Uitbreiding van de collectie is niet toegestaan, en kan alleen in uitzonderingsgevallen en na verkregen toestemming van de directeur Natuurbeheer van het ministerie LNV plaatsvinden.
- Voor vogelwerkgroepen die een eiercollectie zouden willen opzetten kan op grond van artikel 21 van de Vogelwet een vergunning worden verleend ten behoeve van educatieve doeleinden en/of wetenschappelijk onderzoek. Ook voor een dergelijke vergunning dient men zich te wenden tot de directeur Natuurbeheer van het Ministerie LNV.
- Bij (met vergunning) tentoongestelde eieren dient aan het publiek duidelijk te worden gemaakt dat het verzamelen en onder zich hebben van eieren van beschermde vogels zonder vergunning verboden is.

Belangrijke adressen:

- Directeur Natuurbeheer, ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Postbus 20401, 2500 EK 's-Gravenhage;
- DUR, Directie Noord, Postbus 30032, 9700 RM Groningen;
- DUR, Directie Oost, Postbus 10051, 8000 GB Zwolle;
- DUR, Directie Noordwest, Postbus 3005, 2001 DA Haarlem;
- DUR, Directie Zuidwest, Postbus 3010, 2270 JB Voorburg;
- DUR, Directie Zuid, Postbus 6111, 5600 HC Eindhoven.

Adres: Vogelbescherming Nederland, Dribergseweg 16c, 3708 JB Zeist.

Postzegels

Inleiding door de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de heer J.J. van Aartsen, bij het in ontvangst nemen van de eerste serie postzegels met Nederlandse roofvogels, op 1 september 1995 om 13.15 uur in Nieuwspoort

Dames en heren,

In Australië voeren enkele natuurbeschermers momenteel een discussie over de naam van bedreigde inheemse knaagdiersoorten. De verwachting is namelijk dat de bescherming van deze diertjes beter zal lukken, als de Engelstalige naam wordt vervangen door de naam die de Aboriginals aan het betreffende dier geven, omdat het dan ineens sympathieker klinkt.

En zeg nu zelf: 'mayaro' of 'yirrkoo' klinkt toch veel aaibaarder dan 'langharige rat', resp. 'valse waterrat'. Iets soortgelijks is met onze roofvogels aan de hand, die vaak tegenstrijdige gevoelens oproepen.

Heeft de in eerste instantie onsympathiek aandoende naam *roofvogel* daar iets mee te maken? Er is hier in elk geval ook al eens voorgesteld om de naam 'roofvogels' maar te veranderen in 'stootvogels' of 'grijpvogels'.

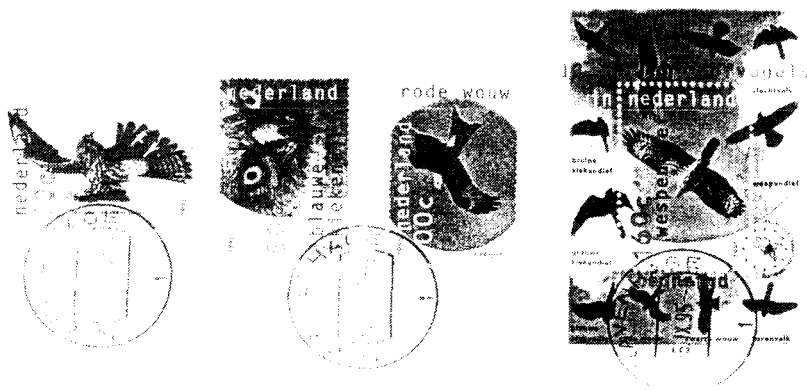
Het lijkt me nauwelijks een verbetering, en bovendien verander je er volgens mij niets mee; niet bij de vogels en niet bij de mens. Want hoe je hem ook noemt, een rondcirkelende buizerd is en blijft een vogel waar sommigen ademloos naar kijken, terwijl anderen liefst vergiftigd aas uitleggen om hem te verdelgen.

Maar gelukkig ondervinden de roofvogels in Nederland steeds meer waardering. Wat wèl moet gebeuren, is door voorlichting het imago van de roofvogels nog verder te verbeteren. De Werkgroep Roofvogels Nederland en Vogelbescherming Nederland zijn daar druk mee bezig. De uitgifte van deze serie postzegels met afbeeldingen van Nederlandse roofvogels past in dit streven en helpt daar ook werkelijk bij.

De stand van de Nederlandse roofvogels is momenteel gelukkig vrij stabiel, maar dat is wel anders geweest. In de jaren '60 werden ze letterlijk gedecimeerd door het toen nog vrijwel ongelimiteerde gebruik van allerlei bestrijdingsmiddelen. Toen dat eenmaal aan banden was gelegd, heeft de roofvogelstand zich geleidelijk hersteld. Op de 'rode lijst' voor vogels die vorig jaar is verschenen, staan dan ook maar drie soorten roofvogels: de Rode Wouw, de Blauwe Kiekendief en de Grauwe Kiekendief. De eerste twee zijn op de postzegels afgebeeld.

Een bedreiging voor de Nederlandse roofvogels is momenteel de illegale vervolging door de mens. Deze is helaas grotendeels terug te voeren op hardnekkige misverstanden en onbegrip over de rol van de roofvogels in de natuur. Maar wat roofvogels doen is niet 'slecht' of 'naar' of 'zielig' (voor de prooidieren, wel te verstaan!). Ze zijn onmisbaar voor het functioneren van de natuur en ze vervullen een essentiële rol binnen de natuurlijke relaties. Daarom is het belangrijk dat de illegale vervolging van roofvogels verder wordt aangepakt.

Voor mij was dat de reden om een startsubsidie te geven aan de Werkgroep Roofvogels Nederland, voor het opzetten van een waarnemersnetwerk. Zodat we een betrouwbare indruk kunnen krijgen over de aard en de omvang van de illegale vervolging van roofvogels. Tevens heb ik geld gereserveerd voor onderzoek ten dienste van de opsporingen van overtredingen.

Dames en heren,

Roofvogels preken tot de verbeelding. Ze verdienen onze aandacht en bescherming. Ik hoop en verwacht daarom dat de uitgifte van deze fraaie postzegels onze Nederlandse roofvogels nog beter bekend en meer bemind zullen worden.

Havik Eén

Thijs van Galen

Jarenlang zijn de nesten van Havik Eén uitgehaald of werden de jongen uitgehorst (zoals vorig jaar). Maar in april toch maar weer op pad met Cees. In het bos liggen verse plukresten. In het oude nest liggen eveneens verse prooiresten, waaronder een halve kip. Een week later ging ik er weer heen. Opnieuw verse prooiresten op het nest, maar geen vers groen. Verder zoeken dan maar. Een uur later vond ik het nieuwe nest. De Havik vloog eraf. In het nest lagen twee pullen met eitand en twee eieren, waarvan er eentje was aangepikt. Vijfhonderd meter verderop vond ik nog een nieuw buizerdnest met 1 ei. Een week later had de havik drie jongen. Het buizerdnest was leeg en verlaten. Tijdens die periode heb ik het haviksnest meermalen gecontroleerd vanaf de grond. De camera heb ik altijd bij me. Op 7 juni werden twee vrouwtjes en een mannetje geringd door Tom Jager. Een week later hoorde ik van een collega-vogelaar dat het nest was leeggehaald. 's Avonds ben ik direct gaan kijken maar er was niets te zien of te horen. Ook tijdens het klimmen bleef het stil, totdat ik mijn kop boven de nestrand uitstak. Een enorm gekekker... Twee vlogen direct af en gingen verderop in een boom zitten. Het overgebleven jong bleef dreigend staan. Met een opgelucht gevoel ging ik naar beneden. Een paar dagen later zaten alle jongen weer op het nest. Voor het eerst is het Havik Eén gelukt jongen groot te brengen!

Adres: Hobbemastraat 28, Wolvega

Naschrift redactie: een mooi voorbeeld dat je niet blind moet varen op wat anderen zeggen, noch al te snel tevreden moet zijn met een waarneming. Immers, zonder nadere controle zou dit nest als mislukt zijn opgegeven, mogelijk zelfs als zijnde verstoord. Blijf daarom kritisch, zorg ervoor dat controles grondig gebeuren en dat uitspraken over mislukkingsoorzaken zijn gebaseerd op wat je echt gezien hebt.

Belevenissen rond Oranjewoud in 1995

Herman Dijkman, Arjen Dijkman en Eddy de Vries

Het Oranjewoud ligt op het zandgebied van ZO-Friesland. De west- en noordrand liggen nog net op zeelei. Het gebied bestaat hoofdzakelijk uit bos en agrarisch cultuurland. Het bos, vooral bekend om zijn oude eike- en beukelanen, werd in 1660 aangelegd door A. Agnes, prinses van Oranje Nassau.

Het gebied bestaat hoofdzakelijk uit bos met douglas, sitka en jonge eikeaanplant. Het totale bosoppervlak beslaat ongeveer 230 ha, en is in eigendom van Staatsbosbeheer. Andere stukken bos zijn particulier bezit.

De populatie roofvogels is gevarieerd. De Havik komt in ieder groot, aaneengesloten bos voor met 1-2 paren. Hun broedsucces is vrij goed. Voor de Sperwer geldt hetzelfde, al waren het er in 1994 meer dan in 1995. Een paartje viel dit jaar vermoedelijk weg na verstoring.

De Buizerds gedroegen zich dit jaar uitermate vreemd ten opzichte van voorafgaande jaren. Het zogenaamde 'jammeren' bij het nest bleef uit. Bij sommige paren konden zodoende de nesten met moeite of zelfs in het geheel niet worden gevonden. De paren die wel tot broeden kwamen, hadden een matig tot slecht broedseizoen en brachten weinig jongen groot. Ook werd er een 'lichte' Buizerd, geringd en wel, gevonden die enigszins was geplukt. Deze was vermoedelijk door een Havik gepakt.

De Torenvalken bleven in aantal gelijk. Eén paar kwam niet tot broeden en werd later ook niet meer gesignaleerd. In een andere omgeving werd echter een nieuw paar met nest gevonden. Dit nieuwe paar broedde opmerkelijk genoeg in een boomholte (zie Eddy de Vries elders in deze Takkeling).

De Boomvalk werd dit jaar eindelijk vastgesteld. Op grond van onze waarnemingen concludeerden we dat ze een vast territorium hadden, waar ze zich telkens ophielden. Voor de Wespandief geldt hetzelfde. Ze werden gezien en we vonden wespennraten rond het gebied waar ze zich waarschijnlijk ophielden. Er werd geen nest gevonden, alleen een territorium.

Alle jonge roofvogels werden natuurlijk geringd, in dit geval door de heer Blanksma, die al 60 jaar lang bezig is met het ringen van vogels. Ook werd er onderzoek verricht naar ruiveren van roofvogels, leeftijd, geslacht, afmetingen, enzovoort.

Naar aanleiding van onze gegevens zijn we van mening dat het Oranjewoud een zeer geschikte omgeving is voor vele roofvogelsoorten. Gelukkig zijn er het afgelopen jaar geen gevallen bekend geworden van roofvogelvervolging. Helaas moest een Havik zijn broedsel opgeven als gevolg van recreatieve activiteiten. Daarom hopen we in samenwerking met SBB de mensen te gaan voorlichten over de natuur, in dit geval roofvogels, om zodoende verstoring te voorkomen.

Met een betere, systematische aanpak en meer onderzoek zullen we het volgende jaar (1996) te werk gaan in een iets groter gebied.

Adressen:

Herman en Arjen Dijkman, Schuur 35, 9205 BE Drachten

Eddy de Vries, Bûtenwacht 34, 9202 JS Drachten

Dit wou ik even kwijt

Rinus Dillerop

Tijdens een telefonisch contact tussen de Nederlandse Aardoliemaatschappij en IWACO B.V. Adviesbureau voor water en milieu werd door een NAM-medewerker gemeld dat werkzaamheden op een NAM-locatie zouden worden uitgesteld. Dit in verband met de aanwezigheid van een roofvogelnest. De NAM-medewerker kon de roofvogelsoort echter niet thuisbrengen. Er waren foto's gemaakt en opgestuurd om de soort te kunnen identificeren. Gezien de bouw van het nest en de donsjongen die op het nest stonden, kon door mij worden opgemaakt dat het hier om een sperwernest ging. Het bevond zich in een bomensingel bestaande uit berken. Het aantal jongen kon moeilijk worden vastgesteld, omdat de foto's van enige afstand waren gemaakt om verstoring te voorkomen. Na overleg heeft de NAM besloten de werkzaamheden uit te stellen tot de jongen waren uitgevlogen.

Bij deze wil ik de betrokken NAM-medewerkers nog persoonlijk bedanken.

Adres: Sappemeerstraat 26, 9635 TM Noordbroek.

Sperwernest met halfwas jongen, Havelte, juni 1994 (Herman Gruppen)

De torenvalk hart zijn rust gemaakt tussen de nesten van de Bijjeters.
in een steile zandwand.

VAKANSIE!

Wij hebben een trekvakantie gemaakt.
en toen we naar de 2. ^Kemping gingen
toen waren we er nog niet, het was ongeveer 25 km
van de kemping.

en toen zagen we allemaal Bijjeters vliegen.
en een paar dagen later gingen we er even kijken.
en die Bijjeters waren mbsi. en we zagen een torenvalk
uit een cyclus gaat vliegen.

en later zagen we ook jongen torenvalk en toen waden we
terug naar anders dan in de kemping.

toen zagen we vader torenvalk aan vliegen
ik rendt terug naar de vogelkijkt en hij had een muis
Bijjeter en moeder torenvalk was er ook al alleen.

Die had geen muis.

en vader had hem aan een jong gegeven:

het jong al eerst de kog op, toen het kwam.

Trj, prapende hij het mistake maar de ^{had} heen

at hij hem hadmbat op je zag alleen een bukkje in de ~~soek~~

zus hat de dar mah of die hij had gekhoest:

en er waren haarvake veel overaars, schreitsvande

en we hebben overaars in bosse zumbatden en de

jongen waren groot eentje det al vliegformagen.

en er waren meer als duizend Boswagarsjes die
vlink konden stecken. (Mugjes)

en twee week ~~was~~ geliden lag er heel veel
water en toen wij erwaren blide als heel mooi

en we hebben zelf ook een jonge torenvalk en hij is nu
een takkeling. in/onse tuist kbrnt namelik en torenvalkerkast
en we ging naar de Plus dat is een soord super markt
en we duoiden onze auto parkinen en op de ParkerPlats
Liepen 2 Kuifleeuwerken.

Groetjes
van Peter
Zuitladerveen schalk
~~notend~~ molend 3.
9474 TD

De bewuste broedplaats van de Torenvalk (Peter Schalk)

Opvallende duiven

Erwin Ruessink

Dat postduiven door Haviken en Sperwers worden geslagen, is bekend. Postduiven vallen ten prooi aan Haviken, omdat ze in de juiste gewichtsklasse zitten en veelvuldig voorkomen. De stand van postduiven lijdt daar niet onder, zoals recentelijk door C.W.C. Rosendaal is uitgelegd in een artikel in het *Vogelaar* (43: 7-12). Maar dat het verlies van postduiven aan Haviken een doorn in het oog is voor sommige duivenhouders, moge duidelijk zijn. Of daardoor het afschieten of vergiftigen van roofvogels gelegitimeerd is, nou nee.

Een duivenhouder in Engeland pakte het op een andere manier aan. De BBC zond een programma uit waarin aandacht werd besteed aan predatie van duiven door Slechtvalken in Engeland. Daar had een postduivenhouder zijn beste duiven bestempeld met grote gekleurde ogen om de Slechtvalken af te schrikken of te verwarren. Hij had het idee opgedaan bij het zien van vlinders

die soms ook van die grote 'valse' ogen op hun vleugels hebben om predatoren te misleiden. Volgens hem hielp het. Misschien een tip voor duivenhouders.

Adres: Noorderenk 32, 7437 VR Bathmen.

Liever een boomholte

Eddy de Vries

Het zou een niet al te mooie dag worden, volgens onze weerman Erwin Krol. Kans op een bui, luidde zijn boodschap. Maar gelukkig bleef het droog en kwamen er enkele opklaringen. Zo blijkt maar weer dat deze gozer ook niet altijd gelijk heeft. We waren van plan om alle havikshorsten weer te gaan controleren in de hoop de jongen waar te nemen.

En inderdaad, een havikshorst waarvan het paar ons een paar mooie trekjes had laten zien, had drie jongen en twee eieren. Tevens vonden we, net als de vorige keer, een staartpen van het wijfje op het nest. Ze is goed op schema met het ruien van haar veren. Op naar de volgende. Onderweg maakten we een ommetje langs een rij holle bomen, waarvan de eerste boom met hol onbewoond bleek te zijn. Zo liepen we, met Bettie Serveert in ons hoofd, richting volgende hol. Volgens Arjen kon daar wel eens een Torenvalk in zitten. Ach, het kan geen kwaad om even een tikje tegen de levenloze boom te geven, zolang hij maar niet omvalt. Zo gezegd, zo gedaan. Na het 'tikje' vloog er een vrouwtje Torenvalk uit. We konden onze ogen niet geloven, maar het was waar. De boom konden we helaas niet direct beklimmen, maar dat maakte eventjes niets uit. Aan de overkant van de weg hangt een valkekast. Was het niet zo dat een Torenvalk liever in een kast broedt dan in een hol of op een natuurlijk nest? Maar goed, de vogels kiezen en wij kijken toe. Soms is de keuze een bijzondere.

Bij een latere controle bleek het nest 5 eieren te bevatten, waarvan er vier uitkwamen. De jongen zijn ook nog geringd.

Adres: Bûtenwacht 34, 9202 JS Drachten.

Nestfotografie en -bezoeken

Jan T. Hendriksma

Tot mijn verbazing zag ik dat in De Takkeling nr. 3 van 1994 en in nr. 1 van 1995 recente foto's waren afgedrukt van een Grauwe Kiekendief met een prooi neerstrijkend op een nest met pulli. Een vogelsoort die op de Rode Lijst staat. Hoe durft men! Ik schat dat het zo'n 25 jaar geleden is (ik zat zelf in de redactie van Vanellus) dat wij als redacties van vogeltijdschriften de afspraak hebben gemaakt voortaan geen foto's van vogels op of bij het nest te publiceren. Wij meenden toen al dat het maken van dit soort foto's niet meer verantwoord was en bovendien allerlei lieden hierdoor misschien wel aangespoord zouden worden om "het ook eens te proberen", met alle kwalijke gevolgen vandien. En zie, nu drukt De Takkeling de ene foto na de andere af van nesten met jonge en/of oude vogels. Indertijd waren wij als redacties van mening dat praktisch elke vogel al eens is gefotografeerd en dat publicatie van deze foto's geen enkel nut heeft behalve dan de bevrediging van de trots van de fotograaf: "Kijk eens welke mooie foto's ik maak!"

Ik heb hierover contact opgenomen met mensen van Vogelbescherming en men deelde mij mee dat men nog steeds van mening is dat deze foto's niet in vogeltijdschriften behoren te worden geplaatst. Men was het met mij eens dat het zoeken naar nesten van beschermde vogels en ook het fotograferen van deze nesten feitelijk een overtreding van de Vogelwet is omdat de kans op verstoring altijd aanwezig is en dit (dat wil zeggen: verstoring) verboden is in de Vogelwet. Uiteraard geldt dit niet voor de houder van een ringvergunning (Vogelvergunning F), waarvoor een aantal ontheffingen voor het verrichten van bij de Vogelwet verboden handelingen gelden.

Recent ben ik tot drie keer geconfronteerd met de kwalijke gevolgen van vogelfotografie, allemaal met betrekking tot nesten van de Bruine Kiekendief. Vorig jaar werd ik aangeschoten door een "vogelwachter", die bij het Bokkewiel, een plasje bij de Langweerder Wielen, een nest met pas uitgekomen pulli had gefilmd of gefotografeerd. Hij sprak er zijn verwondering over uit hoe snel jonge kiekendieven het nest verlaten, want een week later waren ze al uitgevlogen! Ik heb de man toen aan het verstand gebacht dat door zijn toedoen dit nest met jongen was verongelukt.

En dan is er het verhaal van de vogelwachters uit Irnsum, die een klein jong uit een nest bij het Lekmeer hadden meegenomen en naar een vogelasiel hadden gebracht. Vorig jaar zijn dezelfde mensen daar bij een nest aan het filmen geweest, maar zijn ze er toen niet in geslaagd opnamen te maken van de oudervogel die op het nest pullen kwam voeren. Het mag nog een wonder heten dat er wat van zo'n nest terecht komt.

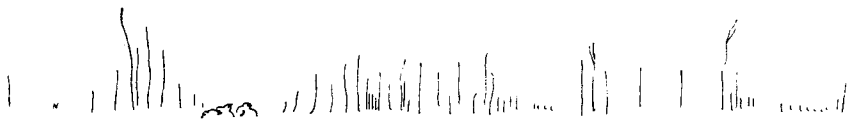
Deze zomer heb ik nog een nest jonge kiekendieven ten ZO van Sneek gerind. Ook bij dit nest was gefotografeerd of gefilmd en het leek waarachtig wel of men bij het nest had gekampeerd, zo was alles platgewalst.

Iedereen lijkt tegenwoordig maar met videocamera's in het veld te zijn om opnames te maken en ik vrees dat daardoor menig vogelnest overstag gaat. En door dit soort opnames af te drukken, moedigt u die mensen aan om met hun praktijken voort te gaan.

Een soortgelijke ontwikkeling lijkt er te zijn bij het ringen van pulli van roofvogels. Ik zelf kom van te voren eigenlijk nooit bij een nest. Ik localiseer het en pas wanneer ik vermoed dat de pulli groot genoeg zijn (bij kiekendieven zo'n drie weken), ga ik er naar toe om de jongen te ringen. Dan gebeurt het wel eens dat een andere ringer mij voor is geweest, maar vaker gebeurt het dat de jongen mij onder de handen wegvliegen. Dat is dan geen ramp, want het credo van elke ringer hoort te zijn dat het welzijn van de vogels op de eerste plaats komt en dat het mooi is meegenomen wanneer ze ook nog een ring om de poot krijgen. Ik krijg wel eens de indruk dat men tegenwoordig het laatste wel eens boven het eerste stelt, vooral wanneer ik merk dat sommige nesten soms vaker dan eens per week worden beklommen, blijkbaar om te controleren of alles goed gaat. In mijn omgeving is dat met een buizerdnest in elk geval niet goed gegaan: het is verstoord. Dat die controles soms ook nog door niet-houders van een ringvergunning gebeuren, is helemaal af te keuren. In Friesland is het zoeken naar nesten toch al een sport die wel eens in een kwaad daglicht staat.

Ik hoop dat bovenstaande voor u aanleiding is om u in elk geval eens te bezinnen op de problemen die het plaatsen van deze foto's met zich mee kunnen brengen.

Adres: Bonningastrj. 26, 8625 HJ Oppenhuizen.

Nesten zoeken, fotograferen, controleren: ja of nee

Rob G. Bijlsma

De brief van Jan Hendriksma zal menigeen uit het hart zijn gegrepen, maar zal evenzovele mensen de wenkbrauwen doen fronsen. Zelf behoor ik tot die laatste categorie. Om misverstanden te voorkomen: de brieveschrijver heeft volkomen gelijk als hij stelt dat het belang van de vogels voorop moet staan. Dat is ook mijn mening. Ik denk echter wat anders over de wenselijkheid van nestfotografie, -nestzoeken en -controles. Waarom deze activiteiten verbieden indien ze met zorg worden uitgevoerd en kunnen bijdragen tot waardering voor roofvogels en kennisvermeerdering?

Ik zal puntsgewijs proberen duidelijk te maken wat ik bedoel.

Nestfotografie

Inderdaad bestaat er een overvloed aan nestfoto's, maar het is een misverstand te denken dat daarom nestfotografie niet meer hoeft. Neem bijvoorbeeld die Grauwe Kiekendieven. Door vanuit een schuilhut de prooiaanbreng op het nest te registreren, is een uitspraak te doen hoe de prooisamenstelling, zoals gevonden met behulp van braakballen en prooiresten, zich verhoudt tot de echte prooiaanbreng. Bovendien is het gedrag van jongen en ouders te kwantificeren. Deze waarnemingen kunnen ertoe bijdragen dat duidelijk wordt hoe Grauwe Kiekendieven het doen in voedselarme en -rijke jaren, en of ze in het kaalgeslagen Nederlandse landschap überhaupt nog wel kans van slagen hebben. En dus: of het zin heeft veel tijd en energie te steken in de bescherming van een tot verdwijnen gedoemde vogelsoort. Het ligt nogal voor de hand diezelfde schuilhut tevens voor fotografie te gebruiken, met als bijkomend voordeel dat sommige prooien achteraf alsnog op naam kunnen worden gebracht. De foto's van Grauwe Kiekendieven zijn bovendien gebruikt ter illustratie van artikelen in de krant en in vaktijdschriften, alsook op tentoonstellingen. Dat heeft de Grauwe Kiek veel goodwill opgeleverd. Door enkele fotografen op strikte voorwaarden van de schuilhut gebruik te laten maken, wist de Groningse groep rond Ben Koks bovendien te voorkomen dat er in het wilde weg werd aangeklooid. Kortom, zorgvuldig gebruik van de mogelijkheden, zonder gevaar voor verstoring van het betrokken paar. In dit verband is het misschien nuttig te wijzen op het misverstand dat dergelijke activiteiten een voorbeeld vormen voor een groeiende groep van beunhazen. Het doet een beetje denken aan het algemeen aangehangen, maar nimmer aangetoonde idee dat bekijken en beluisteren van sex- en geweldfilms leidt tot sexueel afwijkend (trouwens: wie bepaalt wat afwijkend is) en gewelddadig gedrag. Fotografen in de dop zullen sowieso aan de slag gaan; daar

hebben ze echt geen voorbeeld voor nodig. Nogmaals, mits met de nodige voorzichtigheid uitgevoerd, is nestfotografie wel degelijk mogelijk en nuttig. De fotografen die ik persoonlijk ken, zijn vrijwel allemaal tot in het absurde voorzichtig. Dat er altijd wel voorbeelden van het tegendeel zijn te vinden, het zij zo. En dat de redactie van *De Takkeling* wel nestfoto's opneemt, heeft te maken met het feit dat wij vinden dat de nestjongenfase een onlosmakelijk onderdeel van het leven van roofvogels vormt, en dus moet worden geportretteerd (liefst met documentaire informatie, en niet noodzakelijkerwijs voldoende aan de scherpeheids- en close-up-manie van vakfotografen). Wat dat betreft waait er in toenemende mate een nieuwe wind door het land, net als bij het zoeken en controleren van nesten (tot voor kort algemeen beschouwd als not-done).

Nestzoeken

Zo mogelijk een nog heikeler onderwerp. Ook hier een scheiding der geesten: aan de ene kant een groep van mensen die vindt dat je bij nesten moet wegblijven, aan de andere kant mensen die zich vragen stellen en daar een antwoord op willen hebben (het kievitseieren zoeken laat ik maar buiten beschouwing). Die vraag/antwoord-categorie wordt steeds belangrijker, omdat de bescherming van vogels (waarom, hoe) gebaat is bij kennis van die vogels. Je kan wel op de bonnefooi Ooievaars gaan kweken en uitzetten, als je van de ecologie van Ooievaars niets weet (bijvoorbeeld wat hun habitat- en voedsel-eisen zijn), loop je een goede kans je geld weg te gooien en zonder resultaat te blijven. Kortom, onderzoek is a priori nodig en is in sommige gevallen zelfs cruciaal voor het slagen van broedsels. De Grauwe Kiekendieven in Groningen vormen daar een illustratie van. Sterker nog, wanneer Ben Koks en de zijnen niet systematisch alle nesten hadden opgespoord, contact hadden gezocht met de betreffende boeren en allerlei beschermingsmaatregelen hadden uitgevoerd, zouden er geen jongen zijn uitgevlogen en is het de vraag of deze soort nog wel een Nederlandse broedvogel was geweest (en dus een kans had om op de Rode Lijst terecht te komen). Dat Ben en zijn companen en passant ook nog gedetailleerde informatie over legsel- en broedselgrootte, broedsucces, nestplaatskeuze en prooikeuze verzamelden, bewijst dat de nieuwe generatie vogelaars zeer goed weet waar ze mee bezig zijn en -geheel in hun eigen vrije tijd- het maximum uit de kan hebben gehaald. Juist dat type werk levert relevante informatie op over hoe je een soort, of zijn broedgebied, het beste kan beschermen.

Een mooi voorbeeld is ook al het tel- en inventarisatiewerk dat door SO-VON-medewerkers door het hele land wordt uitgevoerd. Aan de hand daarvan kan momenteel vrij goed worden omlijnd welke soorten vooruit- of achteruitgaan. Echter, dat zegt nog niets over de oorzaken ervan. Is er iets

veranderd in de broedgebieden van die soorten, is het prooiaanbod gestegen, gezakt of veranderd, is de reproductie-capaciteit van een soort gewijzigd? Zonder onderzoek is alleen een slag in de lucht te slaan. Ook hier geldt: als je onderzoek wilt entameren, dan kan je beter het initiatief naar je toe trekken en mensen goed instrueren en begeleiden (zoals we met de WRN proberen, en waarvan bijvoorbeeld de Ecologische Atlas een uitvloeisel is).

Nestcontroles

Het is een misverstand te denken dat nestcontroles per definitie slecht zijn voor een nest. Natuurlijk zijn er verschillen per soort (een Bruine Kiek is inderdaad erg gevoelig, maar een Blauwe Kiek juist helemaal niet), per habitat, per jaargetijde en per waarnemer. Dat neemt niet weg dat voorzichtig uitgevoerde controles heel wel mogelijk zijn zonder verstoring. De meeste roofvogels zijn juist tamelijk ongevoelig voor dit type verstoring (Bruine Kiek, en mogelijk Rode Wouw, zijn uitzonderingen). En ik weet waar ik het over heb, omdat ik in mijn leven tot nu toe vele duizenden nesten heb beklommen. Mits daarbij bepaalde regels in acht worden genomen, kan dat zonder gevaar voor de nestinhoud. Let wel: voor de lol nesten bezoeken wordt ten zeerste afgeraden. Evenzo is een trap tegen een boom om een Havik te zien vliegen uit den boze. Maar indien niet zeker is welke soort op een nest zit, en of het nest eigenlijk wel bezet is, kan een trap snel uitsluitel geven (van te voren wel duidelijk laten merken dat je in de nestomgeving bent, zodat de broedende vogel op zijn hoede is).

Of nestcontroles aan ringers voorbehouden moeten blijven, hangt af van de omstandigheden. Als de ringer ook de onderzoeker is, kan dat mooi samengaan. Echter, ook niet-ringers kunnen gekwalificeerd zijn, en zijn niet zelden zelfs kundiger dan ringers. Er zijn bijvoorbeeld nog steeds veel ringers die - uit macht der gewoonte- roofvogeljongen ringen zonder ze te wegen en te meten, soms zelfs zonder het geslacht te bepalen (of als ze dat wel doen, veel fouten maken), zonder prooi-resten te determineren, geen aantekeningen bijhouden van de leeftijd van het ouderpaar, geen ruiveren verzamelen, niets weten van de historie van bepaalde nesten/ouderparen, enz. Dat zijn allemaal activiteiten die met weinig extra moeite veel toegevoegde waarde opleveren, en waarvoor het belangrijker is dat je weet hoe je het moet doen dan dat je een officiële vergunning hebt om te ringen. Via training en sturing zijn gekwalificeerde waarnemers op te leiden (vandaar ook het uitgebreide methodehoofdstuk in de Ecologische Atlas, en de toekomstige uitgave van een handleiding voor roofvogelonderzoek). Dat lijkt me zinniger dan verboden op te leggen aan niet-ringers.

Kortom

Natuurlijk hebben Jan Handriksma (en Albert Kleine, die zich afvroeg waarom het nodig is om een trap tegen een nestboom te geven) gelijk dat fröbelaars beter bij nesten kunnen wegblijven. Maar het werk rond nesten moet wel in zijn juiste proporties worden gezien. Mits op verstandige wijze uitgevoerd, is zoeken, fotograferen en controleren van nesten wel degelijk mogelijk zonder verstoring. Dat er bij uitzondering wel eens wat mis gaat, is onvermijdelijk. Dat komt ook bij ringers voor, en staat in geen enkele verhouding tot de miljoenen slachtoffers die jaarlijks in Nederland vallen als gevolg van autoverkeer, hoogspanningsdraden, jacht, ramen, eierzoekers en land- en bosbouwwerkzaamheden.

Wanneer een nestcontrole wordt uitgevoerd, kan dat beter zo worden gedaan dat er het maximum aan informatie kan worden uitgepeurd. Dus geen eenmalig nestbezoek om de jongen te ringen, maar ook bepaling van legselgrootte, broedsucces, mislukkingsoorzaken, voedselresten determineren, en ga zo maar door. Hetzelfde geldt voor een fotograaf; als je er toch zit, kan je net zo goed aantekeningen bijhouden over bezoekfrequentie aan het nest van de ouders, identiteit van de prooien, gedrag van de jongen, en noem maar op. Desnoods door tussen de bedrijven door die informatie in een recordertje in te spreken.

Onderzoek naar roofvogels kent vele gezichten. Omdat wij voornamelijk met veldonderzoek te maken hebben, zal er komende winter een handleiding worden geschreven waarin beknopt zal worden uitgelegd hoe dat het beste kan worden aangepakt. Daarnaast is het raadzaam toestemming te vragen indien het veldwerk plaatsvindt in andermans terreinen.

Wie zich niet met onderzoek bezig houdt, kan de nesten beter links laten liggen. Voor deze mensen zijn er talloze mogelijkheden om roofvogels van nabij te zien zonder daarbij een nestplaats te betreden. Enig geduld en een kijker zijn daarvoor de enige vereisten. Randen van bossen en moerassen zijn ideale waarneemplekken, omdat roofvogels daar graag jagen of zich ophouden.

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse

Wespendiefperikelen

Sake de Vlas

Een paar jaar geleden ben ik een dag met Willem op stap geweest om Wespendieven te zoeken. In mijn gebied (NO-Drenthe) komt deze intrigerende vogel al jaren niet meer voor en mij werd verzekerd dat er in de buurt van Schoonloo meerdere stelletjes zaten. Op de bewuste dag troffen we elkaar tussen Schoonloo en Westerbork en het regende. Wekenlang mooi weer geweest maar nu was het een zomerse dag: Hollands, dus niet koud maar wel nat. We hebben nog een half uurtje in de auto gezeten maar om te gaan 'toppen' had geen enkele zin. We hebben daarom Café Hegeman in Schoonloo door de koffievoorraad heengeholpen tot het droog werd en zijn toen het bos ingegaan. Willem wist een Abies die ver boven het omringende bos uitstak en waar hij al vaker had gezeten. Toen we boven waren (Willem iets eerder dan ik) bleek dat ook wel: de top was ontdaan van de meest lastige takken en hij kon zich zonder veel moeite installeren. Met zijn Swiss Army Knife, voorzien van een doeltreffend zaagje, kon ik een nest maken waar een chimp jaloers op zou zijn geweest en het feest kon beginnen. We werden niet teleurgesteld. Drie stelletjes werden in de loop van de morgen getraceerd en een enkel individu vloog langs de boom. Er werd naar hartelust gevlienderd en het uitzicht was adembenemend. Willem vertelde dat hij daar eerder al een aantal uren had gezeten en dat in de loop van die tijd soms toeristen waren gaan picknicken in de buurt van de boom. Toen hij weer afdaalde naar lagere regionen, ontstond grote verwarring, want waar komt zomaar iemand uit een boom zakken (waarschijnlijk alleen in Drenthe). Nu was het ook weer prijs want je zit daar boven te praten en we hoorden ver beneden ons ook wel wat toeristen scharrelen. Op een gegeven moment klonk het in onvervalst Amsterdams: "Volgens mein sitten hier ook apies". Een figuur liep wat om de stam heen en naar boven te kijken, maar zag ons niet. Stikkend van het lachen hebben we de man nog een toegift gegeven: als volleerde apen hebben we 'oink oink' geluiden gemaakt. De verwarring werd zo mogelijk nog groter en het heeft een hele tijd geduurd voor hij verdween zonder erachter te zijn gekomen wat er werkelijk was. We zijn na een aantal uren naar beneden gegaan en omdat het te laat was om een kruispeiling te doen, hebben we nog wat percelen afgezocht waar Wespendieven uit de begroeiing omhoog waren gekomen. Maar daar was niets te vinden. Als toegift had Willem nog een nestelend stelletje in een ander gedeelte van het bos, richting Grolloo, dat ringbare jongen zou hebben. In het bewuste perceel werd ik naar een douglas geleid en met enige trots werd het nest aangewezen met de mededeling: "daar zit ie". De enige reactie die ik kon geven was: "daar ligt ie", want enkele

meters van de stam lag een hoop veren van het vrouwtje Wespendif, vak- kundig geplukt door een Havik. De reactie was enorm. Nog nooit heb ik een monoloog gehoord waarin zo dringend een oproep werd gedaan de Havik op de lijst van te reguleren predatoren te zetten (ahum). We hebben de veren opgeraapt voor Willem zijn verzameling en ik ben nog omhoog geklommen om het nest te inspecteren en de wespenraten op te halen.

Later vertelde Willem dat hij nog twee nesten had gevonden in het gedeelte waar we getopt hadden. Daar zijn wel jongen uitgevlogen. Predatie door de Havik is natuurlijk niet leuk als het andere roofvogels betreft, maar het is niet anders. Afgelopen broedseizoen werd een nest met zes bijna vliegvlugge sperwerjongen, inclusief pa Sperwer, in mijn gebied door een Havik opgevretten. Mijn reactie was soortgelijk aan die van Willem, alleen was er niemand aanwezig om mijn monoloog aan te horen.

Adres: Heiackers 3, 9463 TN Eext.

Volwassen mannetje Wespendif, Boswachterij Grollo, augustus 1994 (Lutje de Jong)

Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus* in het Deltagebied in 1979-94

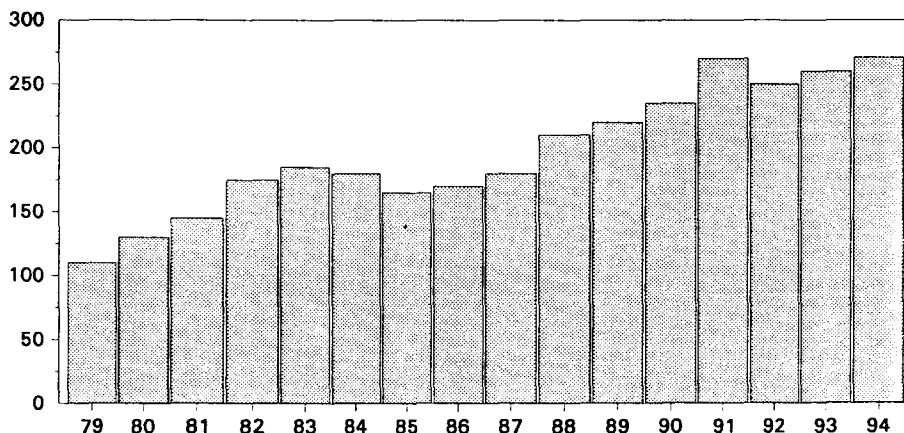
Peter L. Meininger, Cor M. Berrevoets en Rob C.W. Strucker

Sinds 1979 wordt in het Deltagebied van ZW-Nederland jaarlijks een inventarisatie uitgevoerd van een aantal soorten kustbroedvogels (Kluut, plevieren, meeuwen en sterns). Dit project vormt sinds vele jaren een onderdeel van het biologisch monitoringprogramma van Rijkswaterstaat (zie bijvoorbeeld Meininger *et al.* 1995). Hoewel geen echte kustbroedvogel, is ook getracht ieder jaar een zo nauwkeurig mogelijk beeld te krijgen van het aantal broedparen van de Bruine Kiekendief. Met ingang van 1995 is de inventarisatie overgedragen aan de Roofvogelwerkgroep Zeeland.

Dit artikel geeft, als voorlopige afronding van onze coördinerende activiteiten, een overzicht van de populatieontwikkeling van de Bruine Kiekendief in de Delta in de periode 1979-94. Een eerder overzicht werd gepubliceerd door Meininger (1984).

Resultaten

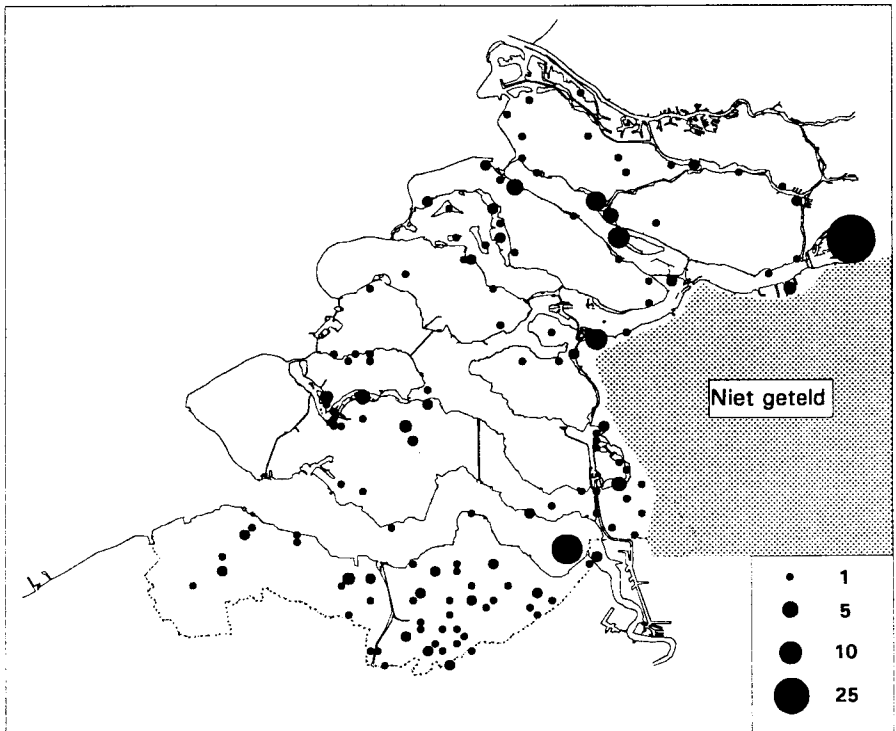
Na een toename tot 1982 leek het aantal broedparen in het Deltagebied zich in 1982-87 te stabiliseren op een niveau van 165-185 paar. In de periode 1988-91 was opnieuw sprake van een toename tot een stabiel aantal van c. 270 broedparen gedurende de laatste jaren (Figuur 1, Bijlage 1).

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van de Bruine Kiekendief in het Deltagebied in 1979-94.
Population trend of the Marsh Harrier in the Delta area in 1979-94.

In Nederland werd het aantal broedparen in 1991-92 geschat op 1370-1410 paren (Bijlsma 1993). Het Deltagebied heeft zich dus ontwikkeld tot een belangrijk broedgebied, waar de laatste jaren bijna een kwart van de Nederlandse populatie tot broeden komt.

In het Deltagebied komen Bruine Kiekendieven vooral tot broeden in veruigde rietgorzen, langs kreken, in schorren en in toenemende mate in akkers. Belangrijke broedgebieden zijn het Haringvliet, de Biesbosch, Zuid-Beveland en Zeeuwsch-Vlaanderen (Figuur 2). De recente toename in oostelijk Zeeuws-Vlaanderen is gedeeltelijk toe te schrijven aan een uitgebreide inventarisatie in alle kreken en kreekresten. Van de Westbrabantse populatie zijn de laatste jaren weinig gegevens ontvangen, zodat het werkelijke aantal vermoedelijk wat hoger ligt.

Figuur 2. Verspreiding van broedparen van de Bruine Kiekendief in het Deltagebied in 1994. *Distribution of breeding pairs of Marsh Harriers in the Delta area in 1994. Stippled area: not censused.*

In de "nieuwe" zoete Deltawateren (Volkerakmeer, Zoommeer en Markiezaat) komen nog steeds relatief weinig Bruine Kiekendieven tot broeden. In diverse van deze terreinen werd een duidelijk negatieve invloed door begrazing vastgesteld. Zo meldde de KNNV VWG Roosendaal al in 1993 een afname van het broedbestand op de Dintelse Gorzen door het begrazen van de vegetatie en versterking van nesten ten gevolge van rondtrekend vee (Baselier *et al.* 1993). Waarschijnlijk vond een deel van deze vogels een geschikte broedplaats op de nabijgelegen Slikken van de Heen Oost, waar geen begrazing plaats vindt.

Dankwoord Veel dank gaat uit naar alle personen, vogelwerkgroepen, ambtelijke diensten, behorende organisaties etc., die gegevens leverden waarop deze mededeling is gebaseerd.

Summary: Marsh Harriers *Circus aeruginosus* in the Delta area (SW Netherlands) in 1979-94.

During systematic censuses of breeding Avocets, plovers, gulls and terns in the Delta area in the southwestern Netherlands, Marsh Harriers were also registered. Numbers increased up to 1982 and stabilised during 1982-87, after which another increase was noticed during 1988-91. Presently, the Delta area holds 270 pairs, i.e. a substantial part of the Dutch population of 1370-1410 pairs (Figure 1, Appendix 1). Haringvliet, Biesbosch, Zuid-Beveland and Zeeuwsch-Vlaanderen are the most important breeding areas. Breeding habitats are creeks, (overgrown) saltmarshes and increasingly also arable land. Egdes of newly created fresh water basins hold relatively few pairs, probably because cattle causes disturbance of nest sites.

Literatuur

- Baselier K., Baselier P. & Donkers H. 1993. Broedvogels van de Slikken van de Heen Oost en de Dintelse Gorzen in 1993. Rapport KNNV Vogelwerkgroep Roosendaal.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Meininger P.L. 1984. Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* als broedvogel in het Deltagebied in 1979-82. *Limosa* 57: 81-86.
- Meininger P.L., Berrevoets C.M. & Strucker R.C.W. 1995. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 1994, met een samenvatting van zestien jaar monitoring 1979-1994. Rijksinstituut voor Kust en Zee, werkdocument RIKZ 95.807X. Middelburg.

Adres: Rijksinstituut voor Kust en Zee/RIKZ, Postbus 8039, 4330 EA Middelburg.

Bijlage 1. Aantal broedparen van de Bruine Kiekenidief in het Deltagebied in 1979-94 (per regio).
 Cursief en onderstreept: geen (complete) telling bekend; getal vorig jaar gebruikt.
 Number of breeding pairs of the Marsh Harrier in the Delta area in 1979-94, divided by region.
 In italics and underlined: no (complete) census known, and number of preceding year used.

Gebied	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Voorne-Putten/Maasvl.	3	2-3	2-3	3-4	8	8-10	7-9	12	7-10	10	10	11	11	11	8	11
IJsselm./Hoeksche W.	2	2-4	2	4	4	2-4	2-4	2-4	5	4	6	6	5	5	3	5
Biesbosch e.o.	40	43	45	47	50	49	44	42	47	49	50	50	50	48	44	<u>44</u>
Haringvliet	26	25	24	25	25	25	22-25	23-26	20-25	20-25	20-25	20-25	27	19	30	27
Hollandsch Diep	3	4	5	4	4	5	4-5	4-5	4-5	3	4	4	6	5	3	2
Volkerakmeer									3	9	7	9-10	13	13	11	12
Goeree-Overflak/Grev.	2	3	5	5	5	5	5	8-9	7-9	11	13	11	14	17	18	16
Schouwen-Duiveland	2	3	3-4	8-10	4-7	4-7	5-8	5-6	5-6	6-7	5-7	5-7	4	7	5	7
Sint Philipsland/Tholen	1	1	2-3	1-2	1-2	1-2	4-5	3-4	3-4	6	6	7	7-8	8	7	5
Noord-Beveland	1	1	2-3	2	1-2	2	2	2	1-2	2	1	2	4	3	6	7
Walcheren (+ Haringvr.)	-	-	1	2	3	2-3	2	2	1-2	1-2	2	3	3	3	5	5
Zuid-Beveland	6-7	11-13	17-18	17-21	17-21	18-22	15-21	16-19	16-20	20	19	22	28-30	27	26	23
West Zeeuwsch Vl.	4-8	4-8	6-8	6-12	15-17	9-13	7-9	12-15	13-15	15-20	15-20	16-20	12-20	15	13	9
Oost Zeeuwsch Vl.	10-15	15	20	29-32	28-32	25-30	23-26	20-25	20-25	29-31	32	40	52	38	49	72
West Noord-Brabant	3-4	4-5	6-9	10-13	10-13	7-10	8-11	7-10	11-12	15	13-15	13-15	14-15	<u>15</u>	<u>15</u>	9
Markiezaat						3	3-4	4-5	6	7-8	8	8	10	8	5	7
Zoommeer												2	1	1	2	4
Totaal	min	103	119	140	163	175	165	153	162	169	207	211	229	261	243	265
	max	114	124	150	182	193	190	170	187	196	222	225	243	273	250	266
EINDSCHATTING		110	130	145	175	185	180	165	170	180	210	220	235	270	250	270

Grauwe Kiekendieven *Circus pygargus* in Nederland in 1994 en 1995

Ben Koks

De huidige status van de Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* in Nederland is weinig rooskleurig. Ondanks de recente ontwikkelingen in NO-Groningen en de Lauwersmeer lijken er weinig aanknopingspunten om dit artikel op een positieve wijze te openen. Daarvoor zijn de ontwikkelingen in de landbouw te onvoorspelbaar en weten we te weinig om te kunnen zeggen waarom deze soort het zo marginaal doet.

In deze bijdrage wordt een overzicht gegeven van het aantal broedparen in 1994 en 1995 en zullen, waar mogelijk, bijzonderheden omtrent broedsucces, voedsel en bescherming worden besproken.

Voorgeschiedenis

De afname van de Grauwe Kiek als broedvogel tot het begin van de jaren negentig is uitvoerig gedocumenteerd door Zijlstra & Hustings (1992) en Bijlsma (1993). Deze afname doet zich op Europese schaal voor (Tucker & Heath 1994). Over de oorzaken van de achteruitgang bestaat nog veel twijfel. Het lijkt voor de hand te liggen dat een combinatie van biotoopverlies, een te wankele voedselsituatie en het kwistige gebruik van zeer giftige bestrijdingsmiddelen in de overwinteringsgebieden voor een belangrijk deel de oorzaak zijn van de weinig rooskleurige situatie waarin de soort nu verkeert. Waartoe de grootschalige extensivering van de landbouw in NO-Groningen heeft geleid, moge inmiddels in brede kring bekend zijn (Bijlsma 1993, Koks 1993, Buissink 1994).

Tot en met 1993 doken er naast de bekende broedgevallen in Groningen en Zuidelijk Flevoland ook broedparen op in De Wieden, Zeeuws-Vlaanderen en Terschelling (van Dijk & Hustings 1994). Deze broedgevallen hadden een incidenteel karakter, maar geven wel aan dat er zo nu en dan broedvogels op min of meer onverwachte locaties kunnen opduiken.

Broedseizoen 1994

In 1994 zijn in totaal 33 broedparen vastgesteld. In Figuur 1 is de verspreiding in dat jaar weergegeven. Zoals de laatste jaren gebruikelijk is, ligt het zwaartepunt in de provincie Groningen. In NO-Groningen werden 25 paar gelokaliseerd, terwijl er in de Lauwersmeer vijf paren tot broeden zijn gekomen. In Zuidelijk Flevoland werd slechts één paar gevonden. Opmerkelijk

was het broeden bij De Hoef en de aanwezigheid van een paar in de Krammer Volkerrak.

Figuur 1. Broedverspreiding van de Grauwe Kiekendief in Nederland in 1994. *Breeding distribution of the Montague's Harrier in The Netherlands in 1994.*

Figuur 2. Broedverspreiding van de Grauwe Kiekendief in Nederland in 1995. *Breeding distribution of the Montague's Harrier in The Netherlands in 1995.*

Broedseizoen 1995

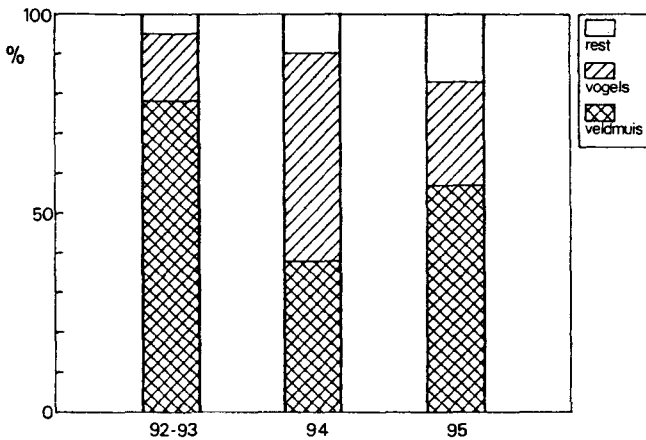
Na het zeer slechte muizenjaar van 1994 zijn in 1995 29 paar vastgesteld (Figuur 2). De verspreiding is vrijwel identiek aan die van 1994. In NO-Groningen daalde het aantal broedparen tot 20. In de Lauwersmeer zijn minimaal zes broedparen gevonden. In Zuidelijk Flevoland werden minimaal twee paar vastgesteld, terwijl in de Krammer Volkerrak één paar met succes wist te broeden.

Het voedselaanbod in 1994 en 1995

Na een reeks van goede muizenjaren kunnen 1994 en 1995 als resp. een slecht en een matig jaar worden gekarakteriseerd. Hoewel er landelijk wel enige nuanceringen zijn aan te geven wanneer het gaat om het aanbod van veldmuizen *Microtus arvalis*, gaat bovenstaande karakterisering zeker op voor de gebieden waar broedende Grauwe Kiekendieven zijn vastgesteld. In Groningen kunnen we wat meer zeggen omtrent het muizenaanbod omdat hier

sinds het voorjaar van 1992 muizen worden gevangen met behulp van klapvallen. Daarnaast worden systematisch braakballen van Kerkuilen *Tyto alba* verzameld; het aandeel veldmuizen binnen het kerkuilmenu vormt een aanwijzing voor de stand van deze muizensoort. Op basis van deze informatie kan worden gesteld dat het muizenaanbod in 1994 gedurende het gehele broedseizoen slecht was. In 1995 lag dit beeld iets anders. Het muizenaanbod was gedurende het voorjaar uitgesproken slecht, maar in de nazomer trad er een geleidelijk herstel op. Dit herstel kwam echter voor de meeste soorten roofvogels te laat.

Het is redelijk tijdrovend om voedselgegevens te verzamelen bij kiekendieven. Schuiltentwaarnemingen, observaties tijdens nesten zoeken en controleren en het systematisch aflopen van potentiële plukplaatsen leverden tot en met 1995 617 prooien op.

Figuur 3. Verdeling van de prooien van 'Grauwe Kiekendieven in Groningen naar categorieën in 1992-93 (n=105), 1994 (n=397) en 1995 (n=113).

Proportion of (from bottom to top) common voles, birds and all other prey items of Montague's Harriers in the province of Groningen in 1992-93 (n=105), 1994 (n=397) and 1995 (n=113).

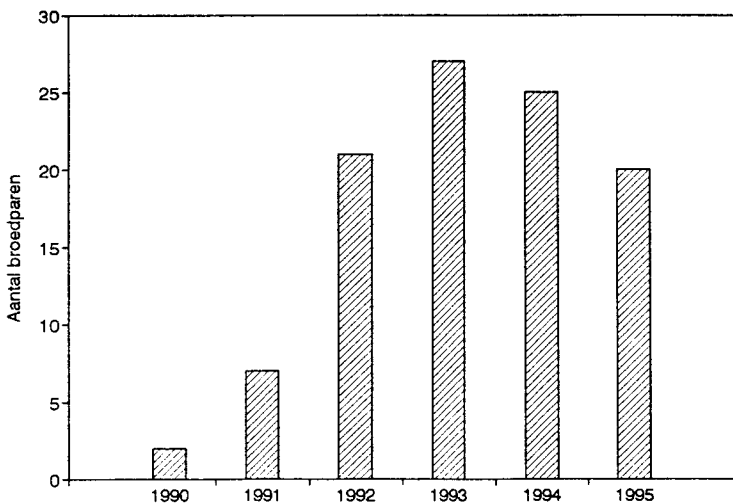
In Figuur 3 is te zien dat de kiekendieven het in daljaar 1994 vooral op vogels gemunt hadden. Veldmuizen waren toen nauwelijks aanwezig. In 1995 bestond ruim de helft van de prooien uit veldmuizen. In de goede jaren 1992-93 bedroeg dit percentage bijna 80%.

Tot dusverre zijn een groot aantal prooien verzameld. Wie is geïnteresseerd in de prooijijsten over de periode 1992-94 wordt verwezen naar Koks (1993) en Koks *et al.* (1994). In 1995 konden drie nieuwe prooi-soorten aan de lijst worden toegevoegd. Eenmaal zijn de resten van een woelrat *Arvicola terrestris* en een huismuis *Mus musculus* uit een braakbal gepeuterd en eenmaal is gezien hoe een vrouwtje met succes een Scholeksterpul *Haematopus ostralegus* in een aardappelveld ving. Vermeldenswaardig is verder een jagend vrouwtje dat in een windsingel bijna een Boerenzwaluw *Hirundo rustica* wist te vangen. In 1994 is deze soort éénmaal als prooi gevonden (Koks *et al.* 1994).

Nadere bijzonderheden

NO-Groningen

In 1990 doken als gevolg van het braakleggen van duizenden hectares landbouwgrond de eerste twee broedparen op. Het begint er steeds meer op te lijken dat de soort voor die tijd ook een regelmatig, maar zeldzame broedvogel was in de Groninger akkers. Na 1990 steeg het aantal broedparen tot maximaal 27 in 1993 (Figuur 4). Het broedsucces was in de beginjaren uitstekend te noemen (Bijlsma 1993, Koks 1993).

Figuur 4. Aantalsverloop Grauwe Kiekendief in NO-Groningen in de periode 1990-95. *Trend (number of pairs) of the Montague's Harrier in NE-Groningen in 1990-95.*

In 1994 konden 25 paren worden gelokaliseerd. Als gevolg van het slechte voedselaanbod hielden veel paren het snel weer voor gezien. Er werden veel nesten in luzerne en wintertarwe vastgesteld. Bijzonder was het broeden van één paar op de Dollardkwelders bij Nieuw Statenzijl. Het nest lag in een zeebiesveld. Een extreem hoge waterstand was er de oorzaak van dat de beide nestjongen één tot twee dagen voor het uitvliegen verdronken. Slechts vijf paren wisten in totaal zes nakomelingen groot te brengen (4x 1, 1x 2). Het broedsucces van roofvogels en uilen, als bijvoorbeeld Torenvalk, Buizerd en Ransuil, was als gevolg van de schaarste van veldmuizen eveneens slecht (Vochteloo en Tervelde 1995).

In 1995 begon het aanvankelijk hoopvol. Hoewel het areaal meerjarige braak drastisch afnam, leek het er sterk op dat de aanwezige broedparen succesvol kleinere percelen braak wisten te exploiteren. Er werden dan ook snel nesten gevonden, waaronder een paar 5-legsels. Evenals in de voorgaande jaren waren de Dollardpolder en de omgeving van Blijham-Oudeschans weer in trek als broedgebieden. Er werd wederom op de kwelder gebroed, maar ditmaal bleek overstroming in de eifase te veel van het goede. De euforie die onstond door het snelle vinden van nesten en het vroegtijdig veiligstellen hiervan sloeg drastisch om door de periode van hevige regenval halverwege juni.

Vrouwetje Grauwe Kiekendief, NO-Groningen, juli 1994 (Hans Hut)

In deze periode kwamen de vroegste nesten uit en niet één legsel met jongen bleek bestand tegen deze ongelukkige samenloop van omstandigheden. Luzerne ging over de broedende vrouwtjes heenhangen, mannetjes hadden problemen bij het jagen en de nesten waren niet meer droog te houden. Veel vrouwtjes met eieren hielden het ook voor gezien. Met de overgebleven paren wilde het om uiteenlopende redenen ook niet echt lukken. Twee vrouwtjes konden de nestbeschermende maatregelen die werden getroffen niet echt waarderen. In de voorafgaande jaren deden vrouwtjes nooit moeilijk over de door ons neergezette strobalen en stroomdraden. Eén vrouwtje vertikte het eenvoudig de drie nestjongen te voeren, terwijl het mannetje meer dan voldoende voedsel wist aan te slepen. Uiteindelijk werd besloten de strobalen en stroominstallatie weg te halen. Het nest is vlak voor het uitvliegen door een vos *Vulpes vulpes* gepredeerd. Het tweede nest verging het beter omdat het mannetje zo nu en dan bijvoerde. Omdat dit bij lange na niet toereikend was, is uiteindelijk besloten de drie aanwezige jongen om de twee dagen bij te voeren, en met succes. Een tragisch geval betrof een broedpaar in luzerne. Het schuwe vrouwtje wist de drie eieren keurig na de regenperiode te laten uitkomen, maar had de pech dat het perceel werd gemaaid op een moment dat de temperaturen tropische waarden bereikten. Hierdoor liet ze tijdens de maaiwerkzaamheden het nest te lang in de steek waardoor ze niet in staat was de nestjongen te koelen. Twee van de drie nestjongen hebben dit niet overleefd. Het derde exemplaar is meer dood dan levend naar het vogelasiel van Riet Schouten gebracht en daar volledig opgelapt. Na een week hebben we dit jong bij een nest gezet met daarin twee nestjongen die ongeveer een week later uit het ei waren gekropen. Het vreemde jong werd onmiddellijk geaccepteerd en is uiteindelijk met de twee andere jongen uitgevlogen. Zeer treurig was een geval waarbij de drie aanwezige jongen door een boer zijn doodgetrapt. Hoewel de samenwerking met de drogerij "BV Oldambt" en het merendeel van de boeren zeer goed is te noemen, betekenen dit soort gevallen altijd weer een stevige domper op een toch al matig veldseizoen. Opmerkelijk was dat er een mannetje werd vastgesteld dat er twee vrouwtjes op na hield. In de eerste plaats werd bigamie in NO-Groningen sowieso nauwelijks vastgesteld, maar het belangrijkste was dat één van de vrouwtjes het jaar daarvoor was geboren. Na een drietal gevallen van tweedejaars mannetjes, was dit het eerste geval van een tweedejaars vrouwtje in het gebied. Hoewel het mannetje zijn uiterste best deed haar het hof te maken, muizen aanbood en met nestmateriaal sleepte, is het uiteindelijk niet tot een nest gekomen. In 1995 wisten de 20 paren slechts 12 jongen te laten uitvliegen (1x 2, 2x 3 en 1x 4). Zowel in 1994 als 1995 werd er een vrouwtje Steppenkiekendief waargenomen. In 1994 is een vogel diverse malen gezien in de omgeving van Rhe-

derbrug. Op 7 juni 1995 werd een vrouwtje gezien tussen Finsterwolde en Nieuw-Beerta. Het geval uit 1994 is door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna afgewezen, het geval uit 1995 moet nog worden ingediend.

Lauwersmeer

In de Lauwersmeer kwamen in de periode 1993-95 resp. zes, vijf en zes paren tot broeden. Het lijkt aannemelijk dat de vele honderden hectaren landbouwgrond die ten zuiden en zuidwesten van dit natuurgebied zijn braakgelegd er toe hebben bijgedragen dat dit aantal constant bleef. De Bruine Kiekendief doet het in de Lauwersmeer daarentegen slecht door de stevige vossenpredatie (med. Cor Dijkstra). Het is daarom des te opmerkelijker dat het aantal broedparen van de Grauwe Kiekendief rond de zes paar bleef schommelen. Het slechte muizenaanbod heeft er uiteindelijk toe geleid dat in 1994 slechts twee jongen vliegvlug zijn geworden. In 1995 deed de Grauwe Kiek het in de Lauwersmeer buitensporig goed. Slechts één paar mislukte en in totaal zijn 13 nestjongen uitgevlogen (1x 1, 1x 2, 2x 3 en 1x 4). De toekomstige inrichting van het gebied zal uiteindelijk de doorslag geven of de Grauwe Kiekendief hier kan overleven als broedvogel.

Zuidelijk Flevoland

De laatste jaren is het gebruikelijk dat er in Zuidelijk Flevoland 2-3 paar tot broeden komen. De vogels hebben dezelfde voorkeur voor grootschalige akkerbouwgebieden als in NO-Groningen. In de Oostvaardersplassen wordt al jaren niet meer gebreed.

In 1994 kon slechts één paar worden opgespoord. In een populierenaanplant (overwoekerd door distels) kwam één paar tot broeden. Er vlogen drie jongen uit die de vervelende gewoonte hadden langs een drukke weg te gaan zitten. Eén jong is doodgereden. In 1995 werden in dezelfde omgeving twee paar vastgesteld. Eén paar wist vier jongen groot te brengen, het tweede paar is nimmer exact gelokaliseerd, zodat niet bekend is of het hier een succesvolle broedpoging betrof. Ook elders in Zuidelijk Flevoland zijn jagende mannetjes gezien. Het is zeker niet uitgesloten dat er elders in Flevoland broedvogels over het hoofd zijn gezien. Het gebied is immens groot en zonder gericht veldwerk kunnen gemakkelijk paren worden gemist. Daarom bij deze een oproep aan vogelaars in dit gebied om systematisch naar kiekendieven te gaan zoeken.

De Hoef

Vlakbij De Hoef (provincie Utrecht) dook in 1994 plotseling een broedpaar op. Het paar wist op een met riet begroeid eilandje drie jongen groot te brengen. Dit geval geeft aan dat de Grauwe Kiek een opportunistische soort is die zelfs in het overvolle westen van het land kan opduiken. In 1995 liet het mannetje zich gedurende een week zien, maar verdween uiteindelijk toen het vrouwtje niet op kwam dagen.

Krammer Volkerrak

In 1994 is in het Brabantse deel van dit voormalige getijdegebied gedurende het voorjaar en de zomer een paar waargenomen. Een veelgehoorde misvatting is dat Grauwe Kiekendieven met enige regelmaat overzomeren. Ondergetekende heeft deze ervaring niet en gaat er zondermeer vanuit dat dit paar minimaal een broedpoging heeft gedaan. In een slecht muizenjaar als 1994 kan een nest snel mislukken, maar kunnen beide vogels nog langdurig in het broedgebied worden aangetroffen. Dit vermoeden wordt versterkt door het gegeven dat er in 1995 een nest met daarin één ei werd gevonden. Uit dit ei kroop uiteindelijk een jong dat is geringd en is uitgevlogen. De Krammer Volkerrak lijkt één van de weinige gebieden in Nederland waar het mogelijk moet zijn dat een klein aantal vogels zich weet te handhaven.

De toekomst

Na een absoluut dieptepunt tegen het einde van de jaren tachtig lijkt er weer plaats voor een vleugje optimisme voor de Grauwe Kiekendief in Nederland. Het aantal broedparen in Lauwersmeer, Zuidelijk Flevoland en NO-Groningen blijft redelijk constant en her en der worden zelfs broedparen in nieuwe gebieden gevonden. Een belangrijk deel van de Nederlandse populatie zit in de Lauwersmeer en NO-Groningen. In dit laatste gebied is de afhankelijkheid van de agrarische bedrijfsvoering groot en zouden de meeste broedparen het niet redden zonder de uitstekende samenwerking tussen boeren en vogelaars. In dit verband is het nuttig nog even te kijken naar de vegetaties waar in 1994-95 in Nederland Grauwe Kiekendieven broedend werden aangetroffen: 18x ruigte, 2x zeebies, 1x graszaad, 13x luzerne, 1x zomergerst en 15x wintertarwe. Veel landbouwgewassen dus, waar de nesten zonder gerichte bescherming geen kans van slagen hebben. In Schleswig-Holstein en Noord-Frankrijk is gebleken dat intensieve nestbescherming kan leiden tot het in stand houden van een deel van de populatie. In NO-Groningen hebben we ook sterk het idee dat door nestbescherming het aantal paren op een bevredigend niveau kan blijven. De laatste twee jaar duiken met enige regelmaat broedvogels op die zijn geringd met een ARNHEM-ring. Het is nagenoeg zeker dat deze vogels in het gebied zijn geboren en na een paar jaar terug-

komen als broedvogel. Dit was niet mogelijk geweest zonder de intensieve nestbescherming en uitstekende contacten met de boeren en het personeel van de drogerij "BV Oldambt". Het is ook bemoedigend dat veel broedparen ondanks de slechte muizenjaren 1994-95 toch tot broeden overgaan. Aan de kiekendieven lijkt het niet te liggen. Hoe zit het dan met de landbouw? Het ziet er op dit moment niet naar uit dat de grootschalige braaklegging een lang leven is beschoren. De graanoverschotten in de EG-pakhuizen zijn weggevoerd en er is nu zelfs sprake van een graantekort. Het is zeker dat graanboeren een lager percentage van het landbouwareaal moeten braakleggen. Op dit moment is niet in te schatten hoeveel akkerland er in de nabije toekomst braakgelegd gaat worden. Ook de vorm waarin wordt braakgelegd stemt niet tot tevredenheid. Hoewel er in een aantal provincies experimenten worden uitgevoerd met "natuurbraak" is nu al duidelijk dat deze goed bedoelde vorm van braaklegging alleen de plaatselijke VVV's en een klein legertje bijhouders kan behagen. Voor vogels en roofvogels als de Grauwe Kiek in het bijzonder kan deze eenjarige vorm van braakleggen niet tippen aan de veel eenvoudiger meerjarige braak. Veel boeren kiezen overigens voor de eenjarige variant van de braaklegregeling als het land niet wordt ingezaaid met een gewas.

Beschermd nest van Grauwe Kiekendief, NO-Groningen, juli 1994 (Hans Hut)

De natuurwaarden op dergelijke percelen zijn nagenoeg nihil. De verwachting is dat bij het afnemen van het areaal meerjarige braak en het ontbreken van een goed alternatief de kleine populatie Grauwe Kieken in NO-Groningen tenslotte weer zal verdwijnen, alle beschermingsmaatregelen ten spijt.

De kleine populatie in de Lauwersmeer lijkt het goed te doen. In tegenstelling tot de Bruine Kiekendieven in dit gebied worden er veel minder nesten gepredeerd door vossen. Bovendien broeden de vogels in een natuurlijke vegetatie zodat moeilijke beschermingsmaatregelen rond de nestplaats achterwege kunnen blijven. De braakgelegde akkers rond de Lauwersmeer zullen ook verdwijnen en het is de vraag hoe het begrazingsbeheer zal uitpakken voor een notoire grondbroeder als de Grauwe Kiekendief.

De situatie in Zuidelijk Flevoland lijkt precair. Van een populatie kan nauwelijks gesproken worden, maar wellicht houden de aanwezige broedparen het hier nog uit als de experimenten van Rijkswaterstaat met betrekking tot een ecologisch beheer van sloten en schouwpaden op een grotere schaal zullen worden toegepast. Op zich is het al wonderlijk dat er jaarlijks broedvogels in dit intensief gebruikte landbouwgebied opduiken.

Dankwoord

Cor Dijkstra (Lauwersmeer), Alan Liosi (Zuidelijk Flevoland), Fred van Leeuwen (De Hoef) en Cees Baselier (Krammer Volkerrak) gaven gedetailleerde informatie omtrent de broedgevallen uit de diverse gebieden. In NO-Groningen zijn vele vrijwilligers van de vereniging Avifauna Groningen actief met het opsporen en beschermen van nesten. Zonder Marnix Jonker en Erik Visser zou de uitvoering van dit werk op grote problemen zijn gestuit. Zonder de rest tekort te willen doen zou ik Peter de Boer en Caroline Elfferich-de Jong willen bedanken omdat ze regelmatig met het vaak saaie veldwerk hielpen. Theo Bakker, Simon Bijlsma en Hans Hut hebben vanuit de schuilhut de nodige aanvullingen op de prooijist verzameld.

Maria Quist heeft voorkomen dat ik na een auto-ongeluk zonder vervoersmiddel kwam te zitten. Gedurende een maand hebben flink wat mensen in haar blauwe bolide rondgescheurd. Erik van Winden (SOVON) was bereid was de verspreidingskaartjes te maken.

Zonder de financiële ondersteuning van de provincie Groningen en Vogelbescherming Nederland was het niet mogelijk geweest het kiekendievenwerk in NO-Groningen voort te zetten.

Summary: Montague's Harriers *Circus pygargus* in The Netherlands in 1994 and 1995

In 1994, 33 breeding pairs were located in The Netherlands, mainly (25 pairs) in NE-Groningen (Fig. 1). Other localities were Lauwersmeer, Zuidelijk Flevoland, De Hoef and Krammer Volkerak. The population declined slightly to 29 pairs in 1995, but the distribution did not change (Fig.

2). As compared to 1990-93, both 1994 and 1995 were poor vole years (common vole *Microtus arvalis*), although vole numbers started to increase in late summer in 1995. During a low in the vole cycle, Montague's Harriers have to switch their diet to birds, but otherwise common voles are most important (nearly 80% of food items in 1992-93)(Fig. 3).

The present population of Montague's Harriers has its stronghold in the province of Groningen. After the species almost disappeared from The Netherlands in the late 1980s, an increasing number of pairs settled in Groningen, following the creation of large areas of fallow land in formerly intensively farmed arable land (a measure of the European Economic Community to reduce overproduction of cereals). These fallows caused the outbreak of voles, which in their turn attracted large numbers of raptors, among which Montague's Harriers (Fig. 4). Breeding success was rather high during the first few years (coinciding with high vole numbers), but dropped drastically in 1994 and 1995. In Groningen, of 25 pairs in 1994, only 5 raised fledglings (4x 1 and 1x 2 young) and of 20 pairs in 1995, only 4 were successful (1x 2, 2x 3 and 1x 4 fledglings). Main causes of failure were adverse weather, causing desertion in egg or nestling stage and reduced hunting opportunities for the male, in combination with food shortage. In 1995, a single nest was depredated by fox, the young in another nest were deliberately killed and one nest in the early nestling stage was exposed to direct sunlight for too long because the female was scared away during harvesting.

Pairs at the few other sites in The Netherlands had mixed fortunes. The small Lauwersmeer population (in 1993-95 resp. 6, 5 and 6 pairs) was quite successful in 1995 (5 out of 6 pairs raising 1x 1, 1x 2, 2x 3 and 1x 4 young), but in 1994, only one pair was successful (2 young) because of food shortage.

Whereas the majority of pairs nowadays breeds in crops (mainly wheat and alfalfa) active protection of nest sites is necessary to ensure safe fledging. Farmers in Groningen were very cooperative when asked to save nests during harvesting. Besides a safe nest site, the harriers depend to a large extent on voles for food. Although quite versatile in exploiting other food sources, especially birds, it is clear that high vole numbers are imperative for successful breeding (particularly during adverse weather). In this respect, long-term fallow is especially helpful, because voles are extremely scarce in intensively cultivated farmland and vole outbreaks are much less pronounced in single-year fallow. Therefore, the future of Montague's Harriers in The Netherlands is insecure, as it depends on the agricultural policy of the EEC.

Literatuur

- Bijlsma, R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- Buissink, F. 1994. De Grauwe Kiekendief kleurt wit gebied in. Vogels november-december: 20-25.
- Koks, B. 1993. Hoe kansrijk is de Grauwe Kiekendief in Oost-Groningen? Grauwe Gors 21: 67-73.
- Koks B., Jonker M. & Visser E. 1994. Prooikeuze Grauwe Kiekendief in Oost-Groningen in 1994. Grauwe Gors 22: 96-102.
- Tucker G.M. & Heath M.F. (eds). 1994. Birds in Europe: their conservation status. BirdLife International, Cambridge.
- Vochteloo J. & Tervelde L. 1995. Roofvogels in Groningen in 1994. De Takkeling 3(1): 26-32.
- Zijlstra M. & Hustings F. 1992. Teloorgang van de Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* in Nederland. Limosa 65: 7-18.

Adres: Kremersheerd 147, 9737 PN Groningen (050 -412646).

Inventarisatiemethode bij de Buizerd *Buteo buteo*

Willem van Manen

Zelden durf ik mijn hand in het vuur te steken voor de betrouwbaarheid van mijn buizerdinventarisaties in grote bossen (>500 ha). Met meer dan 15 jaar ervaring in gebieden verspreid over de noordelijke helft van Nederland en na het vinden van tegen de duizend nesten, word ik nog jaarlijks verrast door deze soort.

Voor dit artikel voerde ik een analyse uit van een inventarisatie in Boswachterij Nunspeet (2300 ha, voornamelijk naaldbos). De inventarisatie is representatief voor mijn ervaringen bij andere inventarisaties. Doel was een methode te ontdekken, waarmee de manier van notatie -en later de interpretatie van waarnemingen- een waterdicht beeld zou geven van aantallen en verspreiding, en dat alles zonder intensief naar nesten te zoeken.

Werkwijze

De buizerdinventarisatie in Nunspeet maakte onderdeel uit van een broedvogelkartering in het voorjaar van 1995, in opdracht van Staatsbosbeheer en in dienst van SOVON. Er werden zes complete rondes gelopen en gefietst, waarbij in ronde 1 (1-11 maart) 58 uur, 2 (22-31 maart) 57 uur, 3 (12-22 april) 72 uur, 4 (9-27 mei) 103 uur, 5 (19-23 juni) 40 uur en ronde 6 (30 juni-29 juli) 78 uur aan veldwerk werd gepend. De tijdsinvestering per ha bedroeg gemiddeld ongeveer negen minuten. Waarnemingen werden ingetekend op een 1:10.000-kaart, waarbij aantekeningen werden gemaakt van leeftijd, verenkleed en gedrag. Er werd intensief gezocht naar nesten, die vervolgens werden gecontroleerd in ei- en jongenfase. Een nest werd als gevonden beschouwd wanneer het zichtbaar was bebouwd.

Interpretatie van de gegevens was in mijn geval nogal simpel vanwege het grote aandeel gevonden nesten. De enkele territoria (zonder nest) zijn opgevoerd aan de hand van alarmerende vogels (1) en copulatioeroep in potentieel geschikt nestbos (3). Waarnemingen van roepende Buizerds op grote hoogte werden bij de interpretatie genegeerd, omdat dit vogels kunnen zijn die kilometers verderop broeden.

Resultaten

In totaal werden 33 territoria vastgesteld, waarin 29 nesten werden gevonden. De afstand van een nest tot het dichtstbijzijnde bezette nest bedroeg gemiddeld 569 m (standaardafwijking = 201 m), met een variatie van 225-1200 m. In 17 nesten werden eieren gelegd en in 15 nesten werden jongen geboren. Van 13 nesten vlogen jongen uit. De paren waarvan geen nest werd gevonden

(4) produceerden met zekerheid geen jongen en waarschijnlijk ook geen eieren. Het gros van de paren (69%) startte met eileg vlak voor aanvang van de derde ronde.

Tijdens de inventarisaties werden territoria ook geregistreerd, en wel aan de hand van de volgende typen waarnemingen:

- roepend cirkelen en territoriumconflicten (markering van territorium);
- roepen beneden boomtopniveau (contact tussen partners);
- alarm (verdediging van nest tegen indringer, meestal de waarnemer).

De opgevoerde paren zijn ingedeeld naar eileggend en niet-eileggend. De enkele paren waarvan geen nest werd gevonden, zijn als niet-eileggend beschouwd. Tabel 1 geeft een overzicht van aantallen territoria en nesten die per inventarisatieronde werden gevonden. Bovendien is het percentage territoria aangegeven dat per ronde werd geregistreerd (trekfraks). De vraagtekens in dit deel van de tabel worden veroorzaakt doordat het achteraf onduidelijk is of waarnemingen (meestal alarmerende vogels) bij bezette nesten een artefact zijn van bewuste nestcontroles.

Tabel 1. Aantal ontdekte territoria, registratiefraks (%) en het aantal bezette nesten. Per categorie is onderscheid gemaakt tussen eileggende en niet-eileggende paren.

Number of territories, registration efficiency (%) and number of occupied nests. For each category, a distinction is made between egg-laying and non-laying pairs.

Rondennummer <i>Visit number</i>	1	2	3	4	5	6
Maand <i>Month</i>	III	III	IV	V	VI	VII
Dagen <i>Date</i>	1-11	22-31	12-22	9-27	19-23	30-29
Ontdekte territoria <i>Number of detected territories</i>						
Geen eileg <i>Not laying</i>	12	2	2	0	0	0
Eileg <i>Egg laying</i>	6	4	4	0	2	1
Totaal <i>Total</i>	18	6	6	0	2	1
Registratiefraks (%) per ronde <i>Registration efficiency (%) per visit</i>						
Geen eileg <i>Not laying</i> (n=16)	81	63	50	19	6	0
Eileg <i>Egg laying</i> (n=17)	29	53	41	?	?	?
Bezette nesten <i>Occupied nests</i>						
Geen eileg <i>Not laying</i>	4	3	3	1	1	0
Eileg <i>Egg laying</i>	0	3	7	4	2	1
Totaal <i>Total</i>	4	6	10	5	3	1

Uit de tabel komt naar voren dat het begin van de inventarisatieperiode (maart) belangrijk was voor het vaststellen van territoria. Na de derde ronde (half april) zakt vooral de trekfraks van niet-eileggende paren snel in. Paren

die tot eileg overgingen, waren in Nunspeet merkwaardig genoeg minder makkelijk te ontdekken dan de niet-leggende paren. Wel zakte ook de trefkans bij deze categorie vooral na de derde ronde (niet af te lezen uit tabel).

In het algemeen zijn paren met eieren of jongen zwijgzaam, behalve wanneer verstoring plaatsvindt en de vogels gaan alarmeren. Het weinig extraverte gedrag van de eileggende paren verklaart tevens waarom er laat in het seizoen nog relatief veel nesten werden bijgevonden.

Illustratief voor het obscure gedrag zijn de vondsthistories van twee nesten. Het eerste nest werd gevonden in een douglasopstand gedurende de eerste ronde. In de wijde omgeving van het nest werd nooit een Buizerd waargenomen, totdat half juni werd ontdekt dat er onder het, overigens zojuist gepredeerde, nest een vrij grote poepkrans lag. In een ander territorium hetzelfde verhaal: nooit een Buizerd gezien en in juli een uitgevlogen jong, bedelend in de buurt van een uitgevlogen nest op een heksebezem.

Discussie

Er bestaat een mogelijkheid dat de hoge trefkans van de niet-eileggende paren ten opzichte van de eileggende paren in maart een gevolg is van grove ondertelling van de eerste categorie. Immers, de niet-eileggende paren hadden vanaf half april eenvoudigweg weinig meer te zoeken in de buurt van hun nest. Waarschijnlijk echter heeft het verschil in trefkans tussen de categorieën te maken met verschil in gedrag. Gedurende de hele inventarisatieperiode werden namelijk geschikte percelen op niet-gevonden nesten doorzocht. Bijgevonden nesten werden gecontroleerd door erbij te klimmen, waarbij aan de toestand van de kom kon worden afgelezen of er al dan niet eieren waren gelegd. Slechts in een klein deel van de laat gevonden nesten had geen eileg plaatsgevonden. Territoria en nesten van het niet-broedende deel van de populatie waren vroeg in het seizoen blijkbaar makkelijker vast te stellen en vermoedelijk valt dus de kwaliteit van onderhavige inventarisatie mee.

De afnemende trefkans in de loop van het seizoen was er de oorzaak van dat het gros van de uitsluitende waarnemingen (waarnemingen van verschillende vogels op hetzelfde moment) begin maart zijn gedaan. Zouden er niet massaal nesten zijn gevonden (die als uitsluitende waarneming zijn opgevat), dan was een flinke portie durf nodig geweest om hetzelfde aantal territoria op te voeren. Dit temeer omdat nesten soms dicht bij elkaar lagen (tot 225 m) en er een reële kans is op doortrek tot begin april. Territoriumhouders reageren soms agressief op doortrekkers, die op hun beurt baltsachtig kunnen reageren. De bedoeling van dit onderzoek was een methode te ontwikkelen waarlangs via interpretatie van veldwaarnemingen en zonder intensief zoeken naar nesten een goed beeld zou worden verkregen van aantallen en verspreiding van de Buizerd in grote bossen. Tal van bewerkingen van het materiaal (lang

niet allemaal vermeld) leidden nimmer tot een zinvolle aanpak. Achteraf bezien is dat logisch omdat voor een groot aantal opgevoerde territoria het nest als belangrijkste uitsluitende waarneming werd gebruikt.

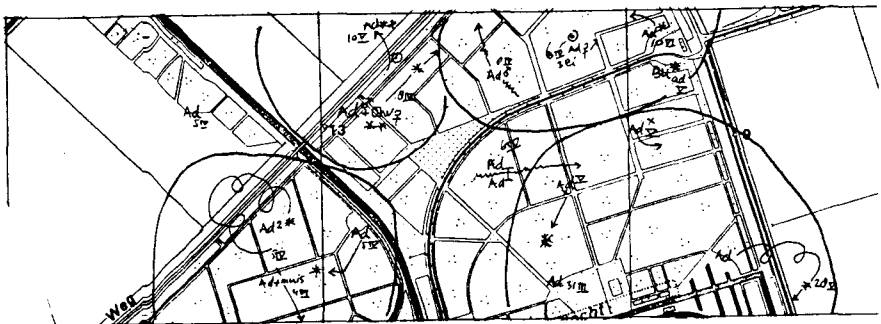
Voor waarheidsgetrouwe aantallen en verspreiding van de Buizerd durf ik wel te stellen dat het noodzakelijk is alle zeilen bij te zetten. Dat wil zeggen dat bij waarnemingen gedrag en verenkleed worden genoteerd en dat men zich van maart t/m juli de benen uit het lijf moet lopen op zoek naar nesten.

Summary: Mapping method in the Common Buzzard *Buteo buteo*

During mapping of breeding birds in 2300 ha of woodland, special attention was paid to Common Buzzards. In March-July, the study area was mapped six times (on average 9 min/ha spent, combined for the full period). Territories were defined according to observations of (1) calling and territorial conflicts, (2) contact calling below tree level, (3) alarm calls, indicative of an occupied nest, and (4) occupied nests. A distinction was made whether or not observed pairs had laid eggs.

Observations in March turned out to be important in delineating territories, registration efficiency dropping considerably after mid-April, especially for pairs that were incubating (Table 1). Surprisingly, egg-laying pairs were more difficult to detect than non-laying pairs. Apparently, pairs with eggs or nestlings are less vocal than non-laying pairs, unless disturbed near the nest (in which case alarm calls are easy to hear). Whatever method is used during the breeding season to map territorial Common Buzzards, systematic searching for nests, in combination with noting of diagnostic plumage characteristics (necessary to be able to differentiate between close-nesting pairs) is absolutely obligatory if it is the intention to obtain true population figures. Mapping in its typical sense, i.e. by using fixed routes and concentrating on behaviour indicative of territory-holders (and not searching for nests), is useless in Common Buzzards, because of its rather wide-ranging behaviour, large local differences in density, low profile during much of the breeding season and the presence of non-territorial surplus-birds.

Adres: Groenkampen 123, 9407 RM Assen.

Vleermuizen als prooi van de Boomvalk *Falco sub-buteo*

Willem van Manen

Op 17 juli 1995 werden in het Asserbos (Amersfoortcoördinaat 233-555) resten van vleermuizen aangetroffen op een boomvalknest met jongen. Het ging om vleugels waarvan de vlieghuid grotendeels was verwijderd, zodat ze verdacht veel leken op de berketakjes aan de binnenzijde van het voormalige zwarte kraaienest. In totaal werden drie vleugels verzameld. Bij een controle op 12 september (lang nadat de jongen waren uitgevlogen) werden nog eens vier vleugels aangetroffen. De afmetingen van de vleugels staan vermeld in Tabel 1. De fragiele vingers waren op één vleugel na gemolesteerd door de Boomvalken.

Tabel 1. Maten van de afzonderlijke vleermuisvleugels (in mm). *Measurements of different sections of bat wings (in mm).*

Datum Date	Links/rechts Left/right	Opperarm Humerus	Onderarm Ulna	Hand Hand
17-7	Rechts	34	57	>69
17-7	Links	-	56	94
17-7	Links	-	51	-
12-9	Links	34	55	>82
12-9	Links	32	51	>60
12-9	Links	35	54	>67
12-9	Links	32	55	-

De afmetingen van opper- en onderarm vertoonden weinig variatie: gemiddeld 33.4 mm (SD=1.34) en 54.1 mm (SD=2.34). Het gaat dus om een grote vleermuis, waardoor er twee soorten in aanmerking komen gezien hun verspreiding, namelijk Laatvlieger *Eptesicus serotinus* en Rosse Vleermuis *Nyctalus noctula* (Broekhuizen *et al.* 1992). De Laatvlieger heeft een onderarm lengte van 46-57 mm, De Rosse Vleermuis is met 48-58 mm net iets groter (Lange *et al.* 1986). Rosse Vleermuizen verlaten hun slaapplaats vroeger in de avond en jagen hoger en meer in de open lucht dan Laatvliegers. Deze eigenschappen maken Rosse Vleermuizen tot een meer aannemelijke prooi voor de open-lucht-jagende Boomvalk.

In Drenthe werden niet eerder vleermuizen als prooi van de Boomvalk gemeld (Bijlsma 1993). Elders in Nederland en Europa is het voorkomen als

prooi incidenteel: Bijlsma (1980) trof op de ZW-Veluwe onder 5875 prooien 14 vleermuizen aan, waaronder drie Rosse Vleermuizen. Fiuczynski (1987) vond in de omgeving van Berlijn onder 641 gewervelde prooien geen vleermuizen, maar haalt andere studies aan waar dat wel het geval was: Duitsland (2), Nederland (2 inclusief Bijlsma (1980), Spanje (2), Tsjecho-Slowakije (1) en Sovjet Unie (3). De Duitse studies meldden drie en twee vleermuizen op respectievelijk 439 en 926 gewervelde prooien, de Nederlandse (excl. Bijlsma 1980) nul op 146, de Spaanse nul en nul op respectievelijk 24 en zeven, de Tsjecho-Slowaakse nul op een onbekend aantal en de Russische 20 en nul op resp. 86 en 70 prooien en twee op 114 onderzochte magen.

Alleen in één van de Russische studies werd een groot aandeel (23%) vleermuizen aangetroffen. Frappant is dat hierbij tien Rosse Vleermuizen in het spel waren.

Op de valreep kreeg ik een artikel van Haverschmidt (1948) onder ogen. In 1944 vond hij onder een uitgevlogen boomvalkenest in de Lindevallei (ZO-Friesland) "vier verse vlieghuiden (2 rechter en 2 linker) van vleermuizen en onder een den waaruit ik een der jongen opstootte, een half opgevreten vleermuis waarvan de schedel gelukkig onbeschadigd was". De vleugels werden gedetermineerd als van Rosse Vleermuis, mede aan de hand van de zware duim; de schedel was van een Laatvlieger.

De Asserbos-vleugels zijn voorzien van een zware duim, maar in de literatuur was helaas niets te vinden met betrekking tot diagnostische verschillen in duimkenmerken tussen Laatvlieger en Rosse Vleermuis.

Met dank aan Albert Oldenhof en Rombout de Wijs van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming voor het geven van enkele nuttige wenken.

Summary: Bats as prey of Hobbies *Falco subbuteo*

During the summer of 1995, several wings of bats were found on the nest of a Hobby in the Asserbos in the province of Drenthe (53°00'N, 6°34'E). Considering wing measurements (Table 1) and local habitat characteristics, either Serotines *Eptesicus serotinus* or Noctules *Nyctalus noctua* were involved. The latter is more likely, as it normally emerges earlier from roosts than Serotines.

Literatuur

- Bijlsma R. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Broekhuizen S., Hoekstra B., van Laar V., Smeenk C. & Thissen J.B.M. (red.) 1992. Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht
- Fiuczynski D. 1987. Der Baumfalke. Neue Brehm-Bücherei 575. Ziemsen Verlag, Wittenberg-Lutherstadt.
- Haverschmidt Fr. 1948. Vleermuizen als prooi van den Boomvalk (*Falco subbuteo* L.). Ardea 36: 39-42.
- Lange R., van Winden A., Twisk P., de Laender J. & Speer C. 1986. Zoogdieren van de Benelux. Jeugdbondsuitgeverij, Amsterdam.

Adres: Groenkampen 123, 9407 RM Assen

Adulte Boomvalk met prooi, Drouwenerzand, 9 augustus 1994 (Lutje de Jong)

Tien jaar wintertellingen van roofvogels in de Hoeksche Waard

Gerard L. Ouweneel en Janus Verkerk

Ontstaan uit de destijds door de Landelijke Werkgroep Roofvogels gehouden midwintertelling van roofvogels, heeft de Vogelwerkgroep Hoeksche Waard (VHW) sinds 1986 iedere januari in haar gebied een integrale roofvogeltelling georganiseerd. Het resultaat werd jaarlijks samengevat in een rapport, dat alle medewerk(st)ers in hun brievenbus kregen. Met een aaneengesloten reeks van tien winters van roofvogeltellingen is het de moeite waard de resultaten te recapituleren.

Gebied en methode

Het getelde gebied van de Hoeksche Waard beslaat ruwweg 290 km². Omgeven door Oude Maas, Dordtsche Kil, Hollandsch Diep-Haringvliet en Spui, bezit de Hoeksche Waard veel oeverland, bestaand uit grienden en buitendijks grasland. Karakteristiek voor de streek zijn de uitgestrekte landbouwpolders met als belangrijkste gewassen tarwe, suikerbieten en aardappels. De Hoeksche Waard bezit zestien woonkernen van verschillende omvang, die alle flink groeien. Het landschap van de Hoeksche Waard krijgt geleidelijk een parkachtiger aanzien. Voor roofvogels springen er vier gebieden uit: het Oude Land van Strijen, de Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen, de Korendijksche Slikken en het eiland Tiengemetten.

Steeds vallend rond 15 januari, hadden de tellers ieder jaar negen dagen de tijd om de tellingen te doen. In de praktijk kwam het meestal neer op het weekeinde van de midwintertelling van watervogels. Veel waarde werd toegekend aan opdeling in telgebieden die landschappelijke eenheden vormen. Voorts kregen de deelnemers "eigen terreinen" te onderzoeken op roofvogels, een thuiswedstrijd dus, die de trefkans verhoogt.

Verspreiding

Het centraal in de oostelijke Hoeksche Waard gelegen Oude Land van Strijen bestaat overwegend uit grasland, en is dus een opvallende enclave in het akkerbouwgebied. Van oktober tot diep in maart pleisteren er duizenden Kolen Brandganzen, en 's winters veel Smienten, Kieviten en Goudplevieren. Hier zitten veel Buizerds en af en toe een Slechtvalk. In de Hoeksche Waard broeden Buizerd, Bruine Kiekendief, Torenavalk en Boomvalk; de Havik heeft inmiddels ook de eerste broedgevallen achter de rug.

De Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen vormt een uitgestrekt voor het publiek gesloten agrarisch bedrijf, gelegen langs de noordoever van het Hollandsch Diep onder Numansdorp. Cromstrijen herbergt vanouds veel roofvogels maar boekt de laatste jaren aan waarde in. De op de uiterste zuidwestpunt van de Hoeksche Waard gelegen Korendijksche Slikken leverden gewoonlijk de grootste verscheidenheid aan roofvogels op. Natuurmonumenten voert het beheer over dit uitgestrekte buitendijkse gebied, met 's winters grote aantallen ganzen, eenden en steltlopers.

Met Tiengemeten hebben de Korendijksche Slikken de exclusiviteit van overwinterende Bruine Kiekendieven en met Cromstrijen de overigens niet iedere winter korte of lange tijd in de Hoeksche Waard verblijvende Zeearend. Voorts is er nogal eens een Ruigpootbuizerd.

Het isolement van Tiengemeten had tot gevolg dat alleen in 1991 en 1993 het eiland kon worden meegeteld. Jammer, want een blik op de kaart suggereert dat Tiengemeten met zijn 300 hectare buitendijks terrein veel te bieden heeft. In 1991 was de score 20 roofvogels in vijf soorten en in 1993 34 stuks in zes soorten.

Tabel 1. Roofvogels in de Hoeksche Waard (exclusief Tiengemeten) in januari 1986-95.
Raptors in the Hoeksche Waard in January 1986-95.

Soort <i>Species</i>	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Rode Wouw <i>Milvus milvus</i>	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zeearend <i>Haliaeetus albicilla</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	2	1	2	3	4	6	3	4	2	2
Blauwe Kiekendief <i>C. cyaneus</i>	7	15	10	7	12	8	15	6	5	3
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1
Sperwer <i>A. nisus</i>	5	4	4	6	5	16	14	12	10	11
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	35	60	59	53	36	59	97	69	98	169
Ruigpootbuizerd <i>B. lagopus</i>	1	1	2	1	-	1	1	2	-	-
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	23	17	47	113	68	85	70	61	67	39
Smelleken <i>F. columbarius</i>	4	2	1	-	-	3	3	5	-	1
Slechtvalk <i>F. peregrinus</i>	1	1	1	2	1	2	2	3	2	3
Totaal <i>Total</i>	80	101	126	185	126	181	206	163	185	229

Het aantal getelde roofvogels tussen 1986 en 1995 verdubbelde ruim (Tabel 1). De toename komt bijna geheel voor rekening van Buizerd en Sperwer. De 169 Buizerds in de winter van 1994/95 waren uitzonderlijk; één atlasblok (5x5km) kwam zelfs met 40 Buizerds uit de bus, hetgeen voor een landbouwgebied het vermelden waard is. Van 1990 op 1991 maakte de Sperwer een

opmerkelijke sprong en handhaaft sindsdien zijn hogere score. Met een gemiddelde van 59 stuks per jaar over de reeks van tien jaar blijft de Torenvalk redelijk constant. Met de hoge score van 1989 vormde de Hoeksche Waard geen uitzondering op de ruime aanwezigheid in heel ZW-Nederland (Ouweneel 1989). In de winter van 1994/95 en trouwens ook in de daaropvolgende zomer was het mager met Torenvalken. Ook de dalende tendens die de Blauwe Kiekendief te zien geeft, bleef niet beperkt tot deze streek (Ouweneel 1994). De Bruine Kiekendieven werden vooral gezien op de Korendijksche Slikken waar de soort, met buitendijks Tiengemeten, overwintert. In vergelijking met de jaren zeventig overwinteren minder Rode Wouwen in de Hoeksche Waard. In de winter van 1985/86 waren er twee en in winter 1993/94 een. Op 14 oktober 1994 verbleven twee Rode Wouwen op Cromstrijen. Dit laatste gebied bezit ook enige faam als verblijfplaats voor Zeearenden. De vogel die van 24 oktober 1992 tot 14 januari 1993 in de Hoeksche Waard huide, verkoos tot ca. 7 november Cromstrijen als verblijfplaats en ging daarna over naar de Korendijksche Slikken. Op 2 november 1993 verscheen weer een Zeearend op Cromstrijen, die daar bleef tot 13 januari 1994 en daardoor net niet de wintertelling luister bijzette. Deze vogel droeg een Poolse kleurring (B. Helander pers. meded.). De Zeearend die de daaropvolgende winter, op 17 november 1994 Cromstrijen aandeed, ging de volgende dag weer door (van Rij pers. obs.).

Overigens is de Hoeksche Waard voor roofvogels beslist geen veilig refugium. Met name in de streek rond Numansdorp vallen jaarlijks suspecte gebeurtenissen vast te stellen, zowel tijdens het broedseizoen als 's winters. In winter 1991/92 werden zes omgekomen Buizerds verzameld.

Summary: Ten winters of raptor counts in the Hoeksche Waard

During 1986-95, a January census of wintering raptors was performed in an area of 290 km² of mainly farmland in the SW Netherlands. Common Buzzards and Kestrels were numerous, but four other species were seen each year and another five species stayed in the area less frequently. Overall, numbers have gradually increased in 1986-95. A White-tailed Eagle, seen from 2 November 1993 till 13 January 1994, carried a Polish colour ring.

Literatuur

Ouweneel G.L. 1989. Veel Torenvalken in het noordelijke Deltagebied tijdens winterhaljaar 1988-1989. *Sterna* 34: 37-39.

Ouweneel G.L. 1994. Afgelopen winter weinig Blauwe Kiekendieven in het noordelijk Delta gebied. *Sterna* 39: 74-76.

Adressen:

Gerald L. Ouweneel, Lijster 17, 3299 BT Maasdam

Janus Verkerk, Roerdompstraat 86, 3291 VM Strijen

Roofvogels op het Fochteloërveen en omgeving in de winter van 1994/95

Willem van Manen, Bert Dijkstra, Herman Feenstra en Janco Mulder

In de periode september 1994 t/m maart 1995 werden door de auteurs onafhankelijk van elkaar roofvogelgegevens van het Fochteloërveen en omgeving bijgehouden. Besloten werd om de gegevens op een hoop te gooien en een artikel te schrijven over terreingebruik en voedselkeus van de verschillende soorten. Met dank aan Roelof Speelman en Jeltsje Mulder voor enkele aanvullende waarnemingen en aan Natuurmonumenten voor toestemming tot betreding van het gebied.

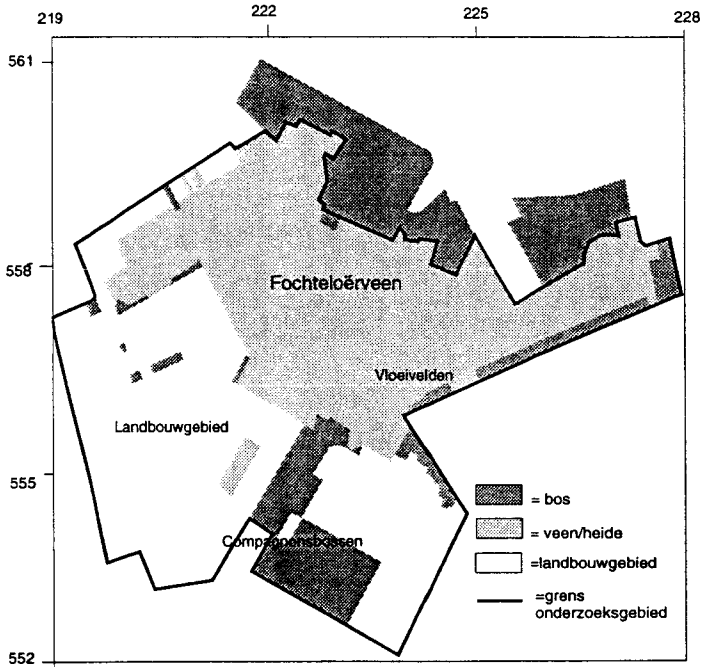
Gebied

In het onderzoeksgebied (3100 ha, Fig. 1) is sprake van een duidelijke tweedeling. De noordwestelijke helft, het Fochteloërveen (1714 ha), is eigendom van Natuurmonumenten. Het is een afgetakeld hoogveen, waarin sinds enige tijd door middel van bedijking het water zoveel mogelijk wordt vastgehouden om levend hoogveen terug te krijgen. De vegetatie wordt op de meeste plaatsen gedomineerd door pijpestrootje. In enkele delen van het gebied zijn struiken en dophei aspectbepalend. Verspreide boomgroei komt hier en daar voor, maar grote delen van vooral de westhelft zijn boomloos. Een apart verhaal vormen de vloeivelden. Het betreft voormalige vloeivelden van een aardappelmeelfabriek, waarin open water, riet en met ruigte begroeide dammen een gevarieerd en onoverzichtelijk landschap vormen.

De landbouwgrond in het zuidwesten van het onderzoeksgebied is voor een klein deel recentelijk aangekocht door Natuurmonumenten en uit productie genomen. Voor het overige bestaat het uit afwisselend intensief bouw- en grasland met hier en daar een bosje of singel. Vanwege de nattigheid in het najaar van 1994 werd een groot aantal akkers na de oogst niet geploegd.

De Compagnonsbossen bij Ravenswoud, produktiebos met voornamelijk naaldbout, vormen het enige bos van betekenis.

Figuur 1. Landschapstypen en toponiemen in het onderzoeksgebied. *View of the study area.*

Werkwijze

Willem van Manen (WvM) was de enige waarnemer die uitsluitend op roofvogels toegespitste bezoeken bracht in het Fochteloërveen. Bert Dijkstra (BD) telde integraal het landbouwgebied op een ruime selectie van vogelsoorten. Herman Feenstra (HF) telde vooral ganzen en zwanen in het Fochteloërveen en schreef en passant de roofvogels op. Janco Mulder (JM) werkte in het Fochteloërveen en bezocht meer incidenteel de landbouwgronden. Bossen werden niet systematisch geïnventariseerd, alleen de beboste randen van het Fochteloërveen werden doorgelopen op plukresten van Havik *Accipiter gentilis* en Sperwer *A. nisus*.

Waarnemingen werden ingetekend op kaarten of met coördinaat in het opschrijfboekje genoteerd. Van de roofvogels werd, indien mogelijk, geslacht en leeftijd bepaald. Prooiresten en braakballen werden vooral verzameld door WvM. Slaapplaatstellingen van Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* werden uitgevoerd door WvM (15) en BD (2).

De tijdsbesteding van de eerste drie waarnemers staat vermeld in Tabel 1. De tijdsbesteding van BD en HF in maart heeft betrekking op een broedvogelkartering en leverde weinig waarnemingen voor dit onderzoek op.

Roofvogels werden niet individueel van elkaar onderscheiden, met uitzondering van de Ruigpootbuizerd. De verspreidingskaarten geven dus een cumulatief beeld van waarnemingen en niet van de verspreiding van individuen.

Tabel 1. Waarneemtijd (minuten) en waargenomen soorten per waarnemer in de winter van 1994/95.

Number of observation minutes/month and covered species by four observers in the winter of 1994/95.

Waarnemer <i>Observer</i>	WvM	BD	HF	JM
Oktober <i>October</i>	-	-	1305	+
November <i>November</i>	240	-	795	+
December <i>December</i>	255	-	675	+
Januari <i>January</i>	2990	1110	1320	+
Februari <i>February</i>	1375	1392	840	+
Maart <i>March</i>	-	1320	5635	-
Blauwe Kiekendief <i>Circus cyaneus</i>	+	+	+	-
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	+	-	-	-
Sperwer <i>A. nisus</i>	+	-	-	-
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	+	+	-	-
Ruigpootbuizerd <i>B. lagopus</i>	+	+	+	+
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	+	+	-	-
Smelleken <i>F. columbarius</i>	+	+	+	+

Resultaten

Blauwe Kiekendief

Blauwe Kiekendieven werden door het hele gebied jaged aangetroffen. Twee slaappleaatsen werden gelokaliseerd op het Fochteloërveen (Fig 2). Het aantal overnachtende kiekendieven lag rond de tien exemplaren, maar de aantallen schommelden in de loop van de winter (Bijlage 1).

Op de slaappleaatsen bestond de overgrote meerderheid (93%) uit mannetjes (Tabel 2, Bijlage 2). Van de op het veen jagende individuen was slechts 48 procent man, terwijl boven de landbouwgronden uitsluitend mannetjes werden gezien. Dit betekent dat mannetjes slapen op het veen, maar in belangrijke mate erbuiten foerageerden. De weinige vrouwtjes slapen en foerageerden op het veen.

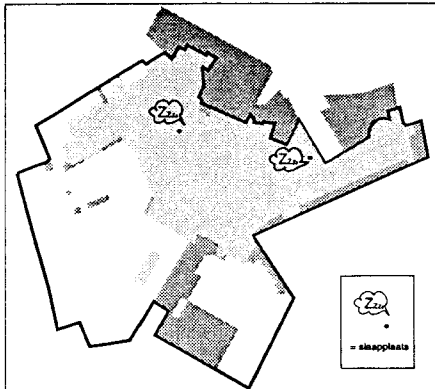
De meeste mannetjes op de slaappleatsen (80% van de gesexete individuen) waren volwassen. Van de vrouwtjes had 65% van de waarnemingen (op en buiten de slaappleatsen) betrekking op onvolwassen vogels. De overige 35% werd niet op leeftijd gebracht.

Op slaappleatsen verzamelde braakballen bevatten 71 Veldmuizen *Microtus arvalis*, 1 Dwergmuis *Micromys minutus* en 12 vogels *Aves*, waaronder een op 17 oktober 1994 in het eerste kalenderjaar te Castricum geringde Roodborst *Erithacus rubecula*. De Roodborst legde in 126 dagen 131 km af, alvorens in de maag van een Blauwe Kiekendief te verdwijnen.

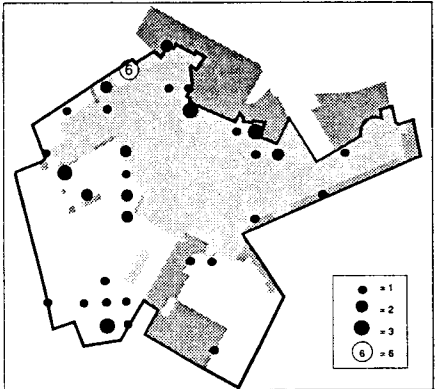
Blauwe Kiekendieven zijn niet alleen predator, maar soms ook prooi. Op 3 januari werden op de dijk langs de vloeivelden de resten van een door een Havik geplukt onvolwassen vrouwtje Blauwe Kiekendief aangetroffen.

Tabel 2. Sexe van Blauwe Kiekendieven, jagend boven landbouwgronden en veen en arriverend op de slaappleatsen. *Number and sex of Hen Harriers hunting over farmland and peatland, and arriving on roosts.*

Habitat <i>Habitat</i>	Landbouwgrond <i>Farmland</i>	Veen <i>Peat</i>	Slaappleats <i>Roost</i>
Aantal individuen <i>No. of birds</i>	13	46	75
Aantal gesexet <i>No. sexed</i>	13	29	70
Man <i>Male (%)</i>	100	48	93
Vrouw <i>Female (%)</i>	0	52	7

Figuur 2. Ligging van de twee slaappleatsen van de Blauwe Kiekendief. *Location of Hen Harrier roosts.*

Figuur 3. Verspreiding van foeragerende Buizerds in de winter 1994/95. *Distribution of foraging Common Buzzards in the winter of 1994/95.*

Havik en Sperwer

Haviken werden vooral baltsend in de directe nabijheid van de grotere bossen langs de randen van het veen waargenomen. Jagende Haviken werden zelden gezien, wat vermoedelijk niet alleen ligt aan het obscure gedrag. Er werden bij het doorzoeken van de bosranden langs het veen slechts vier winterplukresten gevonden (Wintertaling *Anas crecca*, Meerkoet *Fulica atra*, Merel *Turdus merula* en Vlaamse Gaai *Garrulus glandarius*), wat erop zou kunnen duiden dat ze weinig in dit deel van het gebied te zoeken hadden.

Ook Sperwers werden weinig gezien. In het veen werd éénmaal een jagend vrouwtje gezien. In de bossen langs de randen werden aan de hand van plukresten twee winterterritoria van mannetjes vastgesteld. Prooien waren: Roodborst (1), Merel (1), Koperwiek *Turdus iliacus* (1), Goudhaan *Regulus regulus* (1), Koolmees *Parus major* (3), Pimpelmees *P. caeruleus* (1), Goudvink *Pyrrhula pyrrhula* (1) en Rietgors *Emberiza schoeniclus* (1). Van de meeste prooien is het aannemelijk dat ze in de buurt van het bos zijn gevangen.

Buizerd

Er werden 81 waarnemingen van Buizerds verricht. Van de elf op leeftijd gebrachte vogels was één onvolwassen. Van de waarnemingen hebben er 53 betrekking op (waarschijnlijk) foeragerende individuen. Foeragerende exemplaren werden acht keer te voet jagend op regenwormen gezien, 43 keer zittend op paal, in boom, bosrand of struik en twee keer biddend boven het veen. De verspreiding van foeragerende, dus terreingebonden, Buizerds is weergegeven in Figuur 3. De meeste waarnemingen zijn gedaan op de overgang van veen naar bos of landbouwgrond. Middenop het veen werden geen foeragerende Buizerds gezien.

Voornamelijk onder slaapbomen verzamelde braakballen bevatten 2 Mollen *Talpa europaea*, 6 Veldmuizen, 2 Aardmuizen *Microtus agrestis*, 5 Woelratten *Arvicola terrestris*, 1 Muskusrat *Ondatra zibethicus*, 3 ongedetermineerde muizen en 3 vogels.

Ruigpootbuizerd

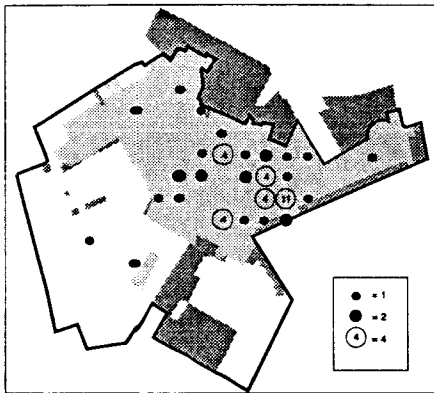
In het onderzoeksgebied verbleven minimaal vier individuen, drie volwassen mannetjes en één volwassen vrouwtjes. Eén van de mannetjes werd vooral waargenomen bij stoppelakkers in het landbouwgebied, de overige dieren werden gezien in het centraal oostelijke deel van het Fochteloërveen.

Er werden 127 waarnemingen gedaan, waarvan 103 betrekking hadden op foeragerende en waarschijnlijk foeragerende vogels (58x biddend, 34x in boom of struik, 2x in bosrand, 9x op de grond, meestal op kleine verhoging). De verspreiding van zittende en biddende vogels is weergegeven in Figuur 4

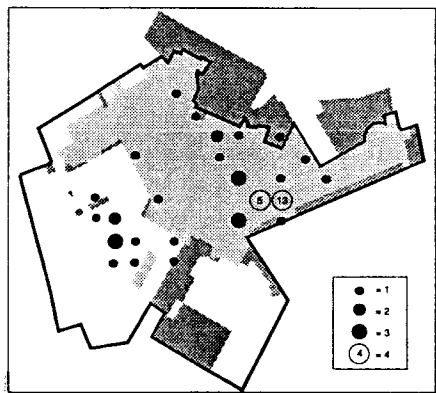
en 5. Ruigpootbuizerds werden veel middenop het veen en bovenal in de vloeivelden waargenomen. Bij vergelijking van de figuren valt op dat de Ruigpootbuizerd in het landbouwgebied weinig biddend en veel zittend werd aangetroffen.

Bijzonder was de vondst op 20 februari van een ongeschonden middelste staartpen van het vrouwtje tijdens een zoektocht naar braakballen op de oostelijke kiekendiefslaapplaats.

Conflicten werden gezien met een Zwarte Kraai *Corvus corone*, die op grote hoogte een Woelrat werd afgetroggeld (de Ruigpootbuizerd onderschepte de vallende rat in de lucht). Een volwassen mannetje Blauwe Kiekendief werd uit een boom gepest. Andersom werden Ruigpootbuizerds twee keer lastiggevallen door een Buizerd en één keer door een vrouwtje Blauwe Kiekendief.

Figuur 4. Waarnemingen van biddende Ruigpootbuizerds in het onderzoeksgebied. *Observations of hovering Rough-legged Buzzards in the study area.*

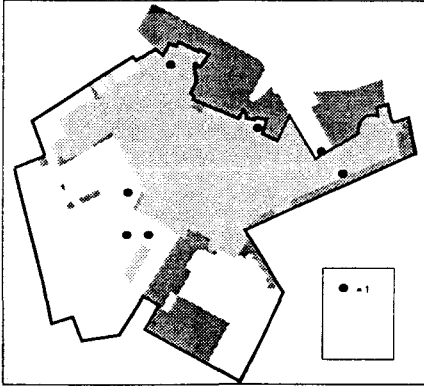

Figuur 5. Waarnemingen van zittende Ruigpootbuizerds in het onderzoeksgebied. *Observations of sitting Rough-legged Buzzards in the study area.*

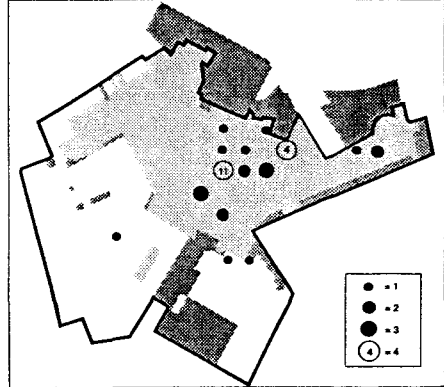
Braakballen werden verzameld onder vrijstaande bomen, waarin vaak Ruigpootbuizerds werden gezien. Enkele ballen lagen op dijkjes in het veen en op kleine verhogingen in het landbouwgebied. Negen ballen werden opgemeten. De lengte bedroeg gemiddeld 54.0 mm (SD=10.7), variërend van 37.4-72.0 mm. De dikte was gemiddeld 26.6 mm (SD=3.5), met een variatie van 18.0-28.0 mm. In de ballen werden aangetroffen: 1 Egel *Erinaceus europaeus*, 25 Woelratten en 1 Bosmuis *Apodemus sylvaticus*.

Torenavalk

Torenavalken werden weinig gezien. De drie waarnemingen in het landbouwgebied (Fig. 6) hadden betrekking op een volwassen mannetje, de overige op ongesexete, boven heide en veen biddende exemplaren. Braakballen zijn niet gevonden.

Figuur 6. Waarnemingen van de Torenavalk in het onderzoeksgebied. *Observations of Kestrels in the study area.*

Figuur 7. Waarnemingen van het Smelleken in het onderzoeksgebied. *Observations of Merlins in the study area.*

Smelleken

Bij slechts vier van de 35 waarnemingen kon het geslacht worden bepaald: 2x een volwassen mannetje en twee keer een vrouwtje/juveniel. Probleem bij het sexen was de vaak late verschijning van de Smellekens. Ze werden dan de hele dag niet gezien om pas tegen zonsondergang plotseling op te duiken op paaltjes en, meestal dode, boompjes. Waar de vogels overdag uithingen, blijft een raadsel. De verspreiding van vliegende en zittende exemplaren is weergegeven in Figuur 7. Smellekens werden vooral gezien in het centrum van het Fochteloërveen.

Resten van door Smellekens geplukte vogels werden niet met zekerheid gevonden. De op dijkjes en in de hei gevonden plukresten van Bokje, Koperwiek, Koolmees en Spreeuw kunnen evengoed afkomstig zijn van Blauwe Kiekendieven. Onder een zitpost, een anderhalf meter hoge lat, werden vier braakballen gevonden. De afmetingen waren: 15.9x8.9, 23.4x11.9, 26.2x11.3 en 30.3x12.0 mm. In de ballen werden de resten van vier zangvogels aangetroffen, 3x zaadeter en 1x insecteneter. Eénmaal werd een Smelleken overdag met prooi opgejaagd door een op zijn beurt door WvM opgejaagde vos *Vul-*

pes vulpes; een plukrest werd toen niet gevonden. Een andere keer joeg een Smelleken bij zonsondergang op voorverzamelende Waterpiepers *Anthus spinoletta spinoletta*.

Discussie

Van de vogeletende Havik, Sperwer en Smelleken zijn te weinig gegevens voorhanden om uitspraken te doen over voedsel- en habitatconcurrentie. Het is echter bekend dat Havik en Sperwer onderlinge concurrentie vermijden door prooien van verschillende grootte te bejagen. Smellekens werden vooral op het open veld waargenomen (waar Havik en Sperwer nagenoeg ontbraken), maar het is niet bewezen dat zij ook het merendeel van hun prooien in het open veld vingen.

Van de zoogdierjagers Blauwe Kiekendief, Buizerd en Ruigpootbuizerd zijn voldoende gegevens voorhanden. Prooigegevens van deze soorten staan vermeld in Tabel 3. Toegevoegd zijn gegevens van de Ransuil *Asio otus*, waarvan tijdens de braakbalspeurtochten voldoende materiaal werd verzameld, en van Velduil *A. flammeus*, waarvan op 25 april 1988 braakballen werden verzameld op een reeds verlaten winterroest. Alle braakballen zijn verzameld op en langs de rand van het Fochteloërveen, zodat de voedselkeus van de soorten onderling goed vergelijkbaar is.

Tabel 3. Voedsel (in %) van de verschillende soorten roofvogels op en langs de rand van het Fochteloërveen. Gegevens van de Velduil stammen uit de winter 1987/88, van de overige soorten uit de winter 1994/95. *Prey (%) of Hen Harrier, Common Buzzard, Rough-legged Buzzard, Long-eared Owl and Short-eared Owl at Fochteloërveen in the winter of 1994/95.*

Soort <i>Predator</i>	Blauwe Kiek <i>C. cyaneus</i>	Buizerd <i>B. buteo</i>	Ruigpoot <i>B. lagopus</i>	Ransuil <i>Asio otus</i>	Velduil <i>A. flammeus</i>
Aantal prooien <i>Number of prey</i>	84	22	27	26	25
Egel <i>Erinacus europaeus</i>	-	-	4	-	-
Dwergspitsmuis <i>Sorex minutus</i>	-	-	-	8	-
Mol <i>Talpa europaea</i>	-	9	-	-	-
Veldmuis <i>Microtus arvalis</i>	85	27	-	15	4
Aardmuis <i>M. agrestis</i>	-	9	-	12	8
Woelrat <i>Arvicola terrestris</i>	-	23	92	19	88
Muskusrat <i>Ondatra zibethicus</i>	-	5	-	-	-
Dwergmuis <i>Micromys minutus</i>	1	-	-	27	-
Bosmuis <i>Apodemus sylvaticus</i>	-	-	4	12	-
Muis <i>Mice/voles</i>	-	14	-	-	-
Vogel <i>Aves</i>	14	14	-	4	-
Waterkever <i>Dytiscus spec.</i>	-	-	-	4	-

De Blauwe Kiekendief is de enige soort, waarvan de braakballen voornamelijk Veldmuizen bevatten. Dit is begrijpelijk wanneer in aanmerking wordt genomen dat het overgrote deel van de kiekendieven (de mannetjes) foeraerden boven de landbouwgebieden buiten het veen (grotere trefkans van Veldmuizen).

Ruigpootbuizerd en Buizerd tonen een geringe overlap in dieet. De Buizerds bestreken een breed voedselspectrum, terwijl de Ruigpootbuizerds vrijwel uitsluitend Woelratten aten. Ook het terreingebruik van de soorten verschilde (vergelijk Figuur 3 met Figuren 4 en 5), waarbij Buizerds vooral de randen van het veen en de landbouwgronden exploiteerden, en de Ruigpootbuizerds voornamelijk foerageerden op het veen. Eén en ander kan te maken hebben met de biddende jachtwijze van de Ruigpootbuizerd. Dit stelt hem in staat efficiënt te jagen boven een hoge, dichte vegetatie (pijpestrootje), immers een betere inkijk biedend. De zittende jachtwijze van de Buizerd is in dergelijke vegetaties vermoedelijk niet lucratief, omdat geen overzicht kan worden verkregen van wat er zich op de grond tussen de vegetatie afspeelt. Frappant zijn in dit opzicht twee waarnemingen van hardnekkig (tot 15 min.) biddende Buizerds boven het veen en het geringe aantal waarnemingen van biddende Ruigpootbuizerds boven landbouwgrond (Fig. 4).

Het menu van de Ransuil komt aardig overeen met dat van de Buizerd, maar door hun verschil in dagritme zullen de soorten elkaar weinig treffen. Hetzelfde geldt voor Velduil en Ruigpootbuizerd, waarvan het dieet opvallend veel overeenkomst vertoont.

Het is opvallend hoe weinig de verschillende soorten elkaar in de wielen reden bij de exploitatie van het onderzoeksgebied. Het wordt tevens duidelijk waarom de opportunistische Buizerd en Ransuil en de in landbouwgebieden jagende mannelijke Blauwe Kiekendieven in Drenthe als overwinteraar niet zeldzaam zijn; er immers bouwland genoeg. Het tegendeel geldt voor de veelal op het veen aangewezen Ruigpootbuizerds, Velduilen en vrouwelijke Blauwe Kiekendieven (vrouwjes waren op alle door WvM getelde Drentse slaappleatsen in de minderheid). Het belang van grote veenrestanten is voor laatstgenoemde soorten enorm.

Summary: Raptors on Fochteloërveen and surroundings in winter 1994/95.

During September 1994 through March 1995, the heath and farmland of Fochteloërveen and surroundings in the northern Netherlands (3100 ha, Fig. 1) were systematically surveyed to gain insight in habitat use and choice of prey of wintering raptors. Time spent and species investigated are mentioned in Table 1. Raptors were mapped, their behaviour noted down and pluckings and pellets searched for (beneath perches and on roosts).

Hen Harriers used the heath as roosting site, of which two were located (Fig. 2). Males predominated at the roosts (93%, Table 2), but only 48% of the Hen Harriers hunting over the heath were male. Most roosting males were adult (80% of those aged and sexed), but 65% of the

females were in their first year. Most females foraged over the the heath, rather than in farmland (Table 2). Pellets collected at the roosts contained 71 common voles, 1 harvest mouse and 12 birds (among which a ringed Robin). A depredated first year female Hen Harrier was presumably killed by a Goshawk.

Most observations of Common Buzzards related to birds along the margins of heath, farmland and forest (Fig. 3). Of 11 age-identified birds, only one was adult. Foraging took place on foot (8x), from perches (43x) and by hovering over the heath (2x). The following prey items were found in pellets: 2 moles, 6 common voles, 2 field voles, 5 water voles, 1 musk rat, 3 unidentified mice/voles and 3 birds.

At least four Rough-legged Buzzards frequented the area, i.e. three adult males and an adult female. One of the males used a nearby stubble field for hunting, the other birds restricted their foraging activities to the central heath (Fig. 4 and 5). Methods of hunting were hovering (58x) and perching on elevated posts (36x) or on the ground (9x). Hovering was mostly restricted to birds hunting on the heath, presumably because of the tall vegetation there. Nine pellets were on average 54.0 mm long (SD=10.7), ranging from 37.4 to 72.0 mm. The average width was 26.6 mm (SD= 3.5), with a range of 18.0 to 28.0 mm. The pellets contained the following prey items: 1 hedgehog, 25 water voles and 1 wood mouse.

Only four out of 35 Merlins observed were sexed: 2x adult male and 2x female/first year. Most Merlins were seen in late afternoon and in the evening, presumably relating to birds visiting their roost (Fig. 7). Four pellets measured 15.0x8.9, 23.4x11.9, 26.2x11.3 and 30.3x12.0 mm and contained remains of three seed-eating and one insectivorous bird(s).

Goshawk, Sparrowhawk and Kestrel (Fig. 6) were rarely seen on the open heath, either because they foraged in forest margins or over farmland.

Raptors (including owls) at Fochteloërveen showed an almost complete segregation in habitat use and/or prey hunted: Common Buzzards perch-hunting in farmland (mammals), Rough-legged Buzzards hover-hunting on the heath (mammals), Hen Harriers fly-hunting mammals and birds on heath and farmland (with indications of a segregation in habitat use between the sexes), and owls mammal-hunting at night (Table 3). The presence of heaths seems to be particularly important for Hen Harriers, especially as roosting sites.

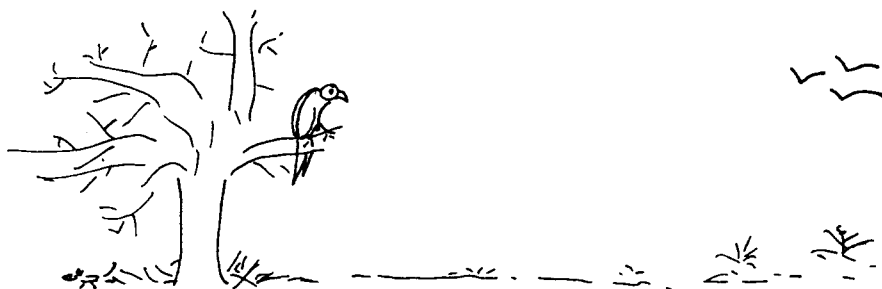
Adressen:

Willem van Manen, Groenkampen 123, 9407 RM Assen

Bert Dijkstra, Vaart zz 106, 8426 AJ Appelscha

Herman Feenstra, Schapendrift 34, 8426 GP Appelscha

Janco Mulder, Meester Lokstraat 22, 8427 RD Ravenswoud

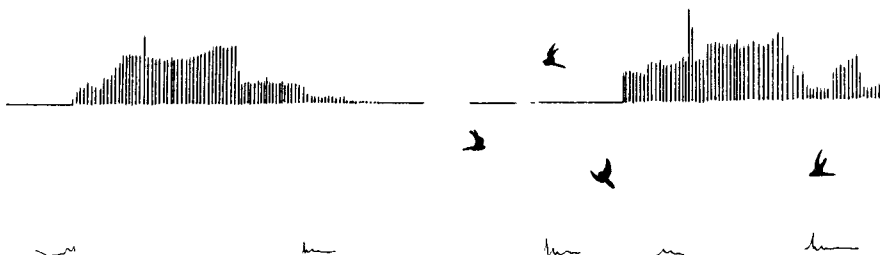

Bijlage 1. Getelde aantallen Blauwe Kiekendieven op de twee slaappleatsen in de winter 1994/95 (voor ligging zie Fig. 2). *Number of roosting Hen Harriers at two roosts in the winter of 1994/95.*

Slaappleats 1 <i>Roost 1</i>		Slaappleats 2 <i>Roost 2</i>	
Datum <i>Date</i>	Aantal <i>Number</i>	Datum <i>Date</i>	Aantal <i>Number</i>
21/11	7	20/12	3
24/11	6	03/01	3
27/11	5	19/01	6
11/12	10	22/01	7
19/12	4	12/02	3
04/01	1	20/02	8
17/01	2		
25/01	1		
22/02	6		
15/03	3		
18/03	0		

Bijlage 2. Leeftijd en geslacht van jagende Blauwe Kiekendieven boven landbouwgronden en veen en van op de slaappleatsen arriverende exemplaren in de winter 1994/95. *Age and sex of hunting (farm- and peatland) and roosting Hen Harriers in the winter of 1994/95.*

Geslacht/Leeftijd <i>Sex/Age</i>	Landbouwgrond <i>Farmland</i>	Veen <i>Peat</i>	Slaappleats <i>Roost</i>
Man <i>Male</i>			
Volwassen <i>Adult</i>	9	13	51
Onvolwassen <i>First year</i>	6	1	13
Onbekende leeftijd <i>Age unknown</i>	0	0	1
Vrouw <i>Female</i>			
Onvolwassen <i>Immature</i>	0	12	1
Onbekende leeftijd <i>Age unknown</i>	0	3	4
Sexe ?, onvolwassen <i>Sex unknown, immature</i>	0	2	1
Vrouw of onvolwassen <i>Female or immature</i>	0	15	3

Tips en raadsels rond Heino

Hugh Jansman

De vervolging bij Heino vond plaats op een landgoed bestaande uit drie percelen bos, omgeven door landbouwgronden. Twee van de drie bospercelen bevatten minimaal één roofvogelnest. Het is het eerste seizoen dat ik hier inventariseer, dus ik had geen idee welke soorten ik zou tegenkomen en in welke aantallen.

In bosperceel X bevindt het nest zich in een jong naaldhoutperceel en is al op grote afstand te zien. Rond dit nest vond ik de restanten van drie postduiven, dicht bij elkaar. De kadavers waren op een enkele kop en de ringpoten na redelijk compleet, alleen de borst-buik regio was aangevreten. Ze waren "slordig geplukt", en bij een van de duiven zat de ring nog om de poot (bewaard). Mijn eerste indruk was toen "Prachtig, activiteit!" Pas later, als je weet dat het uitgelegd aas is, realiseer je je dat het op deze manier aantreffen van "prooi" zeer onnatuurlijk is. Echt geplukt waren ze niet (laat staan op meerdere plaatsen). Lang niet al het vlees was eraf gegeten en ze lagen wel erg dicht bij elkaar. Verder is het vreemd dat een van de poten vanaf de knie was verwijderd, terwijl de andere poot er nog gewoon aanzat. Het opvallendste was echter wel dat als je de kadavers in de hand nam en het borstbeen bekeek (niet ingehakt), deze aan de binnenkant blauw was van de granaatkorreltjes.

Rond dit nest werden in de periode februari-april de kadavers van vijf Buizerds gevonden, de meeste verstopt onder takkebossen of wortelstronken. In deze periode werden regelmatig Buizerds waargenomen, maar nooit in de directe omgeving van het nest. Balts en alarm werden niet gehoord/gezien, maar wel was er een nieuwe nestrand gebouwd. Bij benaderingen van het nestperceel op nog grote afstand vloog rond eind april een Buizerd uit het perceel. Slechts eenmaal waren beide Buizerds te zien. Op 12 mei kon ik de nestboom benaderen tot op 10 meter voordat het vrouwtje afvloog (zonder alarm). Op 3 juli stond er een takkeling op de nestrand.

Dit buizerdpaar is in vergelijking met de overige paren bijzonder schuw. Ook is er, na de duiven in februari, geen aas meer uitgelegd. Dit in tegenstelling tot de andere percelen. De buizerdpopulatie varieerde in alarm gedrag van bijzonder schuw tot zeer territoriaal, maar over het algemeen zat het er redelijk tussen in. De vervolging was gericht op de duidelijk aanwezige roofvogels, welke dan ook geen kans kregen het territorium lang bezet te houden. Waarschijnlijk heeft toen de buizerdpopulatie zijn flexibiliteit getoond en is een extreem schuw paartje naar voren gekomen, wat deze kans met succes aangreep.

Locatie Y was onomstreden een buizerdbolwerk. Bij elk bezoek werden ze gehoord of gezien. Op 25 maart meende ik een paring te zien, maar verder leverde een bezoek aan het perceel geen bijzonderheden op. Een volgend bezoek, twee weken later, werd een catastrofe. Op een broedend vrouwtje en een alarmerende partner na viel er weinig vrolijks te noteren. De skeletten en veren van 4 door roofdieren aangevreten Buizerds lagen op 20 meter van de nestboom. Drie van de 4 skeletten waren nog 'vers'. Ze waren nog niet ingedroogd, en het bloed zat er nog aan.

Uit de afgeknaagde veerstompjes bleek dat een roofdier hier voor lachende derde had gespeeld. Het vierde skelet was echter al veel langer geleden van zijn vlees ontdaan. Het was niet mooi wit meer en bij bestudering van het borstbeen merkte ik voor het eerst de blauwe granulaatkorrels op.

Deze Buizerd moet ook als aas zijn uitgelegd, anders zou het vrijwel onmogelijk zijn om de korrels terug te vinden op het borstbeen. Indien de korrels via het voedsel worden opgenomen, kunnen spijsverteringsenzymen hun werk doen en valt de granulaatstructuur uiteen. Deze Buizerd zal dus als vergiftigd aas zijn gebruikt. Verder onderzoek op locatie Y leverde nog eens 4 restanten van Buizerds op. Er was er een verstopt onder een berg takken, en een lag er naast een aangevreten postduif.

Al die tijd bleef een mannetje alarmeren, en een vrouwtje bij benadering van het nest vliegen. Er zijn theorieën die beweren dat broedende Buizerds sterker in hun territorium staan en daardoor minder afhankelijk zijn van aas. Helaas kon ik het buizerdpaar niet individueel herkennen, zodat ik geen eventuele veranderingen in de samenstelling kon waarnemen. Feit is dat eind april het broeden is gestaakt, terwijl er wel activiteiten van een Buizerd in het perceel bleef. Zou dan toch een van de oorspronkelijke bewoners zijn omgekomen? Deze zou dan opgevolgd kunnen zijn door een Buizerd uit de (toen zeker aanwezige) surplus-populatie. Dat zou ook kunnen verklaren dat er in de tijd dat de opvolger zich nog niet had aangediend, minimaal zeven Buizerds zich te goed konden doen aan aas binnen 40 meter van het normaal sterk verdedigde gebied rond de nestboom.

In het derde perceel, zonder nesten, werden nog eens drie dode Buizerds gevonden. Ook vond ik een dode Havik, verscholen onder een omgevallen boom. Deze Havik (een adult mannetje) had de kop op de borst liggen en de poten volledig verkrampt. Blijkbaar voelde hij zijn 'acute' dood aankomen en heeft beschutting/bescherming gezocht. Sectie wees uit dat hij had gebraakt. Slachtoffers van aas hoeven dus niet in de directe omgeving van het aas gevonden te worden.

Eén troost, in perceel Y broedde een paartje Boomvalken succesvol.

Adres: De Cingel 34, Heino (05729-1815)

Een aangifte van roofvogelvervolg

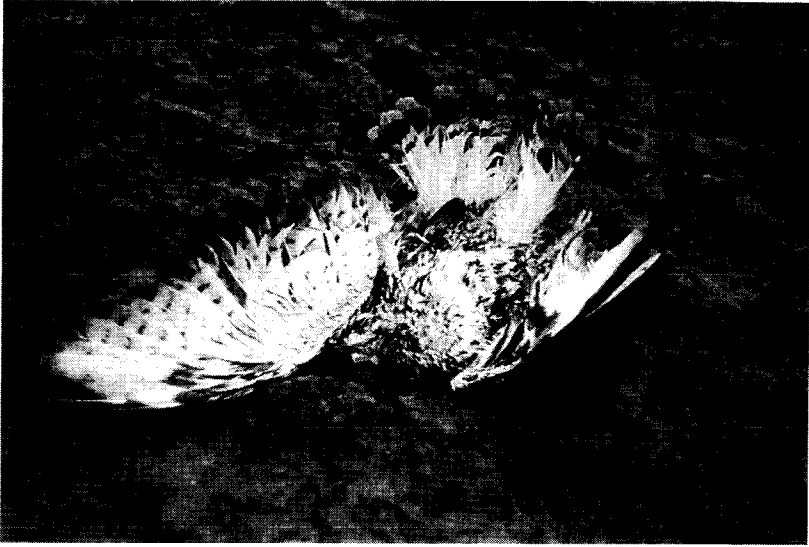
Jan Leenhouts

Roofvogelvervolg vaststellen is één ding, een dader pakken en laten veroordelen is iets heel anders. Soms wordt daar wat te lichtvaardig over gedacht, omdat men zich niet realiseert aan welke wettelijke voorwaarden zoiets moet voldoen en hoeveel kennis noodzakelijk is om dat allemaal op een rijtje te krijgen. Daarom hier de lessen van één geval van aangifte van roofvogelvervolg.

Ik werk op de afdeling Bijzondere Wetten bij de politie in Salland. Op een dag in april wordt aangifte gedaan van roofvogelvervolg in het veld. Hoe moeten we dat aanpakken. De aangever weet er ook het fijne niet van, maar hij weet wel te vertellen dat het ontdekt is door een lid van de Werkgroep Roofvogels Nederland. Kortom, iemand die er iets vanaf weet. Nog dezelfde dag contact gezocht, waarbij direct schedels, botten en kaarten tevoorschijn komen. Ter plekke blijkt dat op drie plekken aas wordt uitgelegd. We vinden een dode Buizerd onder een boomstronk, en ja hoor, verkrampte poten. Mijn deskundige heeft gelukkig al van alles geregeld: pakjes voor onderzoek door het ID-DLO en een instantie die dat zal betalen.

Dan een plan van aanpak voor vervolgonderzoek, omdat we nog geen verdachte hebben. De aangever heeft de vervolg al wel binnen de WildBeheerEenheid (WBE) aan de orde gesteld, en er zijn al enkele dagen verstreken tussen vondst en aangifte. Het is verstandig nu zo min mogelijk mensen in te lichten, omdat anders de pakkans minimaal is. Ik roep de hulp in van het Regionaal Milieu Bureau en we besluiten te gaan posten bij een nog actief nest. Misschien onderneemt de dader nog wat. Niemand is als verdachte uit te sluiten, dus ik sein de WRN-man in dat ik ga posten en gebruik jachttopzichters van elders. Dit levert niets op, mogelijk omdat (a) het iemand is die tegen het veld aanwoont en ons heeft gezien, (b) het iemand is die het veld goed kent en teveel beweging heeft gezien, of (c) het een insider is die weet dat er een onderzoek gaande is.

Mijn WRN-man, die nauw betrokken is en blijft, komt bij verder onderzoek met een interessant gegeven. In de kroppen van de kadavers, veelal Buizerds, zitten kleine blauwe korreltjes. Een vers dode duif heeft een insnede in de borst, daarin dezelfde korreltjes. Naast de dode duif liggen dode kevers en andere kleine dieren. De Buizerds komen, na consumptie van een behandelde duif, niet verder dan 1-2 meter. Sterk spul dus. Inmiddels hebben we 13 Buizerds en een Havik gevonden. Tijd om tot handelen over te gaan.

Volwassen mannetje Ruigpootbuizerd, akkers ten ZW Eemshaven, 8 december 1993
(Willem van Manen)

Ik neem contact op met justitie. Eerste vraag: wat heb je voor bewijzen. Een goede vraag: er zijn wat aanwijzingen, maar niet meer dan dat. Niemand wordt daarvoor veroordeeld. Wat nu te doen. Ik stap af op de man wiens achtertuin grenst aan het betreffende bos. Dat levert niets op. Dan maar naar de jongen van wie de geringde duif was. Hij geeft de naam van degene die de slechte duiven bij hem komt halen. In de administratie zit deze man als jager. Diens jachtveld grenst aan het gebied waar vervolging plaatsvindt. Via contacten telkens hetzelfde verhaal: het zou me niets verbazen als hij..., hij zit altijd in het veld..., hij is veldverzorger... Nu blijkt ook dat sinds er over gepraat is binnen de WBE er geen nieuw aas is uitgelegd.

Dan bericht van het ID-DLO. De vogels zijn vergiftigd met Carbofuran. De deskundige van de AID geeft aan waarvoor dat normaliter wordt gebruikt. De 5%-toepassing ervan wordt gebruikt in grote tuinderijen. Die zijn hier niet en via de groothandel leren we dat het hier ook niet wordt verkocht. Blijft over de 1%-toepassing. Waar wordt dat verkocht? Afgaan van winkels heeft het risico dat het onderzoek uitlekt, maar gelukkig blijkt er een winkel te zijn waar onze man komt en waar men bijna zeker weet dat hij het pas nog heeft gekocht. Maar niemand heeft hem het in het veld zien gebruiken.

Weer contact met de Officier van Justitie. Hij staat vierkant achter ons en wil dat het wordt opgelost. We hebben nog een verklaring nodig. We doen dat via een ongebruikelijke weg: de Criminele Inlichtingen Dienst gaat voor ons op pad.

De druk op het team wordt groot. Maria Quist belt steeds en wil het in de publiciteit gooien. Met wat moeite houden we haar van het lijf. De WBE is duivels, omdat ze denken dat je hun moet hebben. De man van de aangifte stijgt het water naar de lippen, omdat we denken dat hij er meer vanaf weet, Dan ligt de verklaring er. Opnieuw met de Officier van Justitie gebeld. Vraag: op welke grond ga je de man aanhouden? Buiten heterdaad (ontdekking dat hij bezig is) mag het alleen met toestemming, en er moet vier jaar of meer gevangenisstraf op staan. Een overtreding van de Vogelwet levert minder straf op. De parketsecretaris, die alle processen verbaal bekijkt op wetsartikelen en deze wel of niet doorgeeft aan de Officier, weet raad. Er is blijkbaar geknoeid met een bestrijdingsmiddel, dus is de bestrijdingsmiddelenwet van toepassing. De strafbaarheidsstelling daarvoor in de Wet Economische Delicten is een straf van meer dan vier jaar. Kortom, we mogen de verdachte aanhouden.

Om 7 uur 's ochtends er naartoe met vier man. In een busje met mierengif vinden we op de bodem korreltjes die in kleur en vorm lijken op wat we zoeken. Dat nemen we in beslag. Op het bureau wordt de man verder verhoord. De korreltjes worden onderzocht in Wageningen. Uiteindelijk houden we de man bijna vier dagen vast, waarbij hij intensief wordt verhoord. Op de vierde dag legt de man een bekennende verklaring af. Ook het onderzoek in Wageningen is positief. De man mag naar huis. Zijn jachtakte is inmiddels ingetrokken. Het proces verbaal is een ordner vol geworden.

Deze gang van zaken geeft aan hoe moeizaam dit soort zaken gaan. Zonder de deskundige hulp van Hugh Jansman van de WRN zou het recht bovendien krom zijn gebleven. Verder moet je wat geluk hebben en vasthoudend zijn. Denk dus vooral niet dat er na de aangifte niets meer gebeurt. Vaak is het zo dat er weinig wettelijke mogelijkheden zijn om tot vervolging over te gaan. Dan zijn er nog enkele problemen:

- dit type onderzoek vergt specifieke kennis, die vaak onder politiemensen niet aanwezig is,
- wie moet het onderzoek betalen,
- onderzoeksgronden zijn vaak al verdwenen omdat er over gepraat wordt,
- de wereld waarin je moet zoeken is vaak een hechte club waarin je snel vastloopt,
- wie kan je wel, en wie niet, vertrouwen.

Een deel van de problemen zou kunnen worden opgelost met een draaiboek waarmee je beslagen ten ijs komt. Daarin vaste punten opnemen, zoals:

- wie betaalt onderzoek,
- wie weten er inmiddels vanaf,
- hoe lang geleden is het geconstateerd en waarom nu pas aangifte,
- exacte plaats, datum en tijdstip van vondst, type vondst, namen en adressen van vinders cq aangevers,
- hoe kan je in het veld vaststellen dat er sprake is van (mogelijk) vergiftiging,
- informatie met betrekking tot soort en bijzonderheden van de vervolgte vogel ten behoeve van de politie,
- foto's ter plaatse, bij de ontdekking genomen, onder vermelding van datum,
- informatie over de roofvogels in het betreffende gebied, en hun broedsucces.

Ik wens jullie succes met de bestrijding van de roofvogelvervolging en ben van mening dat er steeds meer mensen oog en oor voor de natuur krijgen en jullie niet alleen staan. Voor nadere informatie kan iedereen contact met mij opnemen, zodat ik mogelijk nog wat tips kan geven.

Adres: Afdeling Bijzondere Wetten van de politie IJsselland, district Salland, Postbus 155, 8100 AD Raalte (tel. 05720-55555, fax. 05720-57858).

DNA als bewijs in roofvogelhandel in Groot-Brittannië

Hans Peeters

De zwarte markt in wilde roofvogels ten behoeve van valkerij en (roof)vogelverzamelaars is in Engeland een groot probleem. Tot voor kort werden veel uit het wild afkomstige vogels 'wit gewassen' door er het predikaat "eigen kweek" op te hangen. Dankzij de mogelijkheden met DNA-onderzoek behoort dit thans tot het verleden.

De politie in Northumbria (N-Engeland) trof een verdacht persoon met zijn auto aan in de buurt van een slechtvalkenest. Bij nader onderzoek bleek dat de verdachte D.C. twee slechtvalkkuikens in zijn jas verstopt had. Toen de politie naar de herkomst van de vogels vroeg, verklaarde hij dat het door hem zelf gekweekte vogels waren waarmee hij een luchtje aan het scheppen was. Dat klonk de Engelse bobbies niet erg geloofwaardig in de oren. Het verbaasde hen dan ook niet toen ze bij nader onderzoek het slechtvalkenest in de buurt leeg aantroffen.

In samenwerking met de RSPB (de Britse Vogelbescherming) onderzochten zij vervolgens de woning van D.C. Daarbij werden maar liefst 20 jonge slechtvalken aangetroffen. Compleet met administratie en stambomen, waaruit bleek dat alle vogels «eigen kweek» waren. Helaas was geen van de ouders nog aanwezig (weggevoegen, gestorven, gestolen enz.).

Van alle aanwezige vogels werden bloedmonsters genomen die voor DNA-onderzoek naar het 'Department of Genetics' werden gezonden. Uit dit onderzoek bleek dat de vogels inderdaad in verschillende families onder te brengen waren. De uitkomsten spoorden echter niet met de bij verdachte C. aangetroffen boekhouding. Zo waren de jongen van veel meer verschillende ouders afkomstig dan C. verklaarde ooit gehad te hebben.

Tijdens de rechtszaak (mei 1995) werd het DNA-bewijs aangevoerd. Daarnaast was er nog aanvullend bewijsmateriaal, zoals verdacht gedrag en feit dat een oplettende politieman gezien had dat verdachte C. met rubber handschoenen aan een pakje naar het postkantoor bracht. Rubber handschoenen laten geen vingerafdrukken achter en op dat moment was het hoog zomer, dus geen handschoeneweer. De inhoud van het pakje laat zich raden. Verdachte C. ontkende voor de rechter in alle toonaarden. De Engelse jury trok haar conclusies en veroordeelde C. tot een gevangenisstraf van 18 maanden. Het was voor het eerst dat iemand voor een dergelijk vergrijp zo'n zware straf kreeg.

In de afgelopen 16 maanden werd in Groot-Brittannië in nog eens zes andere rechtszaken DNA als bewijsmateriaal aangevoerd, voor het illegale bezit van en handel in roofvogels. In februari 1994 werd een verdachte veroordeeld tot een geldboete van maar liefst 11.500 Engelse ponden (ongeveer f 28.750,=). Na deze forse veroordeling daalde het aantal zelf gekweekte vogels in 1994 met 25%, in vergelijking tot het aantal dat roofvogelhouders in de jaren daarvoor opgaven. Dit geeft op zijn minst te denken. In voorkomende gevallen bewijst DNA-onderzoek dus zeker haar nut.

Dr. Jon Wetton en David Parkin (Dept. of Genetics)

Vertaald en bewerkt door *Hans Peeters, Vogelbescherming Nederland, Drieburgseweg 16c, 3708 JB Zeist.*

Recente roofvogelliteratuur 1994/4-1995

Rob G. Bijlsma

Aparicio J.M. 1994. The seasonal decline in clutch size: An experiment with supplementary food in the kestrel, *Falco tinnunculus*. *Oikos* 71: 451-458.

De legselgrootte van Torenvalken neemt af naarmate later met broeden wordt begonnen. Dit kan worden veroorzaakt door de legdatum (late starters hebben kleine legfels) of door een verschil in kwaliteit van de paren ("goede" paren leggen vroeg). Paren die werden bijgevoerd begonnen eerder met de eileg en hadden grotere legfels dan controle-paren. Bijvoeren beïnvloedt de legselgrootte onafhankelijk van de legdatum. (Dit is in tegenspraak met het onderzoek van Theo Meijer, die vond dat bijvoeren invloed had op de legdatum, maar niet op het aantal eieren.)

Aparicio J.M. 1994. The effect of variation in the laying interval on proximate determination of clutch size in the European Kestrel. *J. Avian Biol.* 25: 275-280.

Legselgrootte bij Torenvalken was negatief gecorreleerd met het gemiddelde leginterval. Legselgrootte nam af met vorderend seizoen, maar het effect van legdatum verdween wanneer statistisch voor het leginterval werd gecorrigeerd. Bijgevolg was het voedselaanbod -via de omweg van het leginterval- verantwoordelijk voor de legselgrootte, en niet via de legdatum.

Auerswald J. 1995. Zur Rückkehr des Fischadlers *Pandion haliaetus* als Brutvogel nach Thüringen. *Vogelwelt* 116: 191-192.

Zeldzame broedvogel eind vorige eeuw in Thüringen, O-Duitsland. Opnieuw broedend vanaf 1988, waaronder op kunstmatig nest.

Beemster N. 1994. Roofvogels in de Nederlandse wetlands: Aantalsveranderingen van roofvogels en uilen in de Lauwersmeer in de periode 1969/'70-1990/'91. Intern rapport 1994-2 Lio. Rijkswaterstaat, Directie Flevoland, Lelystad.

Aantallen van roofvogels en uilen sinds inpoldering in 1969, gesplitst naar habitat (beweid-onbeweid). Na inpoldering sterke groei veldmuizenpopulatie; vanaf begin jaren tachtig verruiging en dus lagere dichtheden veldmuis. Een hoge veedichtheid ging samen met veldmuizenschaarste, zodat muizenjagende roofvogels en uilen in aantal daalden. Uitgebreide informatie over voorkomen, habitatkeus en voedsel van Bruine, Blauwe en Grauwe Kiekendief, Buizerd, Ruigpoot, Torenvalk en Velduil. Verder worden Havik, Sperwer, Smelleken en Slechtvalk (+ prooien) behandeld.

Boal C.W. & Bacorn J.E. 1994. Siblicide and cannibalism at Northern Goshawk nests. *Auk* 111: 748-750.

Brochet J., Gizart L. & Leroux A. 1995. Retour et nidification du Busard Cendré *Circus pygargus* à l'âge d'un an. *L'Orfraie* 33: 49-51.

Er wordt meestal vanuit gegaan dat Grauwe Kiekendieven hun eerste levensjaar in Afrika doorbrengen en pas daarna terugkeren naar de broedgebieden. In de streek Champagne werden, vooral in de periode 1986-92, 23 eerstejaars vogels opgemerkt. Het ging om 13 mannetjes en 10 vrouwtjes. De meeste waarnemingen stamden uit juli (14), maar ook uit mei (3), juni (5) en augustus (3) en hadden betrekking op niet-broedvogels. Succesvol broedende eerstejaars vogels zijn echter niet uitzonderlijk.

Buise M.A. 1995. Eerste Zeeuwse broedgeval van de Havik een luchtkasteel. *De Steltkluit* 25(3): 14-15.

Een vermeend broedgeval in 1993 bij Clinge blijkt te zijn gebaseerd op los zand. In het gebied werden in 1993 en 1994 geregeld Haviken waargenomen, maar er zijn vooralsnog geen aanwijzingen voor broeden. Een mooi voorbeeld van hoe het geruchtencircuit een "zeker broedgeval" creëert.

Chandler G.L. & Kennedy P.L. 1995. Flight strategies of migrating Osprey: fasting vs. foraging. J. Raptor Res. 29: 85-92.

Met behulp van energetische modellen werd berekend dat een Visarend van 1.68 kg 12 dagen en 0.25 kg vet nodig heeft om 3780 km af te leggen zonder te vreten (geen wind tijdens trek). Trektijd en vetopslag werden het sterkst beïnvloed door variaties in windsnelheid. Afhankelijk van de voedselvoorziening langs de trekbaan kan worden geopteerd voor een rechtstreekse vlucht van broed- naar wintergebied, voor geregelde stops onderweg of voor enkele stops.

Clarke R. 1995. The Marsh Harrier. Hamlyn, London. 126 pp. ISBN 0 600 58301 5. Prijs £12.99.

Afgezien van kiekendievenmonografieën uit Denemarken (1923) en Spanje (1991) was er geen omvattend overzicht van de Bruine Kiekendief in boekvorm voorhanden. Daarin is nu voorzien. In compacte vorm worden alle basale gegevens gepresenteerd. Clarke heeft veel ervaring met kiekendieven over de gehele wereld. Zijn enthousiasme voor deze soort klinkt in de tekst door. De literatuur is goed gedekt. Jammer dat het recente onderzoek aan Bruine Kiekendieven in Nederland (Cor Dijkstra c.s.) net niet meer kon worden verwerkt. Het boek is verluchtigd met talrijke kleurenfoto's en tekeningen van Mark Andrews en Philip Snow. Voor iedereen met interesse voor Bruine Kieken is dit boek een aanrader, zonder twijfel het meest complete overzicht tot nu toe (bedenk dat het roofvogeldeel van het Handbook of the Birds of the Western Palearctic uit 1980 stamt en dat er sindsdien een hausse aan onderzoek is verricht).

Dennis R. 1995. Ospreys *Pandion haliaetus* in Scotland - a study of recolonization. Vogelwelt 116: 193-195.

Visarenden in Schotland broedden in 1916 voor het laatst. Terugkeer in 1954 (1 paar). Door rigide bescherming kon de populatie uitgroeien tot 94 paren in 1994. Over de afgelopen 40 jaar zijn ten minste 1281 jongen grootgebracht (bij 995 nestelpogingen). De Schotse Visarenden broedden in kleine, losvastе kolonies die gemiddeld 40 km van elkaar afliggen. Ze zijn erg plaatstrouw, waardoor de uitbreiding slechts langzaam gestalte krijgt.

Dijkstra C. & Zijlstra M. 1994. Roofvogels in de Nederlandse wetlands: migratie en mortaliteit bij de bruine kiekendief (*Circus aeruginosus*). Intern rapport 1994-21 Lio. Rijkswaterstaat, Directie Flevoland, Lelystad.

Volgens de terugmeldingen van geringde vogels wordt recentelijk een groter deel van de Nederlandse Bruine Kiekendieven uit Afrika gemeld, vermoedelijk doordat er minder als jachtslachtoffer in Europa worden doorgegeven en in Afrika de jachtsterfte toeneemt. De vrouwtjes worden gemiddeld op grotere afstand van de geboorteplaats teruggemeld dan de mannetjes, zowel in de broed- als wintertijd. Er bestaat een sterke neiging naar de geboorteplaats terug te keren zodra de reproductieve leeftijd is bereikt. De grote aantalschommelingen in Nederland in deze eeuw gingen samen met variaties in jaarlijkse overlevingskansen van volwassen kiekendieven (dieptepunt jaren vijftig en zestig). Oorzaak: persistente pesticiden en relatief hoge sterfte door jacht. In jaren veertig en zeventig sprake van hoge jaarlijkse overleving, deels als gevolg van ontstaan van nieuwe wetlands (IJsselmeerpolders, Lauwersmeer). Kiekendieven die in de nieuwe polders werden geboren, hadden gemiddeld een hogere jaarlijkse overleving dan vogels die elders in Nederland werden geringd. Dit wijst op gunstige omstandigheden (voedsel) in de polders.

Fenton M.B., Rauenbacj I.L., Smith S.E., Swanepoel C.M., Grosell J. & van Jaarsveld J. 1994. Raptors and bats: Threats and opportunities. Anim. Behav. 48: 9-18.

Boomvalken, Afrikaanse Haviken en Wahlberg's arenden waren in 51% van 59 aanvallen succesvol bij de vangst van vleermuizen, als die 's avonds hun kolonie verlieten om te gaan foerageren. De roofvogels namen hun prooi gewoonlijk mee naar een tak. De hannestijd (tijd tussen pakken en opeten) bedroeg slechts 30-300 seconden. Deze snelle verwerking stelde de roofvogels in staat maximaal profijt te trekken van de uitvliegende vleermuizen. De vleermuizen verminderden het risico van gevangen te worden door grote kolonies te vormen (dus per individu een kleinere pakkans) en door geregeld tussen kolonies te switchen.

De Fraine R. 1995. De Sperwer *Accipiter nisus* als broedvogel in de Zuiderkempen (Vlaanderen, België): eerste resultaten. Oriolus 61: 2-6.

Eerste succesvolle broedgeval werd in 1982 vastgesteld. Sindsdien sterk toegenomen, met 73 broedpogingen in 1994. Aantal jongen per succesvol nest: 12x 1, 32x 2, 40x 3, 54x 4, 52x 5 en 22x 6. Gemiddeld aantal jongen per nest over 1989-94 resp. 3.0 (n=8), 4.3 (n=10), 3.8 (n=27), 3.6 (n=47), 4.6 (n=45) en 3.7 (n=57). Er waren geen verschillen in nestsucces per nestboomsort.

van Geneijgen P. 1995. Alles over prooiresten Clauscentrale. Slechtvalk Nieuwsbrief 1(1): 4-6.

Het gaat hier niet om prooien van de Clauscentrale, maar om die van Slechtvalken op de Clauscentrale. In mei tot en met augustus 1994 werden hier 149 prooien verzameld. Duiven (overwegend postduif) maakten ruim 50% van het aantal uit, gevolgd door Spreeuw (31%). Alle overige soorten werden 1-3x aangetroffen. Doordat de valken hoog op de koeltoren plukten, zijn de kleine prooisorten waarschijnlijk ondervetegenwoordigd. In juni t/m augustus bleek de helft of meer van de geslagen duiven en Spreeuwen juveniel te zijn. De valken legden in juni 1994 een voorraadge duiven aan, tot wel 18 stuks. Deze werden niet aangevreten en hadden -op één nabetrekking op jonge vogels. Na juni werden de aangevoerde prooien weer gewoon opgegeten.

van Geneijgen P. 1995. Een nieuwe vestiging van de Slechtvalk in Nijmegen? Slechtvalk Nieuwsbrief 1(1): 8.

Eerste waarneming op 11 oktober 1994 (volwassen vrouw) bij de Centrale Gelderland van de EPON. Op 6 april vergezeld van juveniel mannetje (mogelijk ook op 9 maart gezien). Op 28 april dook een tweede mannetje op (verjaagd door juveniel mannetje).

Graham I.M., Redpath S.M. & Thirgood S.J. 1995. The diet and breeding density of Common Buzzards *Buteo buteo* in relation to indices of prey abundance. Bird Study 42: 165-173.

Dieet en broeddichtheid van 19 paren Buizerds werden in Z-Schotland bekeken in relatie met aantalsindexen van konijnen/hazen en woelmuizen. 70% van de prooiresten en braakballen bestond uit konijnachtigen, woelmuizen en vogels. Het percentage konijnen in het dieet was significant gecorreleerd met de dichtheid van konijnen. De woelmuisindex was daarentegen niet gecorreleerd met het percentage woelmuizen in het voedselpakket. Naarmate de konijnindex lager was, kwamen buizerdnesten verder van elkaar af te liggen (dus een lagere dichtheid).

Guillemont A., Robert J.-C. & Bellard J. 1995. Le Faucon pèlerin *Falco peregrinus* niche à nouveau en Normandie. Ornithos 2: 92-93.

De Slechtvalk verdween in de jaren zestig uit Normandië, door een combinatie van pesticiden-gebruik, jacht en eierverzamelen. Nadat in 1992 en 1993 waarnemingen in de broedtijd waren verricht, trad definitieve herkolonisatie in 1994 op. Vier paren brachten in dat jaar negen jongen groot.

Hinsley S.A., Bellamy P.E. & Moss D. 1995. Sparrowhawk *Accipiter nisus* predation and feeding site selection by tits. Ibis 137: 418-420.

Twee voerplekken voor mezen verschilden in het gemak waarmee Sperwers er ongezien konden komen (dus verschillend in predatiekans, wat ook werd gekwantificeerd). Op de veiligste voerplek domineerden adulte Kool- en Pimpelmezen. Zij duldden geen jonge mezen, die dus noodgedwongen moesten uitwijken naar de gevaarlijker voerplek. Een mooi voorbeeld hoe een predator het gedrag van zijn prooi kan bepalen.

del Hoyo J., Elliott A. & Sargatal J. (eds.) 1994. *Handbook of the Birds of the World, 2: New World Vultures to Guineafowl*. Lynx Edicions, Barcelona. 638 pp. ISBN 84-87334-15-6. Prijs Fl 270.-

Van een goed overzicht zoekt van alle roofvogels op aarde, is met dit schitterend uitgevoerde tweede deel van het handboek van de vogels van de wereld goed en goedkoop af. De meeste soorten worden beknopt behandeld, de taxonomische hoofdgroepen echter zeer uitgebreid. De soortteksten gaan in op taxonomie, verspreiding (met kaart), voedsel en foeragegedrag, broeden, trek, status en bescherming en besluit met een kort literatuuroverzicht. Alle soorten worden in kleur afgebeeld, soms zelfs naar sexe, fase of ondersoort. Helaas ontbreken platen van jeugdkleden, wat vooral bij langlevende soorten als gieren en arenden jammer is. Het boek is doorspekt met 100-en fantastische foto's. Uiteraard zijn er betere (hand)boeken als je iets over algemene soorten als Havik of Buizerd te weten wilt komen, maar wie een reis boekt naar Nieuw-Zeeland of Madagascar, kan zich met dit boek goed voorbereiden. Naast roofvogels passereren in dit deel ook alle hoenderachtigen de revue, van Megapoden tot kalkoenen, sneeuwhoenders, kwartels, fazanten en patrijzen (goed voer voor roofvogels).

Hubert C., Gallo A. & le Pape G. 1995. *Modification of parental behavior during the nesting period in the Common Buzzard (*Buteo buteo*)*. *J. Raptor Res.* 29: 103-109.

Het nestgedrag van Buizerds werd bij 5 nesten bestudeerd in Z-Frankrijk. Het vrouwtje broedde vrijwel constant in de eifase. In de periode 0-8 dagen na het uitkomen van de eieren werd overwegend gebroed, alleen onderbroken om te voederen. In de leeftijd van 9-30 dagen werden de jongen allengs minder afgedekt door het vrouwtje. Afgezien van prooiaanbreng bemoeiden de mannetjes zich nauwelijks met de jongen. De toenemende activiteiten van de jongen op het nest waren de stimulans voor het vrouwtje om het nest steeds vaker te verlaten, overigens zonder dat dit gepaard ging met prooiaanvoer door haar. Vanaf ongeveer dag 15-20 meed het vrouwtje de nestkom zelfs volledig. In deze fase dekte ze de jongen alleen af tijdens regenval; de jongen bedelden dan niet. Na dag 30 verschenen man en vrouw alleen op het nest om er een prooi te dumpen; dit duurde slechts enkele seconden. De jongen waren tegen die tijd al erg agressief, vermoedelijk de reden voor de ouders om ze zoveel mogelijk te mijden.

Jedrzejewski W., Szymura A. & Jedrzejewska B. 1994. *Reproduction and food of the buzzard *Buteo buteo* in relation to the abundance of rodents and birds in Białowieża National Park, Poland*. *Ethology, Ecology & Evolution* 6: 179-190.

Dichtheid van 4.5-5.2 paren/10 km². Gemiddelde legselgrootte was 2.4 eieren (n=22), gemiddeld aantal uitgekomen eieren 1.9/paar en dito uitgevlogen 1.3/paar. Paren broedend in bosranden onder invloed van muizencyclus. In broedseizoen bestond 42-75% van de biomassa van prooien uit vogels en 10-26% uit knaagdieren en mollen. Selectieve vangst van Zanglijsters en spechten. Ruim 40% van de gevangen vogels bestond uit juvenielen of pas uitgevlogen jongen.

Köhler W. 1995. *Der Brutbestand des Fischadlers *Pandion haliaetus* in Mecklenburg-Vorpommern*. *Vogelwelt* 116: 177-179.

Tot eind 19de eeuw was de Visarend een algemene broedvogel van Mecklenburg (NO-Duitsland). Door zware vervolging zakte de populatie tot 25-30 paren in de jaren '30 en '40. Het herstel in de Tweede Wereldoorlog is slecht gedocumenteerd. Door grootgeschalig gebruik van DDT ging de soort wederom sterk achteruit, en wel naar een minimum van 37 paren in 1975. Daarna trad een herstel op. In 1994 waren er 106 broedparen, waarvan 18 in bomen broedden, 86 op hoogspanningsmasten en 2 op kunstnesten. Het verspreidingsgebied is geslonken, omdat de kustgebieden zijn verlaten. Jongenproductie is goed.

Kühnapfel O. & Brune J. 1995. *Die Mauserfeder als Hilfsmittel zur Altersbestimmung und Individualerkennung von Habichten (*Accipiter gentilis*)*. *Charadrius* 31:120-125.

Handpen 2-5 zijn zeer geschikt om leeftijd (1ste jaar, 2de jaar en ouder) en individuen van Haviken van elkaar te onderscheiden. Hierop wordt uitgebreid ingegaan (zie ook Ecologische

Atlas). Bij de stap van jeugdkleed (1ste jaar) naar het daaropvolgende kleed blijft enige onzekerheid bestaan bij individuele herkenning.

Linsen F. 1995. Waarnemingen Slechtvalken Clauscentrale. Slechtvalk Nieuwsbrief 1(1): 7-8.

Op 28 februari 1995 werd een copulatie gezien. Een nestcontrole op 6 april leverde drie eieren op in de nestkast. Formaat resp. 52.2x41.6 mm, 49.9x41.4 mm en 49.3x41.0 mm (gewichten resp. 46, 40 en 42 gram). Vanaf half april tekenen van mislukking, wat op 3 mei wordt bevestigd (geen eieren/jongen in kast). Een losgetrilde strip onder de kast had tegen de kast geklapperd, mogelijk de oorzaak van de mislukking. Interessant is de waarneming op 5 maart van een (mogelijk) hybride valk bij de nestplaats.

Martelli M. 1995. Osprey *Pandion haliaetus* reintroduction in Minnesota, USA. Vogelwelt 116: 205-207.

Visarenden broedden overal in het beboste deel van Minnesota in de vorige eeuw. Ze werden voor het eind van de 19de eeuw grotendeels uitgeroeid door jagers. In 1984-93 werden 119 in het wild gevangen nestjongen losgelaten (met behulp van de hacking-methode) op 5 plekken in het gebied Minneapolis-St. Paul Metropolitan. De eerste nestelpoging vond plaats in 1986. In 1993 werden al 9 pogingen van aldaar losgelaten vogels geregistreerd. De Visarenden zijn daarbij geraakt aan mensen.

McCann, K.I. 1994. Habitat utilization and time-energy budgets of the Lesser Kestrel *Falco naumanni* in its southern African non-breeding range. MSc. thesis, Department of Zoology, University of the Witwatersrand, P.O. Wits 2050, South Africa. Abstract in Gabar 9 (1994): 34-35.

Kleine Torenvalken werden in elk habitatype in Zuid-Afrika aangetroffen, maar hadden een voorkeur voor de natuurlijke graslanden en de grazige Karoo vegetaties. Tellingen over de afgelopen 25 jaar wijzen op een afname van het overwinterende aantal valken. In Oranje Vrijstaat werd de populatie in 1966/67 op 74.000 ex. geschat, tegen 33.900 in 1992/93. Individuele KTV's hadden een gemiddelde home range van $12.7 \pm 17.7 \text{ km}^2$ (n=14), oplopend tot 68.5 km². Vermoedelijk heeft deze enorme omvang te maken met hun insectivore leefwijze in groepen. De grootste energie-opname vond plaats in maart, en was nodig om vetreserves aan te leggen voor de terugkeer naar de broedgebieden.

Meyburg B.-U., Manowsky O. & Meyburg C. 1995. Bruterfolg von auf Bäumen bzw. Gittermasten brütenden Fischadlern *Pandion haliaetus* in Deutschland. Vogelwelt 116: 219-224.

In 1972-93 werd het reproductieve succes van 624 Visarenden gemonitord in Mecklenburg-Vorpommern en Brandenburg. Visarenden op boomnesten kregen gemiddeld 1.32 jong per paar (1.47 per broedpoging), tegen 1.65 jong voor Visarenden op hoogspanningsmasten (1.81 per poging). Boombroeders verloren 29% van alle begonnen legfels, tegen 18.5% in hoogspanningsmasten. Er was geen statistisch significant verschil tussen beide groepen wat betreft aantal jongen per succesvol paar: 2.22 op hoogspanningsmasten en 2.08 voor boombroeders.

Mizera T. 1995. Why is the Osprey *Pandion haliaetus* a rare breeding species in Poland? Vogelwelt 116: 197-198.

De 50-60 paren Visarend in Polen hebben zich niet uitgebreid in de jaren '90, in tegenstelling tot de populaties in omliggende landen. In 1976-94 was 74% van 199 broedpogingen succesvol, waarbij gemiddeld 1.34 jong per horst en 1.81 jong per succesvol nest werd grootgebracht. Dit zou voldoende moeten zijn voor een uitbreiding. Illegale jacht op Visarenden op privé-visvijvers wordt verantwoordelijk gehouden voor het ontbreken van een toename. Jaarlijks worden circa 50 Visarenden geschoten, waaronder veel doortrekkers uit Finland en Zweden.

Paragi T.F. & Wholecheese G.M. 1994. Marten, *Martes americana*, predation on a Northern Goshawk. *Can. Field-Nat.* 108: 81-82.

Een Amerikaanse marter doodde een Havik in de taiga van westelijk Binnen-Alaska en versleepte deze over 500 m alvorens tot eten over te gaan.

Plump, D.L., Downing D.I., Andersen D.E. & Lockhart J.M. 1995. A new method of capturing Buteonine hawks. *J. Raptor Res.* 29: 141-143.

Met een gemodificeerde slagval (klemt om de poten) kunnen buizerdachtigen worden gevangen. Belangrijk is wel om de slagkracht van de val aanzienlijk te verkleinen, omdat anders de poten verbrijzeld worden. Duidelijke instructies worden gegeven hoe dat kan worden bereikt. Het succes van deze val is groter dan van bal-chatri's en het onderhoud is minder.

Rijn S. & Winter J. 1994. Roofvogels in de Nederlandse wetlands: De Bruine Kiekendief; terreingebruik en jaagsucces in de Oostvaardersplassen in 1992. Intern rapport 1994-10 Lio. Rijkswaterstaat, Directie Flevoland, Lelystad.

In 1992 broedden 59 paren Bruine Kiekendief in de Oostvaardersplassen. Vijf adulte mannetjes werden van vleugelmerken voorzien. Dichtheid van jagende kiekens was hoger in het buitenkaadse gebied dan erbinen. Vooral op plekken met luzerne werd graag gejaagd. Stapelvoedsel was de veldmuis (85% van de aangebrachte prooien). Maaien van gras heeft sterk positief effect op de dichtheid van jagende mannetjes.

Ruhle D. 1995. Bestandsentwicklung und Schutz des Fischadlers *Pandion haliaetus* in der Niederlausitz, Brandenburg. *Vogelwelt* 116: 187-190.

Toename van Visarend van tenminste 9 paren in 1974 naar 45 in 1994, in een deel van O-Duitsland. Aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest steeg van 1.30 in 1974 naar 1.86 in 1994. Hoogspanningsmasten leveren de helft van de nestplaatsen.

Sarno R.J. & Gubanich A.A. 1995. Prey selection by wild American Kestrels: the influence of prey size and activity. *J. Raptor Res.* 29: 123-126.

Amerikaanse Torenvalken kregen in gevangenschap levende en dode, en grote en kleine muizen aangeboden. Ze hadden een voorkeur voor de levende muizen, ongeacht de grootte. Blijkbaar selecteren de valken hun prooien op basis van de bewegelijkheid ervan.

Saurola P. 1995. Finnish Ospreys *Pandion haliaetus* in 1971-1994. *Vogelwelt* 116: 199-204.

In Finland worde vanaf 1971 bijna alle visarendnesten ieder jaar door ringers gecontroleerd. In 1913-94 werden 24.421 Visarenden geringd, waarvan 90% na 1971. Gemiddeld werden in 1971-94 1.46 jongen per bezet nest, 1.92 jongen per broedpoging en 2.17 jongen per geslaagd broedgeval grootgebracht. Jaarlijks groeit de Finse populatie met 1%. De positieve trend is het gevolg van een afname van afschot tijdens de trek, afname van DDT-niveau in eieren en aanbod van kunstmatige nestgelegenheid als compensatie voor nestverliezen door de moderne bosbouw. In 1994 was al 42% van de nesten gebouwd door vrijwilligers.

Schmidt D. 1995. Zur ehemaligen Brutverbreitung des Fischadlers *Pandion haliaetus* in Westdeutschland. *Vogelwelt* 116: 173-176.

In de vorige eeuw, en plaatselijk tot begin 20ste eeuw, broedde de Visarend in alle deelstaten van West-Duitsland, met uitzondering van Saarland. De meeste paren zaten langs de Rijn, Main en Donau en hun zijrivieren, verder verspreid paren in Centraal en NW-Duitsland.

Seibold I. & Helbig A.J. 1995. Zur systematischen Stellung des Fischadlers *Pandion haliaetus* nach mitochondriellen DNA-Sequenzen. *Vogelwelt* 116: 209-217.

Me behulp van speciale technieken is de afstammingsgeschiedenis van de Visarend ten opzichte van de andere roofvogels gereconstrueerd. Hieruit blijkt dat Visarenden genetisch dichter bij de Accipitridae staan dan bij de Secretaristvogels en de valken. De Visarend blijft een (sub)familie die apart staat van de Accipitridae.

Sömmer P. 1995. Zur Situation des Fischadlers *Pandion haliaetus* in Brandenburg. Vogelwelt 116: 181-186.

Gedurende 1960-84 was de stand in Brandenburg (O-Duitsland) vermoedelijk stabiel op 50-60 paren. Daarna toename tot 156 paren in 1994 (iets geflatteerd door betere karteringen). Sterkste toename in zuiden van deelstaat, waar reproductie het laagst was. Immigratie derhalve verantwoordelijk voor toename.

Suhonen J., Nordahl K. & Korpimäki E. 1994. Avian predation risk modifies breeding bird community on a farmland area. Ecology 75: 1626-1634.

De aanwezigheid van broedende Torenvalken beïnvloedt de samenstelling en dichtheid van de broedvogelpopulatie ter plekke. De Torenvalken vingen in Finland hun prooi op 1000 m afstand of minder van het nest, waaronder veel vogels. De dichtheid van kleine zangvogelsoorten, vooral van de trekvogels (die immers pas aankomen als de Torenvalken zich al hebben gevestigd) onder hen, was het laagst in de nabijheid van de nestkasten van Torenvalken. Blijkbaar beïnvloedt de aanwezigheid van een predator in open gebieden zonder veel dekking de habitatselectie van kleine trekvogelsoorten.

Tolonen P. & Korpimäki E. 1994. Determinants of parental effort: A behavioural study in the Eurasian Kestrel, *Falco tinnunculus*. Behav. Ecol. Sociobiol. 35: 355-362.

Hoe ouderlijke Torenvalken hun inspanningen tijdens de broedtijd vorm geven, hangt af van een kosten-baten-analyse ten opzichte van de toekomstige reproductie, en niet van de op dat moment belangrijke indicatoren als legsel- of broedselgrootte. Dit is vooral belangrijk in gebieden waar de overlevingskansen van jongen onderhevig zijn aan sterke schommelingen in het voedselaanbod (geprononceerde muizenzycli).

Verdejo J. 1994. Datos sobre la reproducción y alimentación del Azor (*Accipiter gentilis*) en un área mediterránea. Ardeola 41: 37-43.

Broedbiologie en voedselkeus van Spaanse Haviken (3 paren). Minimum dichtheid 0.2 paren/100 km², bleef constant in 1982-87. Gemiddelde legselgrootte 3.2 eieren, uitkomstsucces van 81%. Alle uitgekomen jongen vlogen uit. Gemiddeld aantal uitvliegende jongen 2.3-3.0/jaar, gemiddeld 2.75. Vogels maakten 53% van dieet uit, zoogdieren 33%, reptielen 8% en amfibieën 6%. Konijn was belangrijkste prooi-soort.

Vergeer J.W. 1995. Roofvogels in Zeeland. Zeeland 4: 55-64.

Overzicht van de in Zeeland voorkomende roofvogelsoorten: Wespandief (alleen doortrek), Zwarte Wouw (idem), Rode Wouw (idem), Zeearend (doortrek en wintergast), Bruine Kiekendief (zie elders in deze Takkeling), Blauwe Kiekendief (in 1984 enkele broedgevallen in het Markiezaat en op Duiveland), Grauwe Kiekendief (in 1991 broedpoging aan het Grote Gat bij Oostburg), Havik (eerste broedgeval in 1994 in oostelijk Zeeuws-Vlaanderen, maar zie Buise in dit overzicht), Sperwer (broedt tegenwoordig door de hele provincie, ook in kleine verkeleybosjes in kleipolders), Buizerd (10-15 paren, waarvan helft in Zeeuws-Vlaanderen), Ruigpootbuizerd (wintergast), Visarend (doortrekker en wintergast), Torenvalk (broedvogel), Roodpootvalk (doortrekker, vooral in mei), Smelleken (wintergast), Boomvalk (broedvogel), Slechtvalk (15-25 overwinterend).

Vogt D. 1994. Roofvogels in de Nederlandse wetlands: De Bruine Kiekendief; demografie en terreingebruik. Intern rapport 1994-1 Lio. Rijkswaterstaat, Directie Flevoland, Lelystad.

In Flevoland kunnen veel broedparameters worden verklaard door variaties in het aanbod van veldmuizen. In een goed muizenjaar wordt eerder met de eileg begonnen en vliegen per nest meer jongen uit. In de Lauwersmeer werd dit verband niet aangetroffen.

v.d. Wal H. & v.d. Heiden A. 1995. Overwinterende roofvogels op Voorne-Putten (Oost). Mededeling 89, Vogelwerkgroep, KNNV-afdeling Voorne.

Gebiedstellingen in de winter van 1994/95, inclusief een vergelijking met een telling in 1988/89. Tevens mededelingen over broedgevallen van Sperwer (1 paar in 1993 en 1994 bij Quakjeswater, aldaar in 1995 2 paren, waarschijnlijk 1 paar in 1993 bij Brede Water en 1-2 paren aldaar in

1994) en Buizerd (jaren zeventig 1x broedgeval landgoed Strijpmonde, mogelijk idem in 1991 en 1992 en zeker broedend aldaar in 1993 en 1994; in 1993 en 1994 zekere broedgevallen op Berenplaat en in Mallenbos).

Walls S.S. & Kenward R.E. 1995. Movements of radio-tagged Common Buzzards *Buteo buteo* in their first year. Ibis 137: 177-182.

De dispersiebewegingen van 96 gezenderde jonge Buizerds werden in Zuid-Engeland gedurende drie jaren gevolgd. Ruim 70% van de jongen maakte in augustus en september korte uitstapjes voordat ze besloten zich in de buurt van de geboorteplaats te vestigen. In hun eerste winter bleek maar liefst 39% binnen 1 km van het geboorteneest te foerageren, dus binnen de home range van hun ouders (die laatste worden geacht territoriaal te zijn!) Van de uitzwervende dieren kwam 72% in het daaropvolgende broedseizoen terug naar de geboortestreek. Deze philopatrie zou een belangrijke hinderpaal kunnen zijn bij de herkolonisatie van plaatselijk leeggelopen broedgebieden. Tussen mannetjes en vrouwtjes bestond geen verschil in de neiging tot uitzwermen. De vrouwtjes legden daarbij wel grotere afstanden af.

Wheeler B.K. & Clark W.S. 1995. A photographic guide to North American Raptors. Academic Press, London. 198 pp. ISBN 0-12-745530-2. Prijs Fl 63.-

Identificatie van Europese roofvogels is al geruime tijd gedekt door uitstekende boeken, waaronder Porter *et al.* (*Flight identification of European raptors*) en Forsman (*Roofvogels van Noordwest-Europa*). In de USA was het vooral *Hawks in Flight* van Dunne *et al.* dat uitkomst moest bieden. In het nieuwe boek van Wheeler (fotograaf) en Clark (tekst) worden met behulp van kleurenfoto's alle Noord Amerikaanse roofvogels behandeld, waar mogelijk naar sexe, leeftijd en ondersoort. De tekst is nogal kort, met erg weinig of geen aandacht voor gedrag, vlieghoudingen en rui. Aardig zijn de combinaties van probleemgevallen, zoals buizerdachtigen met een licht panel op de bovenzvleugel, Steenarend versus niet-adulte Bald Eagle, enz. Laat direct zien dat de auteurs van dit boek echte veren-fetisjist zijn, die er niet in slagen duidelijk te maken waarom veel roofvogels in één oogopslag tot op de soort zijn te determineren, zonder zelfs maar een kleur of tekening gezien te hebben (iets wat ze wel deden in *A Field Guide to Hawks North America* van dezelfde auteurs). Ietwat curieus is ook het gebrek aan verwijzingen naar literatuur, waaronder die uit Europe (kledencyclus naar leeftijd van Steenarenden bijv. uitmuntend behandeld door D. Forsman in *Linnut* 28(6): 21-27, 1993). Al met al een goed bruikbaar boek, naast dat van Dunne *et al.* (1988) en Clark & Wheeler (1987).

van der Winden J. 1995. The breeding population of the Red-footed Falcon (*Falco vespertinus*) in the Sivash, Ukraine. J. Orn. 136: 285-288.

Ongeveer 40% van de Sivash delta in de Oekraïne (32.5 km heggen) werd in 1992 gekarteerd op Roodpootvalken. De vogels broedden verspreid als solitair of in kleine kolonies van <5 paren. Gemiddeld was de dichtheid 1-2 paar per km heg. In totaal wordt de Sivash populatie op 250-500 paren geschat.

Oproepen en mededelingen

Tekeningen en foto's voor de Takkeling

Elke keer opnieuw kost het de nodige moeite om de Takkeling wat aantrekkelijker te maken door middel van foto's en tekeningen. Op de een of andere manier is het altijd weer stressen om het manuscript op de afgesproken datum bij de drukker aan te leveren. De meeste artikelen bereiken ons kort voor de dead-line en dan moet er vaak nog van alles aan gebeuren. En onder druk laat de creativiteit ons vaak in de steek. Vandaar ons verzoek: onder onze 1250 abonnees zitten er vast een aantal die heel aardig kunnen tekenen en het ook leuk vinden om te doen. Heeft U thuis nog wat liggen op het gebied van roofvogels, of wilt U er mee aan de slag, heel graag. Ze zijn van harte welkom. Geneer U niet, het hoeven geen kunstwerken te worden. Belangrijkste is dat U er met plezier aan werkt. Opsturen graag naar de redactie (adres zie voorin). Hetzelfde geldt voor foto's van roofvogels. Bedankt alvast.

Vervolg van roofvogels in het buitenland

In de vorige Takkeling beloofde ik (MQ) U een artikel over roofvogelvervolg in het buitenland. Er is echter over dit onderwerp zo verschrikkelijk veel geschreven en gepubliceerd dat het onmogelijk is om dit in een kort tijdbestek grondig door te werken. Stapels artikelen, hoofdstukken uit boeken, rapporten en verslagen zijn hierover beschikbaar. Veel te veel voor een artikel van een paar bladzijden, wanneer je geen afbreuk wilt doen aan de kwaliteit en volledigheid van het materiaal. Het plan begint te rijpen om dit alles te gebruiken voor een uitgebreidere publikatie, mogelijk in boekvorm. Een overzicht van wat er speelde in het verleden en op dit moment in de rest van de wereld, het hoe en waarom, de verschillende achtergronden, de mentaliteit van de vervolgers enz. Het lijkt ons buitengewoon interessant en nuttig om dat allemaal eens op een gedegen manier op een rijtje te zetten. We komen er nog op terug.

Botulisme

In augustus j.l. werden wij door een journalist van de Leeuwarder Courant opgebeld met de vraag of er bij de WRN meldingen waren binnengekomen van botulisme bij bruine kiekendieven. In het vogelasiel de Fûgelhelling waren vier bruine kiekendieven binnengebracht, waarvan men vermoedde dat ze besmet waren met de botulismebacterie. Ik had geen meldingen binnengekregen en er eerlijk ook nog nooit van gehoord dat deze ziekte ooit bij roofvogels was vastgesteld. Rob Bijlsma gebeld. Ook Rob kende het verschijnsel niet, was het nooit in de literatuur tegengekomen en wees me door naar Pedro Zoun van het ID-DLO (voormalige CDI). Pedro doet al sinds jaar en

dag vivisectie op de door ons ingestuurde roofvogellijken. Ook Pedro kon onze vraag niet beantwoorden. Door Pedro werden we doorverwezen naar de afdeling bacteriologie van het ID-DLO en daar spraken we o.a. met de persoon die gespecialiseerd is in botulisme. Ook hier wederom nul op request. Wel bleek dat er op dit gebied het een en ander gepubliceerd is. Op ons verzoek schrijft Pedro Zoun, in samenwerking met de afdeling bacteriologie van het ID-DLO, een artikel voor de volgende Takkeling over deze interessante kwestie. Een van de kiekendieven die bij de Fûgelhelling werd binnengebracht is inmiddels gestorven en voor onderzoek opgestuurd. We zijn benieuwd.

Adres onbekend

Na elke verzending van de Takkeling krijgen we er een aantal geretournerd: adres onbekend. Via via en met de nodige pijn en moeite weten we in de meeste gevallen het juiste adres te achterhalen. Soms lukt het niet. Zo zijn we nog steeds op zoek naar de adressen van:

- Snijder, Sikkelerweg 8, 7261 LP Ruurlo
- R. Droop, Sporkehout 28, 1273 TG Huizen
- Petra Dijkhof, Huniadijk 509, 3079 EM Rotterdam
- P. Heegen, Julianalaan 17, 7761 XT Schoonebeek

Wie kent deze mensen en weet waar we ze kunnen bereiken? Dringend verzoek: gelieve bij verhuizing ons a.u.b een verhuisbericht te zenden, dat bespaart ons een hoop gedoe. Bedankt!

Gevraagd

Voor uitbreiding van de verzameling: uitgaven van het tijdschrift *Vogels*, uitgegeven door Vogelbescherming Nederland. Alle uitgaven 1976, 1977 en 1978, nummers van jan/feb en mrt/apr 1979 en sep/okt 1981. Het gaat om de aquarellen van H.J. Slijper en de beschrijvingen van de roofvogels door Prof. Dr. K.H. Voous. Als u wat hebt, bel of schrijf dan met: Koen van Rens, Molvense Erven 83, 5672 HJ Nuenen (040-837048).

Decembermaand - kadomaand

Voor het geval U nog een mooi kado zoekt voor de feestdagen hebben we nog een goede tip: Onlangs is het boek "**De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen**" uitgekomen. Het is geschreven door de bekende kerkuilkenner Johan de Jong en geïllustreerd met schitterende kleurenfoto's en tekeningen van Ad Cameron. In het boek worden alle facetten van het leven van de kerkuil behandeld. Zo komt de rol die de uil speelt in de symboliek, de bijbel en het volksgeloof uitgebreid aan bod. Ruim aandacht wordt besteed aan de oorsprong, de verspreiding, de uitrusting voor de duisternis, de geluiden, het leefgebied, het menu, de broedbiologie en de aantalsontwikkelingen in Europa, Nederland en België. U kunt het boek in uw bezit krijgen door fl.32,50 over te maken op giro 1239948 t.n.v. J. de Jong, Ureterp.

Een tip voor degenen die nog geen exemplaar van de "**Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels**" in hun boekenkast hebben staan: Wij hebben nog enkele inkijkexemplaren, gebruikt bij lezingen, maar in perfecte staat. De prijs hiervan is tachtig gulden, inclusief verzendkosten. Te verkrijgen door dit bedrag (fl.80,-) over te maken op giro 76284 t.n.v. Werkgroep Roofvogels te Appelscha, o.v.v. "Inkijkexemplaar".

Komend najaar, begin november, verschijnt de **Ecologische Atlas van de Nederlandse Weidevogels** bij Uitgeverij Schuyt & Co. Formaat (21x29.7 cm), omvang (350 pagina's) en gebruik van kleurenfoto's zullen hetzelfde stramien volgen. Het boek is geschreven door Albert Beintema, samen met fotografen en mede-auteurs Danny Ellinger en Oene Moedt. Dit is een boek om naar uit te kijken.

En dan natuurlijk de **WRN roofvogelansichtkaarten en dubbele correspondentiekaarten**. Geschikt als kado en voor al uw wenspost (kerst- nieuwjaarswensen, verjaardagen, geboorten etc). Meer hierover elders in de Takkeling.

Landelijke Roofvogeldag 1996

De tweede Landelijke Roofvogeldag wordt dit jaar gehouden op 10 februari a.s. in de Stadsschouwburg te Meppel. De toegang is alleen voor leden en gratis. Vergeet U zich a.u.b. niet op te geven door middel van de opgavestrook die U in deze Takkeling aantreft. Zo snel het programma vaststaat, krijgt U het (als U zich opgegeven heeft) toegestuurd. Bernard Wubbels en Rob Bijlsma zullen in ieder geval weer van de partij zijn. Op deze dag wordt ook weer de volgende Takkeling met daarin alle inventarisatiegegevens uitgereikt.

Havikarend boven Nederlandse eilanden

In de tweede helft van september werd op verschillende plaatsen boven Noord-Nederland een Havikarend waargenomen.

Normaal gesproken komt deze forse vogel met een spanwijdte van 150-180 cm (vergelijk havik: 96-127 cm), voor in Spanje en Portugal, Sicilië en India. Leeft en nestelt in hoog, rotsachtig bergterrein. De havikarend is al enkele malen eerder in Nederland gesignaleerd, maar het is nog steeds een dwaalgast.

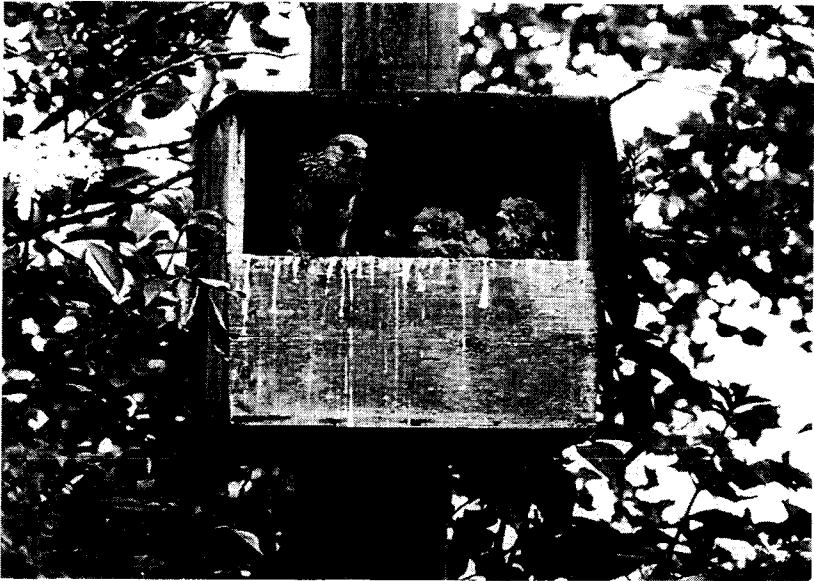
Tekening: Gertjan van Leeuwen

Attentie Attentie Attentie Attentie Attentie Attentie Attentie Attentie

Het roofvogelwerk heeft de laatste jaren een enorme vlucht genomen. Maar liefst zeven aanhoudingen zijn dit jaar verricht van verdachten van roofvogelvervolgning. Voorheen gebeurde dat nauwelijks en had het zeker geen prioriteit bij politie en AID. Nu krijgt het steeds meer aandacht. Met de AID loopt de samenwerking inmiddels uitstekend, het aantal steunpunten in het land heeft zich verdubbeld, en ons ledenaantal is gestegen van 450 naar 1250. Op diverse plaatsen in Nederland gaan scholenprojecten van start, o.a. in samenwerking met staatsbosbeheer. Er zijn plannen om met WBE's, politie, vogelwerkgroepen en grootgrondeigenaren te werken aan preventieve roofvogelbescherming, onze tentoonstelling breidt zich verder uit, er is een nieuwe film in de maak, en zo zijn we nog met het een en ander bezig.

Dat is allemaal heel mooi en aardig, maar de kosten om het apparaat in beweging te houden nemen eveneens toe. We hebben geld nodig!

WRN roofvogelansichtkaarten en dubbele correspondentiekaarten.

We houden niet van bedelen. We willen het bereiken door een **grote landelijk kaartverkoopactie**. 10 Ansichtkaarten en 10 dubbele correspondentiekaarten, met daarop onze mooiste foto's (van o.a. Martijn de Jonge, Bennie van den Brink, Rob Bijlsma, Johan Krol, Frank de Roder) en voor een sterk concurrerende prijs.

Wij zouden het verschrikkelijk op prijs stellen wanneer U, als U daarvoor in de gelegenheid bent, hieraan mee wilt doen. In deze Takkeling is een inlegvel bijgesloten waarop U uw bestellingen kunt doen. Bij aflevering van de kaarten (tweede helft november, worden ze U tezamen met een acceptgirokaart voor betaling toegestuurd.

Een voorbeeld, hoe je zonder al te veel moeite, per telefoon en vanuit je stoel een stel kaarten aan de man/vrouw kunt brengen:

Ikzelf bestel (voorlopig) 15 sets. Vijf hou ik er voor mijn nieuwjaarswensen, (5x10 = 50 exemplaren, daar kom ik een eind mee rond). Twee sets (1 set correspondentiekaarten en 1 set ansichtkaarten) heb ik aan mijn schoonmoeder verkocht. Idem aan mijn broer, zus, schoonzus en buurvrouw. Dat is dus 15. Daarnaast verwacht ik er nog meer kwijt te raken. Mijn schoonmoeder gaat proberen ze te verkopen op de kegelclub waar ze lid van is, mijn schoonzus heeft een winkel met natuurvriendelijke producten en legt er een stel op de toonbank. Mijn man heb ik ook geprobeerd in te schakelen maar die ziet het niet zitten om met kaarten bij zijn collega's te leuren, is daar wat te beschroomd voor. Jammer, misschien dat u uw partner wel zo ver krijgt. Mijn jongste zoon voelt er wel voor (met als bonus een zak patat) om er een stuk of 10 hier in de buurt te slijten. Onze jeugdleden zouden misschien via hun school wat kunnen ondernemen. Afijn, er zijn vele mogelijkheden en met enige creativiteit zouden we met z'n allen een aardige omzet kunnen halen.

Voor de aanschaf van al deze kaarten (een hoge oplage is aantrekkelijk vanwege de lagere produktiekosten) moeten we een forse investering doen. Het grootste deel van ons potje dat we hadden overgehouden van de royalties van het boek moet er aan geloven. Als de actie lukt zijn we een paar jaren vrij van geldzorgen. Kunnen we de Landelijke Dag gratis houden, U een kop koffie aanbieden, hoeven we de prijs van de Takkeling voorlopig niet te verhogen, gaan we de Takkeling in een nieuw jasje steken, kunnen we de ooplopende kilometerkosten van onze ringers blijven betalen (0.25 ct/km), en eindelijk eens een aantrekkelijke informatiefolder in mekaar zetten. En nog zo wat wensen vervullen.

Lukt de actie niet, dan zijn we de klos. Maar eerlijk gezegd heb ik er alle vertrouwen in. We zijn ook bezig met Natuurmonumenten en Vogelbescherming om onze actie te ondersteunen door middel van een aankondiging in hun bladen. Mocht U tips hebben, ze zijn zeer welkom.

het Vogeljaar

Het tijdschrift 'Het Vogeljaar' verschijnt zes maal per jaar en houdt haar lezers al ruim 40 jaar op de hoogte van de laatste ontwikkelingen op het gebied van vogelstudie en vogelbescherming.

'Het Vogeljaar' wordt als het meest informatieve vogeltijdschrift in de Benelux beschouwd.

Omdat het geen commercieel blad is kan de abonnementsprijs uiterst laag worden gehouden.

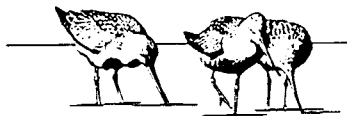
Door overmaking van f 25,- op postbanknummer 964 472 ten name van 'Het Vogeljaar', Boterbloemstraat 20, 5321 RR Helder (04199 - 1967), onder vermelding 'nieuwe abonnee' ontvangt u als welkomstgeschenk onze nieuwe veertiendaagse Vogelkalender, waarvan u na gebruik een vogelboekje overhoudt.

Lees Limosa

In de nieuwe Limosa, tijdschrift van de Nederlandse Ornithologische Unie en SOVON, staan o.a. artikelen over de Zwarte Zeeëend in Nederland, 1% normen voor watervogels en terreingebruik in de AW-duinen door Bosuilen. Op korte termijn zullen o.a. artikelen verschijnen over de overleving van gekleurde Fitisen, opmars van de Blauwborst als broedvogel en de Grauwe Gors in de eerste helft van de jaren negentig.

De goede verstaander heeft het begrepen: Limosa kun je niet missen. Een abonnement op het viermaal per jaar verschijnende tijdschrift kost slechts f 22,-. Aanmelden bij

Limosa, L. Hellenberghof 32, 2202 XT Noordwijk

Word lid van

SOVON is een kleine, maar onmisbare organisatie. Het is een particuliere natuurstudievereniging die landelijk vogelonderzoek verricht ten behoeve van het natuurbehoud. Bij het onderzoek zijn duizenden vrijwilligers betrokken.

SOVON verdient de steun van een brede achterban. Niet alleen van vogelwerkgroepen en natuurbeschermingsverenigingen, maar vooral ook van particulieren die hart hebben voor de vogels.

Om de kosten hoeft niemand het te laten. Individuele leden betalen slechts f 15,- per jaar en ontvangen daarvoor viermaal SOVON-Nieuws. Voor groepen is de contributie afhankelijk van het aantal leden (vraag informatie)

Knip de onderstaande bon uit of kopieer hem, of maak minimaal f 15,- over op giro 2905988 t.n.v. SOVON of banknummer 10.51.17.056 (RABO) onder vermelding van "nieuw lid".

Naam

Adres

Postcode

Plaats

wordt m.i.v. - - 19.... lid van

Overzicht van WRN-steunpunten en contactpersonen

- Friesland:** Johan Krol, Fostaland 11, 9163 JX Nes (Ameland). 0519-542887
Jaring Roosma, Bakkerskamp 2, Makkinga. 0516-441879
Herman Dijkman, Schuur 35, 9205 BE Drachten. 0512-523369/525255
- Groningen:** Johan Vochteloo, Albertstraat 24A, 9724 JZ Groningen. 050-3127332
voor (groeue) kiekendieven: Ben Koks, Kremersheerd 147, 9737 PN Groningen. 050-3412646
- Drenthe:** Hans Dekker, Mortonhof 42, 7908 AP Hoogeveen. 0592-327285
- Overijssel:** Nico Driessen, Stationsweg 3, 8011 CZ Zwolle. 038-4217166
- Gelderland:** Rob Vogel, Noorderstraat 63, 6953 CD Dieren. 0313-427524/024-6848111
Kees Hasenaar, Kleefveen 32-9, 3781 PP, Voorthuizen. 0342-474600
Harrie Hees, Hoge Boeschoterweg 63, 3886 PP Garderen. 0577-461686/462066
Harrie van Diepen, Troelstrastraat 2, 8161 DS Epe. 0578-615114/055-5492510
Marinus Arentsen, Ds.W.v.Eertenstraat 22, 7051 BR Varsseveld. 0315-243001
- Flevopolders:** Frank de Roder, Zwartemeerweg 20A, 8307 RP Ens. 0527-253040
- Voor de bovengenoemde noordelijke provincies is de contactpersoon voor vervolging: Jan Schipperijn, Hullenweg 29, 9301 ZD Roden. 050-5016683
- NO-Noord-Brabant:** Hans van Lieshout, Lange Bleek 1, 6029 RW Sterksel. 040-2264847
Toon de Smit, tel. 0493-493564
Vogelasiel Zundert, tel. 076-5974165
- Zeeland:** Henk Castelijns, Marollenoord 10, 4553 CP Philippine. 0115-491846
- Limburg:** Jack van der Vlis, Europalaan 45, 6226 CN Maastricht. 043-3633082
Werkgroep Roofvogelbescherming Limburg, p/a Jo Erkens, Aldenhofstraat 79, 6191 GS Neerbeek. 046-4372839.
- Zuid-Holland:** Rob Haan, Weerdestein 41, 3328 MK Dordrecht. 078-6174983/6213921
regio Den Haag: J. Schoemakers, Heemskerkstraat 9, 2518 EH Den Haag. 070-3457370
regio Rotterdam: Ronald Nuijver, Van Noortwijkstraat 225D, 3042 LH Rotterdam. Tel.010-4155644
- Utrecht:** R. Haverdings, Staringlaan 65, 3906 WH Veenendaal. 0318-524167
Regio Het Gooi: R. Kloosterman, Korte Singel 16, 1402 SJ Bussum
- Noord-Holland:** Johan Terlingen, Dr. Jacobilaan 21, 1901 KG Castricum. 0251-652726
Wieringermeer: Leon Kelder, Vlasstraat 35, 1773 AL Kreileroord

Inhoud

- 1 Maria Quist: Intro
- 5 Bestuur WRN: Wel of niet verzekerd?
- 7 Erwin Ruessink: Teken *Ixodes ricinus* en de tekebeetziekte
- 9 Hans Peeters: Dode vogels, veren, skeletten en eieren
- 12 J.J. van Aartsen: Inleiding bij in ontvangst nemen van eerste serie postzegels met Nederlandse roofvogels
- 14 Thijs van Galen: Havik Eén
- 14 Herman Dijkman, Arjen Dijkman & Eddy de Vries: Belevenissen rond Oranjewoud in 1995
- 16 Rinus Dillerop: Dit wou ik even kwijt
- 17 Peter Schalk: Vakansie!
- 18 Erwin Ruessink: Opyvallende duiven
- 19 Eddy de Vries: Liever een boomholte
- 20 Jan T. Hendriksma: Nestfotografie en -bezoeken
- 22 Rob G. Bijlsma: Nesten zoeken, fotograferen, controleren: ja of nee
- 26 Sake de Vlas: Wespenspiegelingen
- 28 Peter L. Meininger, Cor M. Berrevoets & Rob C.W. Strucker: Bruine Kiekendieven *Circus aeruginosus* in het Deltagebied in 1979-94
- 32 Ben Koks: Grauwe Kiekendieven *Circus pygargus* in Nederland in 1994 en 1995
- 43 Willem van Manen: Inventarisatiemethode bij de Buizerd *Buteo buteo*
- 47 Willem van Manen: Vleermuizen als prooi van de Boomvalk *Falco subbuteo*
- 50 Gerard L. Ouweneel & Janus Verkerk: Tien jaar wintertellingen van roofvogels in de Hoeksche Waard
- 53 Willem van Manen, Bert Dijkstra, Herman Feenstra & Janco Mulder: Roofvogels op het Fochteloërveen en omgeving in de winter van 1994/95
- 64 Hugh Jansman: Tips en raadsels rond Heino
- 66 Jan Leenhouts: Een aangifte van roofvogelvervolgung
- 70 Hans Peeters: DNA als bewijs van roofvogelhandel in Groot-Brittannië
- 72 Rob G. Bijlsma: Recente roofvogelliteratuur 1994/4-1995
- 80 Oproepen en mededelingen